KRALA VEDA

Pierre Schoendoerffer

CAN

Türkçesi
ÖZDEMİR İNCE

KRALA VEDA

Pierre Schoendoerffer

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

1. basım: 1971, Babil
2. basım: 1990, Can

Bu kitap, İstanbul'da, Can Yayınları'nda dizildi,
Özal Basımevi'nde basıldı. (1990)

KRALA VEDA

Pierre Schoendoerffer

ROMAN
(1969 INTERALLIÉ ÖDÜLÜ)

Fransızcadan Çeviren:
ÖZDEMİR İNCE

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Bâbıâli Cad. Sıhhiye Apt. No: 19 Kat: 2 Cağaloğlu, İstanbul
Telefon: 528 61 13 - 513 51 88

Özgün adı
L'Adieu au Roi

ISBN 975.510.222-1
© Bu çevirinin yayın hakları Can Yayınları'ndadır. (1990)

Frédéric'e

"Seçebilen bir insanın vatanı,
en engin bulutların geldiği yerdir."
ANDRÉ MALRAUX
(Altenburg'un Ceviz Ağaçları)

"KRALA VEDA"

Schoendoerffer'i uzak uzak seviyordum; filmlerini görmeden, romanlarını okumadan! Çeşitli dergilerde çeşitli kalemler, onu, sırasında övmüş, sırasında yermişlerdi; bense bu övgü ve yergilerin ötesinde, güçlü ve kalın çizgilerle yaşayan çetin bir sanatçı yüreğinin vurduğunu seziyor; hatta onunla, türünü bir türlü belirleyemediğim bilmem hangi çeşit bir 'beşerî ve edebî' yakınlık içinde olduğumu sanıyordum.

Yanılmamışım! Şu günlerde *'l'Adieu au roi* – *Krala Veda*'yı okudum. Hem nasıl bir okumak! Sarsıla sarsıla, nefes almaksızın, kendimi ve nerede olduğumu unutarak! Romanın daha kapısında *Malraux*'dan bir cümle: "*Seçebilen adamın vatanı, en engin bulutlar nereden geliyorsa, orasıdır.*" Sonra birdenbire *Borneo*'dayız, kuzeydoğu musonlarının kalabalık ve yıldırıcı yağmurları paldır küldür indirdiği, cöngülün alacakaranlık ıslaklığında İkinci Dünya Savaşı'nın en ağır dramlarından birinin oynandığı *Borneo*'da.

Schoendoerffer, insanların yaşamak zorunda kaldığı yanlış ve saçma, çoğu akla da aykırı durumları, sinemadan yararlanmasını adamakıllı bilen imgeci bir ustalıkla romanlaştırmış. Yanılmıyorsam, *Nizan*'a, *Malraux*'ya bazı borçları var, fakat bu onun hangi sıradağlar üzerinde nasıl bir tepe olduğunu daha iyi kavramamıza yardımcı oluyor, daha bir yerli yerine oturtuyor. Başkaları ne derse desin, 20. yüzyılın asıl romancıları, onlar!

Yalnız romancıları mı? *Malraux* 'Umut'u, önce 'Sierra de Teruel' adıyla film olarak çevirmişti. *Schoendoerffer* ise, önce sinemacı olarak belirdi. (*La passe du diable 1957, Ramountcho 1958, Pecheur d'Islanda 1959*) 1964'te ben Paris'teyken, ilk romanı olan *'La Section Anderson*'u bir belge filmi yaptığını, bununla da Hollywood'da belge filmleri Oscar'ını aldığını duyduk. Sonra "*l'Adieu au roi*"yı yayımladı ve *Interallié* armağanını kazandı (1969).

Ne müthiş bir grafik!.. Hele *Schoendoerffer*'in serüvenine İsveç gemilerinde tayfalık ederek başladığını, bir ara Vietnam'da sa-

vaşıp *Dien-bien-phu*'da tutsak düştüğünü düşünürsem!.. *Michel Mohrt*, sonradan bulup bir solukta okuduğum başka bir romanında, "*La Prison maritime*"de, dengine düşürüp: "*asıl beşerî olan romanlar serüven romanlarıdır, asıl beşerî romancılar da onları yazanlar*" gibi bir söz ediyor ya, galiba doğru.

20. yüzyılda bilinçli yaşamak serüvenlerin en büyüğü ve en tehlikelisi değil mi?

Attilâ İlhan
5.8.1971
"Faşizmin Ayak Sesleri"

ÖNDEYİŞ
1942

Özgürlük! Ne yapmak için?

Kuzeydoğu musonun ılık esintisinin sürüklediği engin kara bulutlar Çin Denizi yönünde akıyor. Denizin çalkantısının yükselttiği ağır ve külrengi dalgalar kıyıda parçalanıyor. Kurtarma sandalı omurgasını kumsala vururken gıcırdıyor; sonra küreklerini ve kazazedeleri denizin köpüklerine saçarak alabora oluyor.

13 Şubat 1942. Singapur'un düşüşünden birkaç gün önceydi.

Japon bombaları altında cançekişen kentten kaçan denizciler, askerlerdi bunlar. Küçük tekneleri geceleyin torpillenmiş, batmıştı. Şimdi, şafağın soğuk, amansız ışığında, talihin kendilerini getirip bıraktığı külrengi kumsala bakıyorlardı. Uzakta, doğuda, bir balıkçı köyünün kumullara demir atmış saz kulübeleri yağmurda bükülüyordu. Batıda, oldukça yakınlarda, uçsuz bucaksız ormanın ileri nöbetçisi bir kuru ağaç, deniz kıyısının beyaz çizgisinden başlayarak basık gökyüzünün içinde eriyen siyah bir cangıl yalıyarına karşı dimdik duruyordu.

Artık kimsenin ne adını ne de rütbesini anımsadığı bir teğmen—yüzbaşı mıydı yoksa?—köyde talihlerini denemeyi, geceyi orada geçirmeyi, kendilerini, Japonların henüz ulaşamadıkları güneye, Yeni Gine ve Avustralya'ya götürmeleri için balıkçıları kandırmayı önerdi.

Titreyen, yağmurda ıslanmış bir sürü gibi birbirine sokulmuş kazazedeler bir ara tartıştılar. Homurtular, küfürler, istekler...

Ama, artık bunların hiçbirinin önemi yoktu. Hepsi bit-

kin ve yorgundu. Köye gitmek için, birbiri ardınca, ağır ağır ayağa kalktılar.

Yalnızca biri olduğu yerde kaldı. Kızıl saçlı, mavi gözlü bir genç adam. Asker üniforması giymişti. Yırtık ceketinin aralığından göğsündeki garip dövme görülüyordu: Bir ejderhayı yere vuran, kanatları açılmış bir kartal.

Tüfeğinin, kum ve tuzdan sıkışmış namlu dibini yıkıyordu. Ancak, subay omuz silkip, yağmur altında köye doğru yola koyulmuş topluluğa yetişmek için uzaklaştığı zaman gözlerini kaldırdı. Sonra, gri bakışlı adam sırtını dönüp denizin ayak izlerini silmesi için, kıyı boyunca ilerleyerek ölü ağaca, ormana doğru yürümeye başladı.

Subayın peşinden giden kazazedelerin biri dışında hepsi, ya öldürüldüler, ya da Japon hapishanelerinde bakımsızlıktan öldüler. Canlı kalan tek insan, bir denizci, bir gece bir balıkçı teknesi çalmayı başardı ve dört ayda Avustralya'ya ulaştı. Hiç kuşkusuz, Borneo'dan ayrılan sonuncu beyaz insandı.

O, gri gözlü adamın subayla tartıştığını anımsıyor. Hatta özgürlükten söz ettiğini anımsadığını sanıyor; gri gözlü adam, şöyle bir şey demiş olmalıydı:

"Şimdi özgürüz, sör, kendi yolumuzu bulmak için özgürüz..."

Belki de yalnızca:

"Şimdi özgürüm," demişti.

Bunun da büyük bir önemi yok, çünkü kısa bir süre sonra büyük Borneo adası Japon gecesine gömülecek. Dört yıl boyunca, Batı'nın gözünde yok olacak, sanki dünya haritasından silinip gitmiş gibi.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUZEYDOĞU MUSONU

"Ben, başka bir çıkar yol görmüyorum.
Bu adam ya egemen olmalı, ya da ölmeli."
SAINT-JUST
(Kralın ölümü üstüne söylevler)

Learoyd'u ilk gören beyaz benim; gördüğüm anda da öldürebilirdim onu. Böylece, İngiltere kralını da bir yığın sıkıntıdan kurtarmış olurdum. Ama, o sırada, onun çoktandır deli, yalnız kalmış bir yaşlı fil gibi büyülenmiş, Mali'li bir korsan gibi çılgın olduğunu bilmiyordum. Sonunda, Learoyd'un dostu oldum, çılgın kralın.

1945 yılı başlarında, Filipinler'i geri alma hazırlıkları yapan general MacArthur (*I shall return!*) sol yanını sağlama almak için Borneo'nun istilasına karar verdi. Bunun üzerine İngilizler de olup biteni öğrenmek için ülke içlerine birkaç özel ajan göndermeye, çıkartmayı kolaylaştıracak bir ayaklanma hazırlamaya karar verdiler. Avustralya'da eğitim gördüğüm korkunç haftalardan sonra, dört motorlu amerikan uçağı 'Liberator'da tepeden tırnağa silahlı, paraşüt kuşanmış olarak bulunuşumun nedeni bu işte. Kelle avcılarının yurduna 1936 yılında yapılan sefere botanikçi olarak katılmış olduğum için, bu görevi bana vermişlerdi. Özel Kuvvetler[1] Borneo'nun içlerini tanıyan insanlar bakımından pek zengin değildi! Oraya yeniden gitmek düşüncesi çekmişti beni; Darwin'den ve insanın çamurlara bulandığı eğitim kamplarından ayrıldığım için keyfime diyecek yoktu. Beni yüzbaşı yapmışlar, yanıma da yardımcı olarak, Tobruk'ta bulunmuş karayağız, küçük bir Avustralyalıyı, telsiz çavuşu Anderson'u vermişlerdi.

1. *Özel Kuvvetler*. 136. Birlik, Özel "M" ve "Z". S.K.D. (Servisler Keşif Müfreze) sözcüklerinin baş harfleriyle simgelenen bu özel birlikler, harekâtı düşman hatlarının gerilerine götürmek için 1942-1943 yıllarında kuruldu. 136. Birlik, Seylan'dan başlayarak, Malezya, Siyam, Fransız Hindiçini ve Birmanya'da görev yapıyordu. Avustralya'da üslenmiş bulunan özel "M" ve "Z" bütün Güneybatı Pasifik ve Borneo'dan sorumluydu.

'Liberator', aralarından cangılla kaplı, siyahımsı dağların göründüğü deniz gibi karanlık bulutların üzerinden uçuyordu. Uçağın bunca yüksekliğine karşın, 4175 metresi ile bize yukardan bakan korkunç, yanları tırtıllı Kinabalu tepesini sağımızda bırakmıştık. Bütün gücümü, yola çıkarken harcamıştım, bomboştum şimdi, kendi içime kıvrılmıştım, zavallıydım. "Neden?" diye soruyordum kendi kendime. Bereket versin, paraşütle atlayış hiçbir çaba gerektirmez, edilgen bir iştir. Kendini aşağı bırakacaksın, hepsi bu.

Biliyorum, son derece sıradan bir iş. Bu savaş sırasında – daha sonra da – Asya'nın hemen her yanına havadan bir yığın insan indirildi, hepsinin de yüreğinde küçük bir sıkışma oldu. Bazıları, derin sularda yiten bir denizaltıdan daha fazla bir iz bırakmaksızın cangılın içinde yok olup gitti. Bazıları da, bir deri bir kemik geri döndü, serüvenleri üzerine, kimi beş para etmez, kimi de hayranlık uyandıracak kitaplar yazdılar. Ama ben size kendi savaşımı anlatmak istemiyorum, tıpkı babamın bana kendisininkini anlattığı gibi. Bütün savaşlar acıklı bir şekilde birbirlerine benzerler: Çamurun içinde taban teptik, uzun süre bekledik, ateş ettik, öldüler. Savaştan dönmüş bir insan için, savaş işte bunlardır. Ama rüzgâr cesetlerin kokusunu alıp götürdü, belleğimizde artık yalnızca gençliğimizin yalımları kaldı... Hayır! Ben, son Borneo kralının öyküsünü anlatmak istiyorum.

Sizin için Borneo var olan bir şey değil, Tibet ya da Ateş Ülkesi gibi hayali bir dekor, zaman ve mekân içinde uzak mı uzak!.. Ben adanın var olduğunu biliyorum, çünkü genel olarak etobur orkide adı verilen yeni bir *nepenthe* cinsini burada keşfettim ve çünkü Murut toprağının karanlık ormanının derinliklerinde, gri gözlü kızıl krala rastladım.

Ama acele ediyorum...

Yeşil çamurlu bir bataklığa indim ve göbeğime kadar gömüldüm. Anderson biraz sonra çalıların ardında gözden kayboldu, çamurun içinde manda gibi debelenirken homurdandığını duydum. Malzeme sandığı uzun süre gecikti, para-

şütü, içinde bulunduğumuz çamur yalağını çevreleyen büyük ağaçlara takıldı. "Liberator" gözden kaybolmuştu, ama motorlarının gittikçe azalan gürültüsü, böceklerin keskin cızırtıları arasında hâlâ duyuluyordu.

Japon istilasından bu yana Borneo'nun bu kesimine gelebilen ilk Beyaz bizdik. Reading Üniversitesinin eski okutmanı, İngiltere kralının ordularında geçici olarak yüzbaşı olan bir botanikçi ve Queensland'ın herhangi bir yerinde koyun yetiştiricisi olması gereken küçük, karayağız Avustralyalı.

Kımıltısız, uçsuz bucaksız orman dört bir yandan çevreliyordu bizi, birkaç *Antiaris toxicaria* ve göz kamaştırıcı bir *Fraycinetia lianoide*, gördüğüm dört mevsim yeşil, güzel bir orman. Bulunduğumuz yer, kampta bana incelettikleri iniş bölgesinin havadan çekilmiş fotoğraflarına hiç mi hiç benzemiyordu. Bulutların içinde, iniş yerini bulamayan pilotun bizi rasgele bir yere indirip indirmediğini düşünüyordum.

Anderson, Thomson'unu ateşe hazır duruma getirdi, ayaklarını çamurdan güçlükle sökerek yanıma geldi. Yüz metre ötede, ormanın kıyısındaki küçük bir tepe üzerinde, neredeyse çıplak bir adam çıktı ortaya. Ayakta durmuş, bir grek savaşçısı gibi, isteksizce mızrağına dayanmış, bize bakıyordu.

Darwin'de, Borneo halkı hakkında ne kadar belge varsa hepsini incelemiştim. Aslına bakarsanız, dişe dokunur bir belge de yoktu. Borneo'nun kuzeyindeki Sabah devletini yöneten Chartered Company, arşivlerini, 1881'den bu yana başkent Sandakan'da saklıyordu, şu anda da bu arşivler Japonların ellerinde bulunuyordu. Ne var ki, Company, içerlerde yaşayan ulaşılması güç kabilelerden çok, kıyıların eski Mali'li korsanlarıyla ilgilenmişti. 1936 yılında yaptığım sefer sırasında, bazı dağlıları hamal olarak kullanmıştık. Ama bunların başında, beyazların yanında yetişmiş, Mali dili konuşan bir yönetici vardı. Kendileriyle hemen hemen hiç ilişkim olmamıştı. Sözün kısası, çok sınırlı bir bilgim vardı: Pilot eğer

bir ahmaklık falan yapmadıysa, büyük Sambakung nehrinin bir kolunun aktığı bir vadide, Murut topraklarında olmalıydık.

Murut'lar, Hindiçini'nin Moi'leri, Mazelya'nın Sakai'leri gibi, kaynakları iyi bilinmeyen bir soydan gelirler. Bağımsızlıklarına çok düşkündürler, kendi kaynaklarıyla yetinerek yaşarlar, bütün köyler, birkaç yüz aileyi barındırabilecek bir tek uzunevden oluşmuştur. Dağ pirinci yetiştirirler, ağızla üflenerek atılan zehirli oklarla hayvan avlarlar. Dış dünya ile biricik ilişki nedenleri, tuz bulmak zorunluluğudur (malzeme sandığımızda tuz paketlerimiz vardı). Nihayet, iki üç kuşaktan bu yana insan kellesi avcılığını bırakmışlardı.

Bizim savaşçının yanına vardığımız zaman, yağmur yağmaya başlamıştı. Esnek ve sağlam bir yapısı vardı adamın. Parlak derisinin bronz rengini yağmur daha da parlatıyordu. Kafamı kurcalayan soruyu hemen sordum:

"Japonlar? Nipponlar? Nipponlar?"[1]

Anlamamış görünüyordu. Çevremizdeki tepeleri gösterip durmadan üsteliyordum.

"Nipponlar? Nipponlar?"

"Bah!" diye yanıtladı.

Anderson bir sigara yakıp uzattı, adam sevinerek aldı, yağmurdan korumak için avucunun içine sakladı.

Parmağımı göğsüne çevirdim, başka bir şey denedim.

"Murut? Murut?"

"Bah!"

Yola çıkarken derdimizi anlatmakta güçlük çekeceğimizi biliyordum, ama bu silahlı herif, savaşçı tavrı ile tasalandırıyordu beni. Bir Japon koluna pekâlâ yardım ediyor olabilirdi. Sigarasını keyifli keyifli tüttürüyordu. "Komançiler"e benzer birşeyler söyledi.

Anderson, adamın göğsüne vurdu.

"Komançiler?"

---

1. Japonlar. (Çev.)

Savaşçı gülmeye başladı, sevinçle tekrarladı.

"Komançiler, Komançiler."

"Bir Komançi bu, sör," diye çevirdi Anderson. "Kendisi Komançi olduğunu söylüyor."

Konuşma saçmalaşmaya başlamıştı. Ormandan, sessizce öteki savaşçılar da çıktılar. Bunların da Komançi oldukları açıkça belliydi. Aralarından, şef tavırlı birisinin boynunda kelle avcısı kılıcı asılıydı. Kılıncın kını, kafa derisinden çıkarılan saçlara benzeyen uzun siyah püsküllerle süslüydü. Birden:

"Siz var yürümek benimle," dedi.

İngilizce konuşuyordu. İngilizcesi kafa-göz yarıyordu, ama gene de anlaşılıyordu. Muzaffer bir tavırla doğruladı Anderson:

"İngilizce konuşuyor, İngilizce konuşuyor."

Şaşkınlığım geçer geçmez, öğrenmek istediğim ilk şey, bu yakınlarda Japon olup olmadığını, kendilerinin bize yardım edip etmeyeceklerini sormak oldu. Yarısı İngilizcemsi, yarısı da Murut lehçesi karmakarışık açıklamalardan anladığıma göre; hayır, Japonlar uzaktaydı; evet, bize yardım edeceklerdi. Dahası, bizi bir günlük uzaklıkta, bir başka vadiye götüreceklerdi, orada bir köy, bir de şef vardı. Bizim gibi Beyaz, bizim gibi İngilizce konuşan bir şef.

Direnme hareketini örgütlemenin dışında, görevimin amaçlarından biri de, cangıla sığınmış Beyazlarla (düşen uçakların mürettebatı, kaçak mahkûmlar, Company idaresinden sağ kalmış olanlar) ilişki kurmaktı. Öyleyse, işler tıkırında gidiyor, demekti. Murutlar paraşütleri toparladılar, malzeme sandığını yüklendiler; durmaksızın, bardaktan boşanırcasına yağan yağmurun altında cangıla daldık.

Kelle avcısı kılıçlı şef, gece bastırmadan, yürüyüş kolunu durdurdu ve geçici bir kamp düzenledi. Çok üşüyordum, ama mutluydum. Pirinç pişirmek için yakılan ateşin ışığında, patika boyunca topladığım tırtıllı orkideler (*orchidac*êes) üzerine bazı notlar aldım. Bitkinliğin yolaçtığı, esenlik duygusu-

na benzer bir sarhoşluk içinde, Borneo'daki günlerimin iyi geçeceğini, ekvator Asyası bitkileri üzerine 1936 yılında yazmış olduğum raporu tamamlamak için, bunun çok iyi bir fırsat olduğunu düşünüyordum. Dahası, Londra'nın Kew Garden'ı[1] için küçük bir ot derlemesi düzenlemeyi de tasarlıyordum. Yağmurun kesilmiş olmasına karşın, savaşçılar bizim için küçük bir saz kulübe hazırlamışlardı. Ama, Anderson'la ben, Darwin kampında bize öğrettikleri gibi, hamaklarımızı iki ağaç arasına germeyi yeğledik. Bir ölü gibi uykuya gömülmeden önce, Anderson'la birlikte, deneylerden öğrendiğimiz gibi bir güvenlik örtüsü hazırladım.

Havanın burukluğu tan vaktini haber veriyordu. Ilık hamağın içinde kendimi çok iyi hissediyordum, ama ne var ki, hiçbir hareket yapamıyordum. Anderson haykırdı, sonra çabaladığını, korkunç küfürler savurduğunu işittim. Tek bir hareket yapamıyordum, hamağın içinde külçe gibiydim. İlkin bunun bir karabasan olduğunu sandım, fakat iki Murut savaşçısı beni uzun bir bambuya taktılar, omuzlarına yüklediler, yürümeye başladılar.

Ağır ağır aydınlanıyordu gökyüzü. Ormanı titreten bir rüzgâr çıkmış, bir gün öncesinin yağmur tufanı da acımasızca yeniden başlamıştı. İngiltere'de yağmur okşayış gibidir, biraz da melankoliktir, ama burada, düzenli çekiç vuruşları gibi, ağır, dikine ve korkunç; hiç durmayacakmış duygusu veren, acımasız ilkel bir güç. Her adımda çalkalanmaktan bitkin düşmüş, giysimin altından soğuk sürüngenler gibi akan sulardan elim ayağım bağlanmıştı. Ahtapot gibi yumuşak, yapışkan sarmaşıklar yüzümü yalıyor ve ben sülükleri düşünüyordum!..

Murut savaşçıları yumuşak, sessiz yürüyüşlerini saatler boyu sürdürdüler. Kimi zaman beklenmedik bir sarsıntı, yeni bir taşıyıcının bambu boyunduruğunun altında nöbete gir-

---

1. Ünlü botanik bahçesi. (Çev.)

diğini haber veriyor; kimi zaman, belli belirsiz bir yavaşlama, kelle avcısı kılıcına bitki duvarından bir geçit deliği açmak fırsatını veriyor; daha sonra tekdüze sallantı yeniden başlıyordu; ben, iyice uyuşmuş, zaman kavramını yitirmiştim.

Derken, birden kendimi yerde buldum, ağzım, burnum çamura gömülmüştü. Boğulmamak için bir kalça hareketiyle döndüm ve işte o zaman Learoyd'u gördüm. Önümde, ayakta duruyordu, zayıf bir adamdı, hemen hemen çıplaktı, yağmur çavlanının altında vücutları parıldayan savaşçı kalabalığından boyca daha uzundu. Uzun, kızıl saçları, su yosunu gibi alnına yapışmıştı. Gözleri griydi. Bir ejderhayı yere seren bir kartal dövmesi vardı göğsünde.

Şefin kendisine uzattığı benim Amerikan karabinasını aldı, mekanizmasını uzun uzun inceledi, sonra Murutça birşeyler söyledi, bunun üzerine, taşıyıcılarım, beni hamağa bağlayan paraşüt askılarını kestiler. Kalkmaya çalıştım, ama uyuşmuş kaslarım dinlemediler beni, yorgun bir hayvan gibi, çamurun içinde titreyerek, çömelmiş durumda kaldım. Öfkeden çılgına dönmüştüm. Learoyd bana silahımı attı, sonunda ayağa kalkmayı başardım. Soğuk ve bir kış gibi gri gözlerini üzerime dikmişti. Sanıyorum ki, onu öldürebilirdim, sanıyorum ki, ölümüyle hayatta kalması arasında, o anda ancak bir sigara kâğıdı kalınlığı vardı.

Anderson da ayağa kalktı, kan dolaşımını harekete geçirmek için kollarını oğuşturarak birkaç düzensiz adım attı. Çevremizdeki çıplak savaşçılar çemberi gittikçe daralmıştı. Gözdağı verir bir görünüşleri yoktu, ama dikkatliydiler. Bir türlü yatışmıyordu öfkem; korkmuş olmaktan, oyuncak olmaktan, zayıflığımdan, çamura bulanmış olmaktan çılgına dönmüştüm...Ve şu korkunç yağmur da şafaktan bu yana dinmek nedir bilmiyordu!.. Biliyordum, daha o ağzını açıp konuşmadan biliyordum: Bu karşılama törenini hazırlayan, bizi tuzağa düşürmeleri, bir köpek, bir tutsak gibi bizi ayaklarının önüne fırlatmaları için Murutlar'a buyruk vermiş olan oydu, bu kızıl saçlı Beyaz'dı. Ama kimdi peki bu adam, ne is-

tiyordu? Hâlâ titriyordum. Sesim bir inilti gibi kulaklarımda çınladı:

"Niçin yaptınız bunu?"

Oysa, bu soruyu sormak için, sesimin sakin ve soğuk olmasına büyük bir çaba harcamıştım.

"İsteseydim, bana yalnızca kellelerinizi getirirlerdi."

Learoyd, tepkimi inceleyerek hafifçe güldü, ama benim buz gibi durduğumu görünce, içten bir kahkaha attı. Bir neşe çalkantısı, çevremizdeki savaşçıları harekete geçirdi. Hiç kuşkusuz, hiçbir şey anlamamışlardı, ama inançla gülüyorlardı.

"Ben, burada kendi evimdeyim."

Learoyd gülmüyordu artık, yüzünden bir anlam çıkarmak olanaksızdı.

"Ben efendiyim, herkesin de bunu bilmesini istiyorum."

İçlerinde bir şey okunmayan, ama bu boşluğun ardında insana bir şiddet ve tutku evreni hayal ettiren gözlere özgü birşeyler vardı bakışlarında. Ama düşünmek gereksizdi bu kez: Bir elmas denli saftı bu bakışlar; dahası, bunca parıltı karşısında gittikçe azalıyordu öfkem. Kıstırılmış hayvan ben değildim, oydu. Birdenbire sezinledim bunu. Oydu kıstırılmış hayvan ve karşı koyarken bir hayvan gibi davranıyordu. Tehlikeyi ona içgüdüsü haber veriyordu, arkamda kocaman, bilinmeyen güçler sezinliyordu. Kesin bir şey vardı: Bu yarı çıplak adam, bir rastlantı sonucu, buranın efendisi olmuştu. Ve efendi kalmak istiyordu.

Bu ânı tam olarak anımsamaya çalışıyorum, başımı iki elimin arasına alıyorum, gözlerimi kapatıyorum. Öylesine uzak ki, neredeyse yirmi beş yıl olmuş. O anda, genç bir köpektim ve genç bir köpek gibi havlamak zorunda kaldım. Learoyd'du adı, ama henüz ne adını, ne de şaşırtıcı öyküsünü biliyordum; yanındaki yabanıl savaşçı sürüsüyle birlikte, yağmurun altında kımıldamadan duruyordu. Ağız tüfeklerinin,[1]

1. Ağıza konulup üflenerek bir şey fırlatılan boru. (Çev.)

kelle avcısı kılıçlarının arasında, ilk kez (yoksa daha sonra, köye doğru yürüdüğümüz sırada mıydı?) bazı ateşli silahlar farkettim: İtchikawa tüfekleri ve kışlada eğitimde kullanılan türden bir Japon makinelisi. Yağmur, sabahleyin, şafakta nasıl birdenbire başladıysa, öyle durdu ve dayanılmaz bir güneş, ağaçların arasından, kara bulutların içinden bir delik bulup dağlamaya başladı. Orman, sıcak limonluk nemliliğinde, mayalanma kokusu ağırlığında bir atmosferde sırılsıklamdı ve yaşam zenginliğiyle öylesine tıkabasa doluydu ki, dünyanın ilk çağlarına özgü bir bitki örtüsünün, tıpkı laboratuvar filmlerinde hızlı ve korkunç açılışlarına tanık olduğumuz çiçekler gibi geliştiğini, kabardığını sanıyordu insan. Cangıl, deniz gibi korkunçtur, devinimsiz gücü daha da ürkütücü gelen bir fırtına çalkantısıdır. Yerçekimine kafa tutarak yapayalnız duran bir ağaç bile, bir meydan okumadır, dünyanın ağırlığı üzerinde yaşamın mucizesidir, ama cangıl, yayılan, kapan, tırmanan, saran, soluksuz bırakan, bir boa yılanı gibi sıkıp öldüren bir büyüyüştür; Tanrı'nın sıcaklığının saldırgan birikimi içinde, daha da yükseklere çıkmak için köklerini ölümün çürümüşlüğüne daldıran canavardır.

Bir gün, henüz çocukken, babam Galler ülkesinde bir pembe granit ocağını gezdirmişti bana. Islak ağaç parçaları yüzünden bir taşın nasıl parçalandığını göstermişti. Belki de bu anı, botanikçi eğilimimi etkiledi. Küçücük bir ağaç parçasının gözle görülmeyen benzersiz gücü büyülemişti beni.

Learoyd'u nasıl yanıtladığımı iyi anımsamıyorum. Kan dolaşımının yeniden başladığı bacaklarımda iğnelenmeler oluyordu, cangılın bu amansız diriliğinin içimde kaynadığını hissettiğimi sanıyordum. Bir görevim vardı, bunu yerine getirmeye ve bu meczuba kendimi yönettirmemeye kesinlikle karar vermiştim. Bir efendi, bir şef olması gerekiyorsa, o kişi, ben olacaktım. Bununla birlikte, sakınımlı davranmam, ülkeye iyice kök salmadan Learoyd'a cepheden çarpmamam gerekiyordu. Sonra, onu zararsız duruma getirmenin bir yolunu bulur, ilişki sağlanır sağlanmaz da onu Darwin'e posta-

lardım. Zaman benim lehime çalışıyordu, şimdilik geçici bir güçler dengesi kurmak gerekiyordu.

Japonların savaşı kaybettiklerini, Avustralya birliklerinin yakında çıkartma yapacaklarını ve ülkeyi yeniden ele geçireceklerini, yani bu ülkeyi (anlamlı bir yanlışlık) kurtaracaklarını –ki bu kurtuluşu, burada örgütlemekle ben görevliydim– anlatmadan önce, sesime güven kazandırmak, yetiştiricimi çok mutlu edecek olan, bir muhafız subayının biraz kibirli tonunu bulmak için, hiç kuşkusuz, gırtlağımı temizlemek zorunda kaldım.

"Rüzgâr batıya döndü, her şey yoluna giriyor, İngiltere geri dönüyor. Durum böyle ve siz hiçbir şeyi değiştiremezsiniz."

Söylevim oldukça kolaycı ve gelenekçiydi galiba, ama benim o zamanlar kendime sonsuz bir güvenim vardı, söylemiştim bunu: O zamanlar, genç bir köpektim ve genç bir köpek gibi havlıyordum. Rüzgâr batıya dönmüş değildi, Japon bozgununun çalkantıları içinde ancak hafif bir esinti söz konusuydu belki. Rüzgâr doğudaydı, ama o sıralar, bunu pek az insan biliyordu.

Hemen tepki göstermedi Learoyd, sessizdi, donmuş gibi kaldı. Yüzünün ifadesinde, ne düşündüğünü belli edecek bir ipucu yoktu, sonra Murut diliyle bazı emirler verdi, savaşçıları ormanın ağaçları arasında, köye doğru usulca kayboldular. Boş hamakları, paraşütleri, malzeme sandığını yüklenen taşıyıcılarımıza bakıyordu Anderson. Yanımdan geçerken:

"Kim bu herif? Kafadan iyice kontak," diye mırıldandı.

Köy, ağaçsız bir tepenin yamacında kurulmuştu. Bin kadar insanı barındırabilecek, kazıklar üzerine oturtulmuş tek bir uzun evden oluşmuştu. Köpekler havlıyordu, bambu aralıklarından bir kara bakış kalabalığının bizi gözetlediği seziliyordu. Anlaşılmazlığı süren Learoyd bizi, geçici bekâr konuklara ayrılmış olan bir verandanın altına oturttu. Anderson ve ben soyunduk, tepenin eteğindeki sebzelerin arasından akan

çavlanda yıkanmak için, saronglara sarınıp aşağı indik. Öfkenin son kalıntılarını da yıkayan, o katkısız tensel kıvancın tansıklı bir anıydı bu. Su öylesine serin, güneş öylesine yakıcıydı ki, sanki İngiltere'de bir ilkbahar gecesi, büyük bir odun ateşinin çevresinde dönüp duruyormuşuz gibi, batıp çıkıyorduk suya. Çocuklar peşimizden gelmişlerdi, en meraklıları az sonra yaklaştılar, küçük, yaldızlı kurbağa vücutları çavlanın köpükleri içinde fıkır fıkırdı. Anderson onlara, düz taşları su yüzünde nasıl sektireceklerini gösterdi. O, sabırla "*Good morning, sir*" demeyi öğretirken keyiflendikçe, kahkahayla gülüyordu çocuklar.

Yamacın biraz uzağında, ağzı laf yapan kadınlar, bizim çılgınca eğlencemizi yorumluyorlar ve bazan bir gözüpek küçüğe daha dikkatli olmasını hatırlatmak için bağırıyorlardı. Bir sigara yaktım, peşimizde cırtlak bir *Good morning, sir! Good morning, sir!* korosu, karnımız açlıktan zil çalarak geri döndük!

Çevresinde, bazı savşçıları ve İngilizce konuşan şef, hani bizi bu gece hamaklarımıza kıskıvrak bağlayan şef, bizi verandanın ılık alacakaranlığında bekliyordu Learoyd. Kadınlar, manyok ve domuz hazırlamışlardı. Ağzına kadar pirinç rakısı dolu, üzeri ejderha işlemeli bir küp vardı. Şakalaşarak yiyip içtik. Sorularımı sıralamadan önce, onları kendime alıştırmak istiyordum... Ve birden, Learoyd konuşmaya başladı ve saatlerce konuştu: Gece çoktan bastırmıştı ve ben bütün varlığımla onu dinliyordum. Malzeme sandığından telsiz vericisini ve öteki gereçleri boşaltmaya başlayan Anderson durdu. Bir monologdu bu, ama, insanın kendi kendisiyle yaptığı uzun bir söyleşiye benziyordu. İnsanın, uzun bir yolculuktan sonra, geçtiği yolu görmek ve böylece yolculuğu sürdürebilmek, yine yola koyulmak için yeterli gücü bulmak amacıyla geriye doğru baktığı sırada verdiği bir molaydı bu. İşi biraz kolaylaştırmak olsa bile, küpü ağzına kadar dolduran pirinç rakısı Ayak'ın bu kendini anlatma, iç dökme gereksinimine bir etkisi olmadı. Özlü konuşan, soğuk tavırlı Learoyd bu bü-

yük inişin akıntısından kurtulmak için sayısız dönüşler yapmaya başladı, ama konuşması ilerledikçe bir tür ağırlık daha çok hissediliyordu.

Söylediklerini buraya aktarmaya kalkışmıyorum. Çok yoksuldu sözcük dağarı, artık cümle kuramıyordu: Düşüncesinin gelişimini bağlantısız cümlelerden, susmalardan, duraksamalardan çıkarmak, sesinin tonuna göre çözümlemek gerekiyordu.

"Neredeyse ölmüştüm, bu eve geldiğim zaman, ölmüştüm. Beni buraya bırakmışlardı; komşu kabilelerin gelip geçen bekârlarına ayrılmış yerdir burası. Beni Japonlar'a büsbütün mü teslim edeceklerdi, yoksa yalnızca başımı mı, buna karar vermek için tartışıyorlardı. O zaman bilmiyordum bunu, size söylediğim gibi: Nerdeyse ölmüştüm. Dillerini hiç mi hiç anlamıyordum. Bir çocuğun konuşma öğrenmesi gibi öğrendim dillerini, çünkü onlar da tek sözcük İngilizce bilmiyorlardı. İngilizceyi Ballang Gwai'ye ben öğrettim, kardeşime, orada duran...sizi...bana getiren.

"Japonlar'ın kararı kesindi: Her Beyaz, ölü ya da diri teslim edilecekti. Yoksa!.. Ne var ki, uzaktaydılar, yaya yürüyüşle yirmi gün Batı'da. Beni hemen teslim edemeyecekleri kadar zayıftım ve köyün reisi, Gwai'nin babası, başımı kesmek istemiyordu. Beyazları tanıyordu o. Savaştan önce iki yıl Keningau mapusanesinde yatmıştı. İyi bir anışı vardı. Bir deliyi, kafayı oynattıktan sonra İngiliz bölgesinin yöneticisinin bir şişe viskisini alıp ormana tüyen bir aşçı ya da bahçıvanı yakalamış. Tuz almak için oralarda dolaşıp duruyormuş Gwai'nin babası, bir ağaca sırtını dayamış, viskisini keyifle yudumlayan delinin üstüne gelmiş. Aynı akşam, hâlâ yarısı dolu şişe ile aşçısının kellesini, karısıyla birlikte terasta serinlemekte olan bölge yöneticisine götürmüş. Kadın basmış çığlığı, devrilip gitmiş, bembeyaz kesilmiş. Gwai'nin babasının dediğine bakılırsa gebeymiş kadın. Artık kelle avcılığının sona ermiş olduğunu işte böyle öğrenmiş Gwai'nin babası... Belki de beni bu kurtardı: bu beyaz kadının çığlığı ve onun ardından gelen iki yıl hapis!.. Neredeyse ölüydüm, kafamı

kesseler haberim bile olmazdı. İyileşmeye başlayınca, geceleri sanki insan kılığına girmiş şeytanı görüyormuşum gibi haykırıyordum. O zaman korktular, kötü bir cine karşı savaştığıma inanıyorlardı, Penang'da dövme yaptırdığım bu ejderha yılana karşı. Ama ben size, neye karşı savaştığımı söyleyeceğim: Cangıla karşı savaşıyordum."

Learoyd, anıları arasında yitmiş, uzun süre konuşmadan durdu, sonra Ballang Gwai ile konuştu, birkaç yudum ayak yuvarladı. Küçük bir oğlan çocuğunun, kendisine doğru badi badi yürüyüp geldiğini, bacaklarının arasına girdiğini görünce yüzü aydınlandı. Çavlanda, bizimle birlikte oynayan çocuklar gibi tombuldu, bronz tenliydi, ama bize dikkatli dikkatli bakan gözlerinin gri olduğunu görüyordum.

"Benim oğlum," diye gururla açıkladı Learoyd. "Allahın belâsı küçük bir Komançi!"

"Bir Komançi mi?" diye sordum.

"Ben böyle diyorum onlara. Savaşın başlarında, Penang'da bir Amerikan filmi görmüştüm: *Beyaz Komançi*'ydi adı. O sırada, Malezya'da garnizondaydım, Penang'da çavuştum. Benim adım Learoyd, çavuş Learoyd. Çok güzel filmdi, iki kez gördüm. Kızılderililerin kaçırdığı küçük bir beyaz çocuk, bir komançi şefi oluyor. Sonu kötüydü, bir kadına, bir Beyaz'a âşık oluyor ve kadın, kesin olarak toplumuna dönmesini, başkaları gibi onun da kovboy olmasını istiyordu. Çocuk istemiyordu... Sonunda kadın, dediğini yaptı her şeye karşın. Acıydı bu, çünkü çocuk kardeşlerine ihanet etti, Komançilere... Bununla birlikte, başı iyiydi. Bunu sık sık düşünürüm. Kızılderililere benziyor bunlar da, öyle değil mi sizce? Bu yüzden, onlara Komançiler adını taktım; kendi küçük ordumu kurduğum zaman, Komançiler oldular, böyle işte... Annesi Gwai'nin kızkardeşidir, ulu bir soyu vardır, eski zamanlarda, ateşi evcilleştirmiş olan kahramanın, Paang'ın soyundan gelir. Benim karım biraz konuşmaya başlayınca evlendim onunla, Muhteşem Lian'la yaptığım düellodan sonra, dillerini gerçekten o öğretti bana. Bir kadınla daha ko-

lay. Kadınlarla çok şey öğrendim. Erkekler, Tanrı'yı düşlerler. Bir tek sözcük için adamın boğazını keserler. Şefler, kendilerinin dedikleri gibi 'kulakları bilgiyle dolu bilgeler', gecenin yarısını, aldatmak ve içmekle geçirirler. Serüven çağlarının kahramanlarına erişmek isterler. Bu yüzden, onlardan öğrenilecek hiçbir şey yoktur, soylu tavırlar içinde böbürlenirler. Onlar için önemli olan erkektir, hayat değil. Kadınlar, daha basit, daha esnektir, yorulmaksızın akıp giden hayattır... Beni kadınlar kurtardı... Merak ediyorlardı, şaşırtıyordum onları, gözlerim şaşırtıyordu, deniz gibi gözlerim olduğunu söylüyorlardı. Burada denizi bilmezler, ama deniz çok önemlidir, çünkü deniz, tuz demektir. Şunu da söylüyorlardı: 'Yüreğin iyi mi? Yüreğin kötü mü? Gözlerin hiçbir şey söylemiyor. Gözlerin, güneşin ya da yağmurun altındaki taşlar gibi...'

"Karımı ben doğurttum. Onu, kendi iki elimle doğurttum. Bütün bir gece sürdü, çevremde homurdanıp duruyorlardı, hoşnut değillerdi, çünkü ben âdetleri izlemiyordum. Bir yıl önce, bu yüzden beni öldürürler... Yahut kovarlardı, ama yeteri kadar güçlüydüm, artık göze alamıyorlardı. Benim öz oğlumdu, anlıyor musunuz? Kanımdan geliyordu, ulusumun kanındandı, istediklerini yapmalarına göz yumamazdım. Bütün bir gece sürdü, ormanda, büyük bir ateşin önünde, ölmesinden korkuyordum. Ama o, o küçük şeytan, yaşamak istiyordu, onu kıpkırmızı çıkardım, kan içinde, güneşin yükseldiği sırada. Japonlar, etrafı kollayarak dolaşıyorlardı. Pirinç vergisini ödemeyi kabul etmeyen Senghir'in, Batı'da, iki gün uzaklıktaki uzun evini çoktan ateşe vermişlerdi. Beni de arıyorlardı. Sonra, Gwai ve öteki savaşçılarla birlikte, devriyelerinden birini temizledik. Bütün devriye birliğini bir gece içinde. Yok oldular. Bir tek asker bile, haber vermek için geri dönemedi. Japonlar, olanları hiçbir zaman öğrenemediler. Silahlarını aldık. Bu Komançilerin başlangıcı oldu. Japonlar uzun süre kaldılar. Nihayet, büyük kuzeydoğu muson yağmurlarının başlangıcında kıyıya gittiler, çünkü bir Çinli,

doktor Kwok, bir ayaklanma düzenlemişti.[1] Uzun süre sonra barışa kavuştuk. 1943 yılıydı, ekim 1943. Uzun eve döndük, ev yanmamıştı. Arınmak için, bir ay boyunca kurbanlar sunduk. Cinler ormanında gizlenmiştik çünkü.

"Size söylemem gerek: Biz Cinler ülkesindeyiz. benim adamlarım, Cinler ülkesinde yaşayan ilk İnsan'ın oğullarıdır. Üç tür orman vardır. Cinler ormanı, av ormanı, yiyecek için, pirinç yetiştirmek için yakılacak orman. Böyle. Eskilerin yasasıdır bu. Bütün ülke için bir atasözü vardır (Learoyd, bana çevirisini yapmadan önce Murutça söyledi):

"Cinler Ormanı: İnsan, yasaya dikkat.

"Av Ormanı: İnsan, yasaya dikkat.

"Pirinç ormanı: İnsan özgürsün."

"Oğlumu Cinler ormanında doğurtturarak yasaya karşı gelmiştim, ama neyse ki adaklar için Japon askerlerinin kelleleri vardı... Ayrıca, hepsi, Cinlerle özel ilişkilerim olduğunu düşünüyorlar, çünkü... belki de düello yüzünden ayrıca... çünkü ölümün eşiğindeyken, boğuşuyordum, haykırıyordum geceler boyu. İki ruhumun şeytanlara karşı savaştığını sanıyorlardı."

Learoyd yine sustu. Sesi çıkmadı, garip bir şekilde heykel gibi, kulağı kirişte bir hayvan gibi gergin, kaçmaya hazır. Gri gözleri bomboştu, her zamankinden daha anlaşılmaz; kadınların hakkı vardı: Gözleri hiçbir şey söylemiyordu.

"Şeytanlar! Canavarlar! Ha! Ha!.. (Acıyla sırıttı...) Hayır! Ben cangılla savaşıyordum... Sonra bütün vücudum çıbanlar ve irinli yaralarla kaplıydı, sanki şeytan deliliği etimden söküp çıkarıyormuş gibi... Şimdiye kadar cangılda hiç gece geçirdiniz mi? Tek başınıza? Ben, geçirdim... Hayır, bundan söz etmek istemiyorum."

---

1. *Double tenth* (çifte on) söz konusu; 10.10.1943'ün, "çifte on"u Doktor Kwok ve "Kinabalu Gerillaları" olası bir Amerikan çıkartmasını hazırlamak üzere Batı sahilindeki Jesseltown kentini işgal ettiler. Japonlar'ın bastırma hareketi benzersiz bir vahşilik örneği oldu ve altı ay sürdü. Üç bine yakın Malili ve Çinli yokluktan öldü, binden fazlası da makineli tüfekle tarandı, ya da boyunları vuruldu.

Daha sonra, gene de anlatacaktı, tıpkı acı veren bir yaranın kenarlarını elle yoklarmış gibi. Henüz saati gelmemişti. Güneş, kızıl saçlarında yalımlar saçarak, dorukların gerisinde batmaya başlamıştı. Geceyi beklemek ve biraz daha ayak içmek gerekiyordu.

"Çok geç kaldınız... Sizi beklemiş olsaydım, şimdiye çoktan ölmüştüm... Geri döneceğinizi biliyordum, hep biliyordum, ama artık çok geç... ölü ya da deli! Artık sizden değilim.

"Bu topraklara hiçbir Beyaz ayak basmamıştı. Benden önce, hiç kimse. Ben de on kez ölüp buralara kadar asla gelemezdim. Kolay kolay öldürülemeyecek bir hayvanım ben. Malezya'daki geri çekilme harekâtına baştan sona katıldım, taa Perak'ın kuzeyinde, Grik yolundan aşağıya kadar. Taiping ve Slim ırmağı savaşı. Yüzbaşımız diyordu, hatırlıyorum: 'Yaşadığınızı düşünüyorsam, yürüdüğünüzü düşünüyorum. O halde yürüyün, hep yürüyün...' Slim üzerinde vuruldu.

"Yürümek! Buraya gelmek için, bir solucan gibi karnımın üzerinde süründüm yalvararak Tanrı'ya... İç kesimler, burası, çok uzaktır. Cangıl, sık ve yaman. Hele buralılar, hiç kimseye ihtiyaçları yok. Malililer, Çinliler dükkân açmayı denediler... Kafatasları hâlâ şurada. Beyazlar da denediler; sömürgeleştirmenin başlarında İngilizler; serüven çağlarının türkülerine geçtiler. Ve hatta bir Hollandalı bile, çok eski değil, şu kocamış korsan Tamong Miri'nin bölgesinde. Hayır, hiç kimseyi istemiyorlar. Özgür bir ulus bunlar, Cinler ülkesindeki ilk İnsan'ın oğulları. Şeytan alsın dünyanın gerisini! Onlar buradalar hepsi, hiçbir şeye ihtiyaçları yok."

"Peki, ya tuz?"

Darwin'de okumuş olduğum belgeleri anımsıyorum. Learoyd'un sözünü kestim:

"İhtiyacınız var, denizin tuzuna ihtiyaçları var."

"Evet, doğru, tuz! Hiç kuşkusuz... Eğer yirmi gün kuzeye doğru çıkarsanız ya da batıya, denize doğru yürürseniz,

pislik içinde köyler, diz çökmüş, yırtık pırtık Mali elbiseleri giymiş insanlar görürsünüz. Buradakilerle aynı soydan gelir onlar da, ama hangi kabileden olduklarını soracak olsanız, size cevap veremezler. Unutmuşlar artık. Kim olduklarını, atalarının kim olduğunu, ölmüş büyük şeflerini sorsanız, cevap alamazsınız. Unutmuşlar artık. Üstünde yaşadıkları toprakların kime ait olduğunu sorsanız, cevap alamazsınız. Unutmuşlar artık. Kızıl Köpekler denir bunlara, kurban edilmiş kabileler. Bunların yazgıları, dışarıyla ilişki kurmaktır, ilkin Çinliler ve Malililerle, sonra İngilizlerle, şimdi de Japonlarla. Tuzu, palalar için demiri, dünyanın ses ve öfkesinin yankılarını onların bölgesinde ararız. Ruhlarını yitiriyorlar, ama bizimkini kurtarıyorlar. İşte böyle.

"Buraya geldiğimde, istemiyorlardı beni. Yeni doğmuş bir çocuk kadar zayıftım. Haykırdığım sırada, benden nasıl kurtulacaklarını öğrenmek için, her gece şefleriyle konuşuyorlardı. Sonra, yeniden bir çocuk gibi yaşamaya başladım, yürümeyi öğrendim, konuşmayı öğrendim. Kadınlar yetiştirdi beni, bir çocuk gibi büyüttüler, sütlerini bile emebilirdim. Gwai'nin bir akrabası, bir savaşçı, bir soylu, amca oğlu galiba, Muhteşem Lian, beni Japonlar'a mutlaka teslim etmek istiyordu. Her gece, bu kışkırtıcının, anlamadığım, hiçbir şey anlamadığım söylevler çektiğini işitiyordum. Canımı istiyordu, yani, sadece kellemi, çünkü en yakın Japon karakolu Tomani'deydi, bütün vücudumu götüremeyeceği kadar, çok uzak. Sonunda ötekileri de kandırdı. Yoo, Gwai'nin kızkardeşi, sonradan karım oldu, beni ormana sakladı, her gece benimle kalıyordu, bağırmamı önlemek için. Azbuçuk konuşmayı öğrendiğim zaman, bir akşam, köy kuruluna gittim. Dedim ki: "Muhteşem Lian kellemi istiyorsa, gelip kendisi alsın. Kellemi, kelle avcısı palasıyla almak istiyorsa, ben de kellemi kelle avcısı palasıyla savunurum. Dedim ki: Doğrusu da budur. Muhteşem Lian bir savaşçıysa, ben de savaşçıyım. Kendisi soyluysa, benim de soylu olmadığımı nereden biliyor? Dedim ki: Muhteşem Lian ve ben, aynı suyu içiyoruz,

aynı ormandan karnımızı doyuruyoruz, büyük atalar doğruyu söylüyorlar: İkimiz de aynı haklara sahibiz." Bütün bunları söyledim, elimden geldiğince. Yanlışlar yapmış olmalıyım, ama hiç kimse gülmedi. Oturdum, küpten ayak içtim. Gwai'nin babası, artık yaşamıyor, o sıralarda reisti, geleneksel hakkın güvencesiydi. Gwai'nin babası yanıtladı: 'Doğru söylüyor.'

"Muhteşem Lian'la çarpıştım, öldürdüm onu."

"Büyük bir savaşçıydı. Ben... Ama, size nasıl bir durumda olduğumu söylemiştim..."

"Yaşamımda, İngilizler, bana iki şey öğrettiler. İrlandalıyım ben ve bu iki şeyi onlara borçluyum. İki şey, yararlı iki şey: Süngü savaşı ve Ortaçağ İngiltere krallarının tarihi. Evet. İngiltere krallarının tarihi: Tahtlarının çevresinde, dükleri, feodal baronları nasıl birleştirdiler. Bu, benim işime daha sonra yaradı, komançi ordusunu örgütlediğim sırada."

"Muhteşem Lian yedi kez yaraladı beni, ama sanıyorum ki gözlerimden korkmuştu, bir an, düştü ve dedi: 'Ölüyorum, gri gözlü kızıl adam öldürdü beni.' Kan, sağ böğründen dere gibi akıyordu. Yaralarımı, palamı yıkamak için çavlana indim. Geri döndüğüm zaman ölmüştü."

"Artık, hiç kimse kellemi kesmekten söz etmedi. Evlendim. Gwai kardeşim oldu. Kurulda oturmak hakkını kazandım. Dillerini öğrenmeye devam ettim; yazılmayan bir dildir. Her şey, yasalar, görenekler, tüzenin buyrukları, serüven çağlarının destanları, ölü şeflerin anıları için söylenmiş şiirler, tümü insanların belleğindedir. Bir yazı bulmak zorunda kaldım, çünkü her şeyi anımsayamıyordum. İşaretler keşfettim, çünkü anlamları çok farklı, birbirine son derece benzeyen bir yığın ses var. Japonlar'a karşı giriştiğimiz ilk misillemeden sonra, çocuklar okuma-yazma öğrensinler diye bir okul kurdum, ama yetişkinlerle başaramadım, hatta İngilizce beceremiyorlar, Gwai hariç, İngilizce öğrenemiyorlar."

"Uzun eve döndüğümüz zaman, oğlumun doğumundan, Japonlar'ın gidişinden sonra Gwai'nin babası öldü. Bütün

köy, doğuda Filler Ovası'na hâkim olan büyük dağın üzerinde toplandı; uzaklardan ötekiler geldiler, kızıl topraklardan, Senghir'in Japon kırımından kurtulan adamlarıyla birlikte; ötekiler daha da uzaklardan, kara topraklardan, yaya dört beş günlük mesafeden, yedi manda, yedi küp, adak törenine katılmak için, çünkü Gwai'nin babası büyük bir reisti.

"Üçüncü gece konuştum:

Ben Learoyd'um. Yekeyek çarpışmada Muhteşem Li-an'ı tek başıma öldürdüm. Üzgünüm, çünkü kendisi soylu bir savaşçıydı. Reisin kızı, eski zamanlarda ateşi yenen Paang'ın soyundan gelen Yoo'nun kocasıyım. Ballang Gwai'nin kardeşiyim. Hepiniz biliyorsunuz bunları, ama yine söylüyorum ki hiç kimse: Bu adam yabancıdır, demesin. Şimdi dinleyin beni: Büyük, özgür bir ulustunuz, yabancılar adınızı duyar duymaz titrerdi! Bugün, Kızıl Köpekler'den bir farkınız yok, topraklarınızın üzerinde yabancılar yürüyor, evlerinizi yakıyor –anımsa, Senghir– kadınlarınıza dokunuyor, –her gece yeni bir kız isteyen şu Japon şefini anımsa. Mandalarınızı, domuzlarınızı alıyorlar ve karşılığında bir şey ödemiyorlar. Pirinçlerinizi çalıyorlar. Cinler ormanında avlanıyorlar, anımsa ey Senghir, anımsa. Binlerce kuşağın mirası yasa diyor ki, yabancıları topraklarınıza sızdırmayın. Öyle demiyor mu yasa? Diyeceksiniz ki: Onların korkunç silahları var, bizim yok. Ama ben, diyorum ki size: Japon askerleri yenilmez değildir, orman yolunda bir fil sürüsü kadar gürültü çıkarıyorlar, ama tuzaklardan sakınacak kadar toprağın dilini bilmiyorlar, gecenin iblislerinden korkuyorlar. Anımsa kardeşim Gwai ve siz Komançiler: Bir gecede on yedisini öldürmedik mi? Bir gecede on yedi tane korkunç silah ele geçirmedik mi? Japonlar gittiler, ama geri gelecekler; bana inanmalısınız, çünkü dünü, bugünü ve yarını biliyorum ben. Her köyün bir savaşçı birliği hazırlaması gerek, tıpkı bizim Gwai ile birlikte yaptığımız gibi. Bütün birliklerin bir tek reise itaat etmesi, savaşa hazırlanması gerek. O zaman, yine büyük ve özgür bir ulus olacağız. Dağda savaş davulları çalacak, uykumu-

za alışkın düşmanlarımız diyecekler: Gürüldeyen bir fırtınadır bu. Savaşçılarımız güneşte parıldayan silahlarını sallayacaklar ve düşmanlarımız diyecekler: Şimşektir bu. Savaşçılarımız vadiye inecekler ve düşmanlarımız diyecek: Yağan yağmurdur bu. Tıpkı avlanan kaplanlar gibi, savaşçılarımız ağaçların arasından süzülecekler ve düşmanlarımız diyecek: Sessizlik bu. Savaşçılarımız zehirli oklarını üfleyerek gönderecekler ve düşmanlarımız diyecekler: Uçan sinektir bunlar, başka bir şey değil. Yanıldıklarını anladıklarında, artık çok geç olacak."

"Üçüncü gece işte böyle konuştum. Serüven çağlarının büyük destanı şiirlerinden esinlenmiş güzel bir söylevdi. Yoo ile birlikte tekrarlamıştım. Gwai bile bilmiyordu. Tan vaktinden önce, ölgün ateşin ışığında, kazandığını anladım. Size söyledim: İnsan Tanrı'yı düşünür. Her zaman, onun hayalgücünü tutuşturacak sözcükler bulmak gerek. Ben, ben bir yıl durmadan sözcük öğrenmiştim."

Birçok ejderhalı küp getirilmişti, verandayı dolduran sıcak buğuda esriklik yavaş yavaş yükseliyordu. Meşalelerin oynak ışığında salınarak dolaşan çıplak memeli genç kızlar pipo içiyorlardı. Onların arkasında, gölge çizgisinin dışında, içmek, bizi seyretmek için yeni gelenlerin kırpışık bakışları belli oluyordu. Bazı savaşçılar oldukları yerde uyuyakalmışlar, büyük bir rahatlık içinde horluyorlardı; yüzleri terden parlayan bazıları ayakları üzerinde rahat edemeyip ayağa kalkıyor, uzakta duran köpeklerin yeşil gözlerinin parıldadığı gecenin içinde kayboluyorlardı. Seslerin sürekli mırıltılarını gülüşmeler, bazı çağrılar bastırıyor, bazan bambu çatı tıpkı demir atmış eski bir teknenin donatımı gibi gıcırdıyordu.

Gri gözlü küçük oğlan gitmişti, badi badi yürüyerek, karnı ilerde, tıpkı geldiği gibi. Learoyd, yüzü ışığa dönük oturuyordu, en yüksek ağaçları yıldızlarla pırıl pırıl gökyüzüne karışmış olan cangıla vermişti sırtını. Çok içmişti, ama sarhoş görünmüyordu, bununla birlikte, kendini daha az denetliyor, hiç kuşkusuz, söylemek istediğinden çok daha fazlasını söylüyordu. Hâlâ sözcük bulmakta güçlük çekiyordu, ama bana öyle geliyordu ki, eski söz dağarına yavaş yavaş kavuşuyor, artık İngilizce konuşmaktan zevk duyuyor, kendisini sözün büyüsüne kaptırıyordu. Bir akşam, denizden uzak, aşağılık bir meyhanede, birdenbire hayatını anlatmaya başlayan, Tanrı'dan sonra teknenin tek efendisi olan, şu suskun, eski uzun sefer kaptanlarını düşünüyordum. Ona sormam gereken bir yığın şey vardı, ama sözünü kesmemeyi doğru buluyor ve yitmesinden korkarak bir rastlantının yeryüzüne çıkardığı bir büyük yeraltı ırmağını akmaya bırakıyordum. Yarın

Anderson, Halmaheralardaki ileri Amerikan üssü Morotai aracılığıyla Darwin'le ilişki kurmaya çabalarken, benim tam olarak nerede bulunduğumu, Japonlar'ın nerede olduklarını öğrenmeye zamanım olacaktı.

Learoyd, sanki devam etmekle etmemek arasında bir karar verememiş de durmuş gibiydi, bana bakıyordu, bakışlarının gövdemi delip geçtiği duygusu tedirgin ediyordu beni, sanki daha uzak birşeyler arıyormuş gibiydi. Sert bir sesle konuşmaya başlayınca şaşırdım:

"Evet, bir reis daima bir şair olmak zorundadır. Tanrılar, cinler ve ölülerin ruhları adına konuşmalıdır. Yazı yazmayı bilmeyen bu ulus için, sözcükler, tıpkı ateş gibidir. Yeniden yavaş yavaş ısınmaya, uyanmaya başladıklarını hissediyordum. Şimdi yanıyorlardı, düş kuruyorlardı... O gece, onlara ne söylediysem, hepsine inanıyorum. Tabii, Lian için söylediklerim hariç, onun için üzgün olmadığımı anlıyorsunuzdur, bu hayvan az kalsın temizleyecekti beni.

"Burada hâlâ Ortaçağ'dayız, her kabile reisi bir feodal beydir. Yaşamaya niyetleri varsa, bu beylerin birleşmelerinin tam sırasıydı, ama aralarından hiçbiri kendi yasasını ötekilere kabul ettirecek kadar güçlü değildi. Ben bir ordu yaratıyordum, destansı çağların parlaklığını yeniden canlandırmak savındaydım... Bir ordu, bir krallık kurmaya yetmez, ama ne de olsa bir başlangıçtır. Şu tüyleri yolunmuş ihtiyar Senghir kargası, orada bulunan öteki reisler, bunu iyi biliyorlardı, ne var ki, kendi güçlerinden bir parçasını yitirmekten korkuyorlardı. Özellikle Senghir!"

"Ordu! Onlara anlatmış olduğum gibi savaşa girmeyecekti. Hayır! Bunu uzun uzun düşünmüştüm: Japonlar'ı yenmek söz konusu değildi, ancak, ülkemizdeki varlıklarını elverdiğince güçleştirebilir, biraz da şansın yardımıyla, başıboş küçük birliklerinin hakkından gelebilirdik. Düşüncem şuydu: Her köy kendi topraklarının güvenliğini sağlayacak bir milis birliği çıkaracak ve barındıracaktı. Tehlike durumunda yardım isteyecek, direnmeyi örgütlemek için öteki milisleri to-

parlayacaktı. Her milisi, her Komançi'yi, hepsini tanıyabilmek için kendim seçmek istiyordum ve özellikle, Japon devriyesinden alınan silahlardan birini törenle vermek istiyordum, şef konuşmaları, ayak, Cinlere kurban ve bir yığın insan arasında...Donatımımı dağıtıyordum, ama başarı kazanıyordum... Ne var ki, donatımım yoksuldu: Bir makineli, on beş tüfek, bir tabanca. Cephaneye gelince, daha da kötü durumdaydı: Silah başına elli mermi, makineli tüfek için dört şerit... Bir başka bakımdan da güçsüzdük, en kötüsü de buydu: Tuz. Eğer Japonlar tuzu engellemeyi düşünseler ve Kızıl Köpekler'den edinmemizi önleselerdi, isyanın üç ayda işi tamamdı. Burada, tuz hayattır."

"Asamı aldım, yanımda Gwai ve bazı ilk Komançiler, köyleri dolaşmaya başladım. İlkin, yerel reisleri inandırmak, bundan sonra milis örgütünü kurmak, sonra eğitime başlamak gerekiyordu. Hiçbir şey bilmiyorlardı, hatta bir tüfeğin nişangâhını kullanmayı bile; her defasında, silaha uygun cephanenin yarısını yakıyorum, ama böylece, gençlerin hayranlığını kazanıyordum... Ve hiçbir şey elde edemiyordum. Ayağımı sağlam toprağa bir türlü basamaksızın, bir bataklıkta debelenip duruyordum. Ancak Tamong Miri olayının halledilmesiyle işler yoluna girdi. Size şunu söyleyeyim ki, eski çekişmeler, acıklı kan borcu hikâyeleri kabileler arasındaki ilişkileri zehirliyor. Atasözünün dediği gibi:

"Aynı ırmağın balıkları birbirlerini parçalarlar;"
"Aynı ananın doğurduğu oğullar birbirlerini öldürürler."

"Köylerin yarısı, ellerine ne geçirirlerse onunla, öteki köyün üzerine atılmaya hazırdı. Her zaman, bir iç savaşın eşiğinde bulunuyorduk, düşünün şimdi, üstelik bir de tüfekler!.. Bir ordu kurmak için, ilkin çağlar boyu dökülmüş kanları yıkamak, büyük çekişmelere kesin olarak bir son vermek gerekiyordu. Burada da kadınlar yardım etti bana, ben ideal bir aracıydım, ne örsten, ne de çekiçten yanaydım, tarafsız

bir hakemdim, ama işi yapan kadınlardı."

"Tamong Miri olayı on beş yıl öncesine dayanır. Son derece karışıktır, galiba bir Hollandalının, bir yöneticinin, öldürülmesiyle başlar. Buna misilleme olarak, Hollandalılar, Tamong Miri'nin uzun evini yakıp üç erkekle bir kadını öldürmüşler, çetenin gerisi ormana sıvışma zamanı bulmuş. Güzel! Yöneticinin katili Tamong Miri—çok kötü bir kişiliği olduğu için ona Korkunç adını takmışlardı—Hollandalılara kılavuzluk yapan komşu köyün üzerine çılgın gibi atılmış ve yağma edip kılıçtan geçirmiş. Başarıyla yürütülen saldırı sonunda, köyde on dört kişi öldürülmüş, yirmi üç tutsak alınmış, özellikle kadınlar. Daha sonra bu kadınları, Doğu kıyısının Sulu korsanlarına köle olarak satmışlar. Hollanda yönetimi halkı yatıştırmak için, işi biraz da rastlantıya bırakarak, olayları daha da çıkmaza sokmuş. Görüyorsunuz ya karmaşayı!"

"Bütün bunları, azar azar, kadınlar sayesinde öğrendim. Bu kör herif, –bir gözünü kavgada yitirmişti– hâlâ eskisi kadar korkunç olan Tamong Miri namussuzu, bütün suçu kılavuzluk eden alçakların üzerine atıyordu. Düşmanlarına bir tüfek verecek olsam, kabilesini, sırtıma fırlatmaya hazır bir silah gibi tutuyordu elinde. Kaç kez, yolumun üzerine saplanmış küçük savaş okları buldum. Saldırıdan yakalarını kurtaranlar, öldürülen her insan için—on dört kişi öldürülmüştü—bir insan hayatının bedelini, köle olarak satılan kadınların sayısı kadar da ejderhalı küp istiyorlardı. Günlerim iki köy arasındaki yolu arşınlamak, gecelerim de bir türlü bitmek bilmeyen söylevler çeken ve hakarete uğramış bey pozlarında böbürlenen şu Allahın belâsı sersemleri pohpohlayarak ayak içmekle geçiyordu. Ateşim yükselmişti, ayak daha da hasta ediyordu beni. Terliyordum, kusuyordum. Ve bu ipe-sapa gelmez reis görüşmeleri!.. Devam etmem için beni yüreklendiren kadınlardı... Hepsini def ederdim. Her kabileden bir kızla bir oğlanın evlenmesi gerektiği için, kadınlar, işin çabucak sonuçlanmasını istiyorlardı. Tamong Miri'nin

soyundan olan genç kız gebeydi, evlenmenin doğumdan önce kurallara uygun şekilde yapılması gerekiyordu. Kadınlar, beyaz karıncalar gibi çalışıyor ve her geçen gün, erkeklerin direncini biraz daha kırıyorlardı: Cephe ayakta duruyordu, ama arkası yıkılmıştı. Nihayet, bir gece, korkunç kör, her zamankinden daha mağrur ve sert, benden araya girmemi istedi. Olayın üzerinden çok zaman geçmiş olduğu, kimin sorumlu olduğu da belli olmadığı için, köle olarak satılan kadınların unutulmasını öğütledim ve şu öneriyi yaptım: Eğer milise katılırlarsa, Tamong Miri'nin adamlarının öldürmekte gecikmeyecekleri ilk on dört Japonun kellesi, Cinleri ve ölülerin ruhlarını yatıştırmak için davacılara verilecekti. Böylece, kan borcu ödenmiş olacaktı. Herkesin şaşkınlığı arasında, ihtiyar kör korsan gök gürültüsüne benzer bir kahkaha attı:

"Gözlerin hiçbir şey söylemiyor, ama ağzın iyi laf yapıyor, kırmızı adam. Destansı çağların geri geldiğini görüyorum."

"Birkaç gün sonra, olay resmen çözümlendi, ilk iki milis birliği kuruldu. Öteki barışmalar da birbirini kovaladı, hep şu zavallı Japonlar'ın sayesinde. Büyük bir reis olmuştum. Güneybatı alizelerinin dönüşünden önce, ordum kurulmuştu. Sadece Batı'daki, Kızıl Köpekler'e komşu üç kabile bu harekete katılmayı kabul etmemişlerdi, ama Japon vahşetinin onları ergeç kulakları düşmüş durumda bize göndereceğine inanıyordum. Kabile reisleri kurulunu topladım, pirinç vergisini ödememeyi önerdim. Tartışma fırtınalı geçti. Geçen yıl iyice hırpalanmış olan Senghir, Japonları kışkırtmaktan yana değildi, arkasında da iyice ihtiyatlı bir kabile vardı, ama sorunun çözümlenmesinden bu yana dostum olan Korkunç Tamong Miri, yeniden çapul, tıka basa tıkınmak, açık av hayalleri kuruyor; destansı çağlara dönüşü umuyordu, bütün itirazları sildi süpürdü. Bunun üzerine, pirinç vergisinin biriktirilmesini, ordunun malı olmasını önerdim; toplanan pirinç Japonlar'ın olası tepkisinden zarar görecek köylere ayrılacaktı."

"Uzun süredir, belki de yüzyıllardır ilk kez eski çekişmeler ortadan kalkıyor, kabileler ortak bir karara varıyordu. Bu, bir ulusun doğuşuydu. Şimdiye kadar, kurullarda yapılan uzun görüşmeler, anlamsız kıskançlıkları yeniden canlandırmıştı, tıpkı iyi söndürülmemiş ateşler gibi. Tanrı sınavından[1] geçmemiz gerekiyordu: Japonlar bunun için buradaydılar. Sadece, Japonlar'ın tepkisinin çok sert olmamasına ve sarsıntının benim dayanıksız yapımı yerle bir etmemesine umut bağlamıştım. Gwai'yi, bilgi edinmek için, Japonlar'la ilişkisi olanları satın almak üzere Kızıl Köpekler yurduna gönderdim ve bekledik."

"Bir ay sonra, ilk ipuçları sızmaya başladı. Demiryolu ile Beaufor'dan Tenon'a nakledilen önemli sayıda takviye kuvveti, Padas ırmağı boyunca, Tomani yolu üzerinde ilerliyordu. Sonra durum aydınlandı: Doğu'dan içerlere dalmak için, kılavuzlar edinen bir taburdu söz konusu olan. Gwai iyi çalışmış, kılavuzların yarısı satın alınmıştı. En batıda bulunanlar, Japonlar'ın hareketlerini gözetleyip sarmaya alırken, tehlike işareti alan milisler toplanmaya başladılar."

"Şimdi öğrenecektim. Tanrı yargısı! Kanlı bir başarısızlık, çöküş demekti, hiç kuşkusuz ölümüm, ya da daha kötüsü, barışın satın alınma bedeli olarak Japonlar'a teslim edilmem, demekti. Zafer kazanmak söz konusu değildi, sadece bu savaşı, ikişer kişilik, yekeyek bir çarpışmalar dizisine dönüştürmek, çatışmadan kaçınmak, taburu her gün biraz daha kemirmek gerekiyordu."

"Tek gözü vahşetten pırıl pırıl yanan Tamong Miri gibi mutlu ve sarhoştum. İlk pusumu kurmak için; Tungkalis ırmağının çok dik yamaçlı, yüksek vadisini seçmiştim... Şafak vakti, sisin içinde, tıpkı bir manda sürüsü gibi ağır ağır çıktıkları duyuluyordu. Çevremde gizlenmiş, üç yüz savaşçı, insanların en yiğidi, en basiti, en kıvançlısı üç yüz savaşçı, soğuk-

---

1. Eskiden çözümlenemeyen davalarda, iki tarafa da uygulanan işkence. Örneğin, eli sıcak suya sokmak. Kim fazla dayanırsa davayı o kazanırdı. (Çev.)

tan ve sabırsızlıktan titriyordu. Bir gün önce, geceleyin, bizim kılavuzlar kaçmışlar, Japonlar ertesi gün, yine ihanete uğramaktan korkarak geriye kalanların hemen hemen tümünü temizlemişlerdi. Köre dönmüşlerdi, ama kollara ayrılmalarını beklemeden, saldırımı erken başlatmıştım. Bu hata bize pahalıya patladı. Her düzende, sıkı sıkıya kapanarak grup halinde kaldılar. Öğleyin, Korkunç Tamong Miri ve on beş savaşçı ölmüştü. Cangılda, arkamızda uzun, kanlı bir iz bırakarak düşmandan uzaklaştık..."

"O gece, büyük yıkım gerçekleşti. İki sessiz yaralı derhal öldü. Ötekiler hırlıyor ve inliyordu. Japonları etkilemek için, onlara hâkim bütün tepelerin üzerine büyük ateşler yaktırmıştım, bereket versin, peşimizden gelmeye kalkışmadılar! Gece mis gibi kokuyordu, ne kadar yıldız varsa hepsi gökyüzündeydi, hava güzeldi. Ay ışığında Komançilerimin başlarını görebiliyordum, onlara bakarken kaybetmiş olduğumu anlıyordum. Şafakta, yanımda kalanların sayısı elliyi geçmiyordu. Durmadan haykıran bir yaralı da öldü üstelik. Japonlar doğuya doğru ilerlemelerini sürdürdüler. Onlar gittikten sonra, Tungkalis kıyısında, Tamong Miri'nin ve beş Japonla birlikte öteki savaşçıların cesetlerini bulduk. Ayrıca sayısız kan lekeleri, kızarmış pansumanlar ve otuz kadar yeni kazılmış mezar. Öldürülen kılavuzlar, uzakta tek bir çukura gömülmüştü! Bazı silahlar ve bir kasa unutulmuş elbombası ele geçirdik. İşte! Kaybetmiştim. Öğleyin, yanımda sadece Gwai ile yaşlı muhafız kalmıştı, ötekiler kellelerini almak için ölüleri gömdükten sonra evlerine dönmüşlerdi. Ama, olaylar başlangıçta sanıldığı kadar ne iyi, ne de kötüdür kesinlikle. Üç gün sonra, Japon uçakları yedi köyü bombalayıp kadın ve çocukları öldürdüler. Dağılmış ordum üzerinde bunun bir kırbaç etkisi oldu..."

"Japon taburu ormanda yolunu yitirmiş, yavaş yavaş ilerliyordu, yeniden saldırmaya başladık, yürüyüşlerini daha da yavaşlatan ölümcül tuzaklar serpiştirdik yolu üzerine. Uçakların yol gösterdiği Japonlar, Sembakung çağlayanlarına yö-

neldiler, hatta sonunda, Senghir'in köyünü yeniden bulup, Tomani'ye dönmeden önce, gene yaktılar. Sefer iki ay sürmüştü. Yirmi üç savaşçı yitirmiştik. On beş kadın, on iki çocuk bombardımanlar sırasında ölmüş, yirmi kişi de ağır yaralanmıştı. Beş köy tümüyle yıkılmıştı. Japonlar, altmış beş, yetmiş civarında kayıp vermişler, biz otuz kadar silah ele geçirmiştik."

"Kabile reisleri toplantısında, Senghir çokça içti ve tıpkı yaşlı bir karga gibi gakladı:

'Bizi kan kokusuyla şaşkına çevirdin, şimdi, kabarma dönemi yatağını oyan bir sel gibi, çılgınlık her şeyi kapladı. Savaşın ellerini çözdün, şimdi hepimiz ölünceye kadar vuracak bize. Sen bizim ulusumuzdan değilsin. Sen bir yabancısın: Defol git buradan!'

"Bütün bakışlar bana çevrildi, hastaydım, çaresizdim, ölüm derecesinde yorgundum. Destansı zamanların geri gelişini savunacak Tamong Miri de yoktu artık. Konuşan, Suskun Gwai oldu, kardeşim Gwai bir kez daha kurtardı beni:

"Senghir, diyorsun ki: 'Artık onun gittiği yoldan gitmiyoruz.' Peki, Tungkalis ırmağından Sembakung ırmağına, daha sonra Tomani'ye kadar onun peşinden giden genç savaşçılar ne söylüyorlar? Senghir, diyorsun ki: 'O bizim ulusumuzdan değildir!' Ama Cinler ormanında bulmadık mı onu? Senin oğlun da Cinler ormanında doğmadı mı? Senghir, diyorsun ki: 'O bir yabancıdır.' Evet, o, bir yabancıdır. Tuzun pirince yabancı olduğu kadar yabancı. Ama söyle bana, ey Senghir, tuzsuz pirincin tadı nasıldır?"

"Bundan sonraki günleri size anlatmam oldukça güç. Hastaydım, bitkindim, belki de yeniden delirmiştim. Erimiş vücudum, kan çıbanlarından, yaralardan yine delik deşik olmuştu. Oysa, o sırada, acılı, ama yenilmez savaşçılar köylerine kelleler, bazan da düşman silahlarıyla dönüyorlardı; akşamları, ayak küpleri önünde ozanlar, kahramanların ve gri gözlü kızıl adamın yeni yeni destanlarını düzüyor, ben, her gece yeniden ulumaya başlamaktan korkuyordum.

"Eğer o sıralarda gelmiş olsaydınız... Belki de artık çok geç olmayacaktı."

"Ölmek, hiçbir şey değildir. Ölüm?.. Yaşam?.. Yaşam içimizdedir bizim, devinir ve hep devinmeyi düşler. İnsan ölünce yaşam sürer, gövdenin içindedir ve gene devinir. Yaşayan bir ceset gördüm. Yolun üzerinde, güneşin altında üç gün kalan bir Japon cesedi. Yaşıyordu... Karnı şişiyordu, kısa sarsıntılarla şişiyordu. Gözleri kımıldıyordu. Salyası akıyor ve bazan insan gibi inliyordu. Yanından geçiyordum, toprağın titremesi, yumruğu gökyüzüne doğru sıkılmış, garip bir şekilde dik duran kolunu düşürdü, ılık eli ayak bileğime yapıştı, eldiven gibi sertleşmiş derisinin altında birşeylerin kımıldadığını hissettim. Geceleyin, hafifçe parlıyordu, yeteri kadar hareketsiz kalınsa, görülebilir, sürüngüğü işitilebilirdi.

"Hayır! Artık ölümden korkmuyorum. Acı çekmekten de korkmuyorum. Ben... ben kendimden korkuyorum.

"İstemiyordum, ama gene de size söylemem gerek: Gemi battıktan sonra, arkadaşlarımdan ayrılınca, ormana girdim. Tutuklanmak istemiyordum, özgürlüğümü istiyordum. Hiç hapishaneye girdiniz mi? Özgürlük, bir sözcüktür... Ben ne olduğunu biliyorum... Ormana girdim. Ötekilerin peşinden gitmek istemiyordum. Bilmiyorum, bir güç beni... Ne olduğunu söyleyemem. İstemiyordum; hepsi bu. Daha sonra, silah sesleri duydum, düşünüyorum ki haklıydım...

"Gündüzün yürüyordum. Geceleyin, uzun süre gözetledikten sonra, Malililerin bir kıyıda kalmış evlerine gidiyordum. Bana yiyecek vermeleri için tüfekle gözdağı vermeye bile gereksinimim yoktu, gözlerim yetiyordu... Ve sonunda, gerçek cangılın başladığı yere vardım. Artık ne Malililer, ne de evler vardı, sadece ağaçlar. Geceleyin, tek başıma, korkuyordum. Gündüzün yürüyordum, ama her gece biraz daha korkuyordum. Korkuya gömülüyordum. Bir sabah, tüfeğimi attım, çünkü geceleyin kendimi öldüreceğimi biliyordum. Ertesi gün, titreyerek geri döndüm, tüfeği aradım, şaşkın, saatler boyu, her yanımı parçalayan çalılıkları didik didik ederek, sanki

yaşamım ona bağlıymış gibi. Yaşamım! Size yemin ediyorum ki, eğer onu bulsaydım, kendimi öldürürdüm. Cangılın her titreyişi, içimde, beni hançerleyen korkunç korku dalgalanmalarına yol açıyordu. Ağaçlar boğuyor, soluğumu kesiyordu, gökyüzünü özlüyordum. Bir dağın doruğunda, bulutların altında, açlıktan ve soğuktan titreyerek üç gün geçirdim, korku gene orada da vardı. Her gün daha bir derinlerine batıyordum. Artık yürüyemeyecek duruma gelince, yeniden şaşkın şaşkın sürünmeye başlamadan önce, süründüm, saatlerce durdum. Akşam olunca, tırnaklarımla heyecan içinde bir çukur kazıyordum, ölümü yakın bir hayvan gibi gömüyordum kendimi, ama yaşıyordum ancak, geceleyin, korku gene yanıbaşımda oluyordu. Her yanımı bunaltı dalgaları sarmıştı. Tan vakti, donmuş, yarı ölü durumda, bir sonraki geceden beni koruması için, Tanrı'ya yakarıyordum ağlayarak. Birinde, göremediğim gökyüzüne doğru uludum:

"Bana düşenden fazlasını yaptım. Şimdi göster kendini."

"Bu, kaç gün, kaç hafta sürdü bilmiyorum. Kavrama yeteneğim harap oluyordu, direnme gücüm kalmamıştı artık, her gece, canavarların avıydım. Denizin dibinden daha korkunçtu, gökyüzü boşluğundan daha korkunçtu bu. Katkısız bir korkuydum artık, korkudan vücudumun bütün hücrelerinden kan çekiliyordu. Parçalamak için, beynime sivri kıskaçlı böcekler giriyordu. Damarlarıma sülükler sızıyor, yüreğime kadar kanımı emiyorlardı. Kırmızı karıncalar gözlerimi oyuyordu. Sinekler yumurtalarını etime bırakıyorlar, sineklerin yumurtalardan çıktıklarını hissediyordum. Her yanımda kurtlar kaynaşıyordu. Ama bunlar hiçbir şey değildi, en kötüsü, en korkuncu, korkumdu, bendim."

"Ölü gibiydim, ama hâlâ geceleyin uluyacak güç buluyor olmalıydım, çünkü Gwai bu yüzden buldu beni. Avdan dönüyordu. Böyle."

Learoyd sustu. Çok sonra, alçak sesle ekledi:

"Nasıl da uzun yoldu!"

Bir rüzgâr, yırtıcı bir hayvan gibi gürleyerek çok uzaklarda kötü kötü dolaşıyordu. Yıldızlar kaybolmuştu. Bazan bir yalım örtüsü gürültüsüzce parlıyor, kırmızı görüntüsü, yakınlardaki cangılı yeniden karanlık bastırdıktan sonra bile gözün ağ tabakasında kalan bir fırtına göğünde birdenbire ortaya çıkan karanlık bir yalıyarı aydılatıyordu. Hava ağırdı, devinimsizdi, sesli soluklar, ani iç çekişler ve gıcırtılarla doluydu; uykuya dalmış uzun ev, gecenin uçsuz bucaksız okyanusunda yitmiş bu dayanaksız yapı, hâlâ yaşamla seğiriyordu. Biraz sarhoştum, bu ılık, güçlendirici yaşamı hissediyordum, öylesine güçlü hissediyordum ki, şakaklarımı zonklatıyordu kan.

Learoyd, karanlığın içindeki köpekleri ürküterek, birden doğruldu. Döşemenin bambuları ağırlığı altında eğildiler.

"Çok konuşuluyor."

Sesi kurulaşmış, neredeyse söylev havasına girmişti.

"Hep çok konuşuluyor."

Birkaç kararsız adım attı, bir meşale aldı ve bana döndü. Ben, başımı yuvarlak bir topa dönüşmüş paraşütüme dayamış, uzanmıştım. Gerçekten genç bir görünüşü vardı, saçları meşalenin turuncu ışığında yalımlanıyordu, soğuk madensi gözlerinde hiçbir anlam yoktu.

"Bütün bunları İngiltere Kralı için yapmadım... Özgür bir insanım ben. Burada kral benim. Nasıl ben... niçin ben efendiyim, size açıklamayı denemek istedim..."

"Hayır! Deli değilim ben! Geceleyin asla ulumadım. Yorgundum, hepsi bu kadar... Artık cangıldan hiç korkmuyorum... Bütün bunlar çok gerilerde kaldı. İngiltere'ye hiçbir zaman dönmeyeceğim, ne de İrlanda'ya. Hiçbir zaman. Ben burada kendi yurdumdayım. Gwai'nin beni bulduğu Cinler ormanında doğdum ben, oğlum Cinler ormanında doğdu ve ben ölünce o kral olacak. Size ihtiyacım yok benim!"

Learoyd birkaç adım uzaklaştı ve başını çevirip ekledi:

"İyi geceler, sizi yarın göreceğim. Sizi yarın Komançilerimle kuzeye, para için savaşan Sulu korsanlarına, ya da gü-

neye, İngilizler için çarpışan Dayaklar'a göndereceğim. Nasıl isterseniz!"

Bir kara hayalet gibi karanlığa çömelmiş olan Gwai yavaşça kalktı, Learoyd'un arkasından sessizce kayboldu.

"Anlıyorum bu herifi," diye mırıldandı Anderson, "Barakasını yıkmalarından korkuyor, amma hikâye!"

Sonra, uyumak için hazırlandı. Biraz sonra, "Ayakları fena değil, ama hain" dedi ve sonuncu meşaleyi üfledi. Karanlığın içinde iki köpek boğuşuyordu, yatıştırmak için atlama postallarımdan birini üzerlerine fırlattım, kaçtıklarını arkalarından bütün köpek sürüsünün gittiğini duydum.

Bugün, çalışma odamda, onun yaşamını yeniden yaratmak istediğim bu kâğıdın önünde, Learoyd'un gerçekten yaşamış olduğuna inanmak çok güç geliyor bana. Ama, kendi kendime ihanet olacağı için, ikinci kez ihanet etmek istemem ona. O bana bir kardeş gibi benzeyen genç insandı. O benim gençliğimdi.

Kışları gece erken oluyor İngiltere'de. Hava soğuk. Yağmur yağıyor. Ama, tropiklerin o çıldırtıcı tufanı değil bu yağmur; yaşlılık gibi uygun ve hüzünlü, küçük bir yağmur. Kapattım pencereleri, yaşlı ırmağın külrengi sularının keyfine göre dalgalanan ışıkları görmüyorum artık, ama gene de, Mugby kavşağındaki lokomotiflerin çığlıklarının bana doğru yükseldiğini, kentin, büyük bir geminin makinelerinin solumasına benzeyen bitimsiz uğultusunu işitiyorum. Çalışma odamda, kitaplarımla başbaşa, yalnızım. Benden paso, artık demir attım. Su yosunları, kabuklu deniz hayvanları kene gibi yapışmış ağaç gövdeme. Artık gitmeyeceğim. Artık Borneo'yu hiçbir zaman görmeyeceğim, ne gözkamaştırıcı okyanusa bakan kara kehribar kıyılarını, ne de binlerce metre yükselen uçsuz bucaksız bulutlarıyla o kuzeybatının muson göklerini. Hiçbir zaman. Kendisiyle birlikte, çirkef, kara toprak, iyot artığına karışmış çürüyen ormanın kokusunu getiren, Çin kıyıları boyunca koşmaktan hâlâ ıslak bu ılık rüzgârı artık duymayacağım. Kıpkırmızı büyük nehirleri, katedrallere benzeyen ormanlara gömülmüş patikaları, mor dağlara doğru çıkmayacağım artık. Aramam bitti. Bütün bunlar, kendini kral, ozan ve komutan sanan Learoyd'un düşleriyle birlikte geride kaldı; kendisinden sonra hiçbir ilkbaharın hiçbir

zaman çiçek açmayacağı bu kış gecesinde birbirine karışmış gölgeler. "Kadından doğan insanın yaşayacak kısacık bir zamanı vardır ancak ve yoksulluk ezer onu. Gelir ve tıpkı bir çiçek gibi yok olur. Bir gölge gibi geçer ve onda olan her şey geçicidir."

Bu destansı çağlardan kalacak tek şey, Hiroşima'nın bombalandığı 6 Ağustos günü, Filler Ovasına yukardan bakan büyük Ölüler Dağı'nın doruklarında bulduğum ve kendisine bir isim verdiğim şu hind sarmaşığıdır, şu etobur orkide.

Learoyd'un ne olduğunu bilmiyorum. Hâlâ hayatta mıdır acaba? Ona ihanet ettikten sonra, adını unuttuğum Japon albayın asılmasından birkaç gün önce, son kez gördüğümde, ağzından tek bir sözcük çıkmıyor, bir ölü gibi yaşıyordu. Eğer hâlâ hayattaysa, bir bezginlik içinde hiçliğe gömülen yenik insanların o uçsuz bucaksız emekliler kalabalığına karışmıştır hiç kuşkusuz. O halde, onu bir kral olarak tanımış olan ben, onun için en güzel şeyleri söyleyeceğim: Kırmızı ışığı arkamızdaki ufku hâlâ bir yağmalanmış ve yakılmış masalsı kent rengine boyayan, gençliğin o yakıcı ve parıltılı yalımı.

Evet, bir düştür Learoyd ve dilerim ki ölmüş olsun. Bir düşler kıyımıdır yaşam; çiğnenmiş, ihanete uğramış, satılmış, bırakılmış, unutulmuş bir düşler mezarlığıdır... Ne israf!

Bununla birlikte, o gece, oradaydı o, neredeyse çıplak, dövmesi, gri gözleri ve bir isyan gibi kızıl saçlarıyla, zavallı ulusunun ortasında. Oradaydı, isli çıraların aydınlattığı o, oradaydı, yürek karartıcı, kederli cangılın derinliklerinde yitmiş o yoksul saz kulübede. Ve bunun bir krallık olduğunu söylüyordu. Doymak bilmeyen, büyülenmiş ben, bu krallığı onun elinden almak istiyordum. Deli! Deliydik biz!.. Anımsıyorum, ertesi gün, telsizi kurmak için tepeye çıkmıştık, yağmura gömülmüş engin görüntüyü koluyla gösterdi ve gururla konuştu:

"Bunların hepsi benim... Dilediğiniz yöne on gün on gece yürüyün, onlar da benimdir."

Hiçbir şey yoktu, yalnızca yağmur ve rüzgâr.

O gece, tıpkı cangılın karanlıklarında korku duymasının önüne geçemediği gibi, artık konuşmasını önleyemeyen o, oradaydı. Gwai'ye, Korkunç Tamong Miri'ye, ya da şu kocamış Senghir kargasına değil, bana, kendi soyundan birine, belki de en tehlikeli düşmanına teslim olmuştu. Gözlerinin boşluğunun gerisinde nasıl da korkunç bir yalnızlık vardı! Kendini denetlemeye, gerektiğinden fazlasını söylememeye çalışmıştı, ama basınç çok güçlüydü, kulak tırmalayıcı bir ıslıkla fışkırmıştı buhar. Bir çığlık mı? Bir çağrı mı? Zavallı şeytan! (O sıralar nasıl da kandökücüydük, hayalgücünden yoksun, yırtıcı genç hayvanlar gibi tıpkı, kandökücü ve duygusuzduk! Bugün, karnını otoyolların yarıp geçtiği ormanlarımızda bir ağaç kesilirken duyduğum heyecanın çok daha azıyla insan öldürdüm ve öldürme emri verdim.)

Bu yıldızsız gecede, onu tahtından indirmekten başka bir şey düşünmüyordum. Sonuncu meşale de söndükten sonra, paraşütüme yaslanmış ve sarhoş şimşeklerin ışığında ortaya çıkıp kaybolduğunu gördüğüm bu gerçekdışı krallığı ele geçirmeyi düşünüyordum. Dayaklara ya da Sulu korsanlarına gitmeyi bir an bile düşünmedim; hatta, ilkin Muhteşem Learoyd'la düello yapmam gerekse bile, benim pençemi attığım bu topraklardı. Azmini sarsmak için kendimde bir etki gücü görüyordum; ağzına kadar silah ve cephane sandıklarıyla dolu "Liberatorlar".

Sonunda, az sonra terler içinde uyanmak üzere çalkantılı bir uykuya daldım. Bir uluma duyduğumu sanmıştım. Bir köpek miydi acaba? Yoksa, vahşi hayvanlar mıydı? Yoksa yaklaşmakta olan bir fırtına mıydı? Gökyüzünün kımıltısızlığı boğucuydu, gittikçe çoğalan şimşekler sessiz geceyi parçalıyordu.

Rahat edemeyip, biraz sonra tekrar uyandım. Zifiri bir

karanlık vardı, gözümün önündeki ellerimi bile göremiyordum. Denizinkine benzer uzak bir uğultu, dörtnala kalkan bir at gibi çoğaldı, cangıl çatırdadı, ağır kokulu, ılık bir soluk, verandayı yaladı ve uzun ev, rüzgârın burgacında tepeden tırnağa titredi. Sonra, artık yalnızca yağmurun çıtırdısı vardı, sanki çatıya kovalar dolusu çakıllı kum atılıyormuş gibi. Biraz dışarı çıktım. Sarhoşluğun son kalıntılarını da alıp götüren soğuk suyun akışı çok iyi geldi bana. Tepeden tırnağa iyice ıslanmış durumda paraşütüme sarındım ve şafak sökünceye kadar deliksiz bir uyku uyudum.

Renksiz, gölgesiz, korkunç bir şafak. "Gerçek bir akşamdan kalmışlık," dedi Anderson. Gökyüzü külrengiydi, yağmur külrengiydi, cangıl bile külrengiydi. Her şey: Külrengi, soğuk ve yapışkan. Gerçek görünümünü alıyordu krallık: Birkaç dönüm çamur ve ağaç. Başım ağrıyordu.

Learoyd'u kararından döndürmek için bir saat uğraştım. Ardında sadık gölgesi Suskun Gwai, inatçı ve kuşkuluydu geldiğinde. Ancak, silah getirecek uçaklardan söz ettiğim zaman ilgilenmeye başladığını hissettim. Bunun üzerine kendisine bir ittifak önerisinde bulundum; kendisine, İngiliz ordusunun bir çavuşuymuş gibi değil de, yabancı bir hükümdarmış gibi davranacağımı belirttim. Gülmeye başladı, ama hiç yanıtlamadı.

"Beni iyi dinleyin," dedim ona, "kısa bir süre sonra, savaş bütün Borneo'ya yayılacak, Avustralyalılar çıkartma yapacaklar. Güney'de, başka ekipler, tıpkı benim gibi, Sarawak Dayaklarını örgütlüyorlar. Kuzey'de, Amerikalılar eski Sulu korsanlarını silahlandırıyorlar. Siz ve ulusunuz bize katılın; Darwin'dekiler eğer razı olursa, Komançi ordusunun donatımını sağlar, eğitimini yaptırırız. Yoksa... Korkarım ki, siz ve vahşi kabileleriniz silinip gidersiniz."

Learoyd, bir sfenks gibi telâşsız duran Suskun Gwai ile uzun süre konuştu. Sesinin tonundan, dostunu, kendisinin dediği gibi, kardeşini inandırmaya çalıştığını anlıyordum. Anderson'a, bakışımla, telsiz vericisini hazırlamasını işaret ettim. İki ağaç arasına anten germek için yağmur selinin altında gözden kayboldu.

Learoyd'a güvenerek yüklendiğim sorumluluğun tam bi-

lincindeydim; onun Murutlar üzerindeki egemenliğini güçlendiriyor, hemen hemen resmileştiriyordum. Ne var ki, bana bir gece önce anlattıklarına inanıyordum, üstelik durumunun ileri sürdüğü kadar güçlü olup olmadığını doğrulayacak ne zamanım, ne de olanaklarım vardı. Eğiticilerim ordusuna el koyduğu zaman her şeyin yoluna gireceğine inanıyordum. Sonuç olarak, amacım, kabileleri Japonlar'a karşı savaşa sokmaktı; bunu başarmak için de şeytanla bile anlaşabilirdim. Bir yanılgıydı bu, "kendini kral sanan bir deli çavuş"u askeri mahkemeyle tehdit etmemiş olmak dışında, sonuç olarak üstüme yağan bütün suçlamaları hak etmiştim. Zaten bunu yapsam, gülecekti, gözlerinden yaş gelinceye kadar gülecekti.

Learoyd sonunda önerimi kabul etti, ben de, ittifakımızı sağlamlaştırmak için, ilk karşılaşmamızda büyük bir ilgi ile incelediği US M1 karabinamı kendisine verdim. Darwin'e bir mesaj yazmaya çalıştığım sırada, peşinde bir çıplak çocuklar ordusuyla Anderson göründü, her yanından sular akıyordu, neşeliydi. Duş ona iyi gelmişti. Cırlak bir sesle, "*Good morning, sir! Good morning, sir!*" diye çığrışan çocukların ortasında, gürültüyle silkindi. Soğuk bir sesle, çocukları susturmasını, özel frekans üzerinden sinyalimizi göndermesini istedim. Çığlıklar kesildi ve kuşkulu bakışlı küçük suratların hepsi birden, bana döndü. Böylesine bir sevinci berbat ettiğim için utandım, ama mesajı yazmak kolay değildi, sözcüklerle boğuşup dururken, çılgınca bir serüven yaşadığımı birdenbire farkettim. Beni adamlarına kıskıvrak bağlattıktan, sınır dışı etmekle tehdit ettikten sonra, Doğan Güneş ordularına karşı yaptığı kişisel savaşa yardım etmesi için Britanya İmparatorluğu ile ittifak yapmayı kabul etmek lütfunda bulunan bir İrlandalı çavuşun imparatorluğunun ortasında karaya ayak basmış olduğumu, oradan bin sekiz yüz mil uzaklıkta, bir büroda rahatça oturan subaylara nasıl anlatacaktım? Özel Kuvvetler'den albay Fergusson'un başını görür gibi oluyordum!.. Gerçekten de, birkaç ay sonra gördüm onu... Ba-

na ve "benim kendini kral sanan deli çavuşum"a binbir belâ okuyarak öfkeden köpürüyordu.

Sonunda, her şeyi hafif bir üslupla aktarmaya karar verdim ve silah, cephane, Komançi ordusunu yetiştirmek için eğitmenler gönderilmesini, Majeste hazretlerinin nezdindeki büyükelçi konumumun onaylanmasını isteyerek mesajımı bitirdim. Ayrıca, Tomani'deki Japon birliklerinin konumunu, Japonlardan alınmış bir harita üzerinde Learoyd'un bana gösterdiği Padas Irmağı'nın uzunluğunu bildirdim. O sıralar, bütün İç Borneo haritalarında hâlâ boşluklar vardı; sadece, engebelerin genel çizgileri, büyük ırmakların uzunlukları, bazan yaklaşık çizgiler, bazan da belirsiz noktalarla belirlenmişti, ama Learoyd kendi haritasındaki eksiklerini tamamlamıştı. Hayranlık uyandıracak bir işti yaptığı; bir kuş tüyünü kendi yaptığı mürekkebe batırarak, en küçük sel yataklarına, patikalara, geçitlere, köylerin yerlerine varıncaya kadar çizmiş ve hepsinin adını da kendi buluşu yazı ile Murut dilinde yazmıştı. İlk denizcilerin yaptığı haritalara benziyordu. Sarawak sultanlığına taşan ve güneydoğuda eski Hollanda sömürgesine giren krallığının genişliğini öğrendim. Gwai'nin bizi enselediği yeri de gösterdi, kendi haritamla karşılaştırınca, "Liberator"un pilotunun bizi yanlış yere indirdiğini anladım. Doğru yere indirilmiş olsaydık, Senghir'in Komançilerinin eline geçecektik. Tam bir tüyleri dökülmüş kargaya benzeyen bu yaşlı reise daha sonra rastladım, hatta berbat sesi de gaklamayı andırıyordu. Learoyd'un otoritesini kıskanıyordu. Eline geçsek, ne olurdu diye, hep düşünmüşümdür...

Tufan sürüp gidiyordu. Ağır ve dikine inen yağmur, çileden çıkartıcı bir düzen içinde damın sazlarına vuruyordu. Bana Darwin'de verdikleri karmaşık kodla boğuşup duruyordum: Çifte şifre anahtarlı, beş harfli grupların kocaman iki kitap gerektiren belâlı bilmecesi. En küçük yanlışlık mesajı anlaşılmaz hale getirebilirdi.

Anderson, Morotai'yi aldığını sandı, ama ses öylesine zayıftı ki, kulaklığını homurdanarak çıkardı.

"Çukurdayız sör. Yukarıya, tepeye çıkmamız gerek, o zaman mutlaka yakalarım onları."

Öğleden sonra, bulutların içinde kaybolmuş tepeye tırmanmak için, geçitte başımıza inen yağmur tokmaklarının altında, dışarı çıktık. Üniformam, birkaç saniye içinde, derime yapışan soğuk bir çul haline geldi. Learoyd ve Gwai ile birlikte, bizi sınıra kadar götürmeleri daha önce düşünülmüş olan Komançiler takımı da geliyordu bizimle. Telsizi taşıyorlardı. Ben hiçbir şey taşımıyordum. Yürümeye iyice alışmıştım, ama hızlarına uymakta güçlük çekiyordum. Çok dik yamacın yapışkan ve çürümüş zemininde, çamura batmış "cangıl botları"mı basacak sağlam bir yer bulamıyordum. Birkaç kez kaydım, sarmaşıklara sarılıncaya kadar, bir bitki kalıntısı çığı içinde yuvarlandım. Learoyd ayakkabı giymemişti, ayak parmakları toprağa tıpkı pençe gibi gömülüyor, bir dağlının rahat yürüyüşü ile ilerliyordu. Elindeki bambu sopasını çıplak bacaklarına tırmanan sülüklere vuruyordu.

Bulutlara ulaştık. Yağmur kesildi, ama hava suyla öylesine doluydu ki, yağmurun kesildiğini güç farkettim. Yitik orman, deniz dibi uçurumlarının tirşe rengine, karanlık ve soğukluğuna bürünmüş bir atmosfere gömülmüştü. Patika, bir sünger gibi kalın, kırmızımsı yosunlarla kaplıydı, bazan, Komançilerin çıplak ayakları altında çatırtıyla ezilen bir kabuklu hayvanın mavimsi parıltısı ışıyordu. Kocaman örümcek ağları, gri incilerden oluşmuş nemi yoğunlaştırıyordu. Karnı üzerinde ölü sarısı bir baş bulunan yumruk büyüklüğündeki bu kara hayvan, yaklaşmamıza karşı koymak için her defasında ininden dışarı çıkıyordu. Birinde, Gwai'nin palası bunlardan birinin karnını deşti. İkiye bölünen hayvanın hâlâ canlı kalan parçalarının kaçmak, kendini bir deliğe atmak için, çağanozunki gibi tüylü, uzun bacaklarını oynattığını gördüm.

Tepe, çalı ve Kunai otlarıyla kaplı, kayalık bir düzlüktü. Biraz yükselmiş olan ağır ve külrengi bulutlar, yüksekliği iki metreyi, genişliği üç parmağı bulan donuk renkli otlar üzerin-

de, tıpkı sacın üzerindeki maden kırıntıları gibi çıtırdayan düzenli bir su dalgası boşaltarak, başımızın üzerinde, ağır ağır kayıyorlardı. Kirli sis parçaları, ölü dalları gökyüzünde kıvrılan bir yalnız ağacın hayaletine hâlâ asılı duruyordu. Sırılsıklam olmuş üniformanın ağırlığı altında soğuktan titriyordum. Önünü gizleyen deri parçasının dışında, tıpkı bir Murut gibi çıplak olan Learoyd üşümüyordu. Yapışmış uzun ve kızıl perçemleri başını bir medüza başına dönüştürmüştü. Gülüyordu.

"Cinler ormanı... güzel değil mi, ha?" dedi. Sonra beni, vadinin karanlık ve hüzünlü uzantısına bakan bir yüksek burna sürükleyerek götürdü.

Cangılın kara köpüğü bulanıyor ve yağmur duvarının arkasında yitinceye kadar koyulaşıyordu. Ölüm gibi berbat bir şeydi bu.

"Bütün bunların hepsi benim..."

Komançiler, kaşla göz arasında, ormanın son ağaçları altına gizlenmiş bir saz kulübe yaptılar. Anderson telsizini buraya yerleştirdi. Bir ateş yakıldı. Giysilerimin suyunu sıkmak için soyundum. Göğsüme ve kasığıma yapışmış, ılık, tıka basa kan emmiş, baş parmak büyüklüğünde, bir düzineye yakın sülük kopardım vücudumdan. Anderson kendi sülüklerini alevlere attı, kıvrılıp çıtırdadıklarını görünce pek keyiflendi.

Yağmur birdenbire durdu ve aşağı yukarı aynı anda, tepeyi yakıcı bir güneş doldurdu. Bütün bitki örtüsünün, birgün önceki gibi, gözlerimin önünde, yabanıl bir zorbalıkla büyüdüğünü dehşet içinde duyumsadım. Uçsuz bucaksız bir mikrop kültürü gibi sızan, titreyip mayalanan, tarihin ilk çağlarına özgü bir yaşamdı bu. Ilık rüzgâr, zengin çamur kokusu ile garip çiçek kokularının zamanla ağırlaştırdığı verimli toprak kokusundan artakalanları sürüklüyordu. Korkunç görüntünün kendisi de değişiyordu. Batıda, Cinler ormanının kocaman ağaçları, vadinin dibine, güneşin altında iki kadife

karası karanlık arasında parıldayan dereye doğru bir zümrüt ışıltısıyla iniyorlardı. Hava saydamdı, daldan dala atlayan, dallar arasında yiten kocaman maymunlar görülebiliyordu. Doğuda, kış Atlantik'i gibi külrengi bir bulut okyanusunun içinden ejderha sırtı biçiminde uzun, tırtıllı adalar yükseliyor, uzakta, ufkun çok uzağında, beyaz tepeli dalgalar mavi bir dağın yamacına akın ediyorlardı.

Şaşkına dönmüştüm bunca güzellik karşısında.

"Büyük Ölüler Dağı," dedi Learoyd, "öteki Filler Ovası, ondan sonra da deniz."

Bu geçici güzelliği, bu dayanıksız dengeyi, toprağa sıkı sıkıya bağlı bir köylü ağırbaşlılığıyla seyrediyordu. Mırıldanarak söylediği cümle şaşırttı beni:

"Bize denize açık bir kapı bırakmaları gerekecek."

Ona anlamaksızın bakıyordum:

"Japonlar mı?"

"Hayır, ötekiler, dünya... Savaştan sonra."

Denize ve halkı için gerekli olan tuza doğrudan doğruya açılan bir kapıdan söz etmek istediğini biliyorum şimdi, ama o sırada, ne demek istediğini kesin olarak anlamamıştım. Daha fazlasını sormaya vaktim olmadı; coşkun bir sesle Anderson çağırıyordu beni:

"Tamam, buldum onları, sör, net bir şekilde duyuyorum."

Saz damın altında, manipülatörün bakalit düğmesi üzerine işaret parmağını sinirli sinirli bastıran Anderson'a enerji sağlamak için, portatif jeneratörün eyerine oturmuş bir Komançi durmadan pedal basıyordu. Darwin'in düzgün ritimli, aralıklı yanıtları, alıcının coşkunluğunda çıtırdıyordu; operatörün sakin ve yumuşak olduğu hissediliyordu. Bizi doğanın kucağına salıverdikten sonra, Özel Kuvvetler kurmayının artık bir tek korkusu vardır: Bizi "uzlaşmış" görmek. Bu, bizim Japonlar tarafından yakalandığımızı, kod'un sırlarını açıklayıncaya kadar sorguya çekildiğimizi haber veren ustaca gizlenmiş bir yöntemdi. Bu tür bir kaza Avrupa'da oldu, sanı-

rım Hollanda'da. Bunun sonucu olarak, direnme hareketi kanla boğulmakla kalmadı, daha da kötüsü, Almanlar bizi aylar boyunca yanlış haberlerle zehirledi. Bir felâket! Tehlikeleri sınırlandırmak için, albay Fergusson, bir dizi "security check" bulmuştu, her operatöre özgü tikler, yanlışlar; bir mesaj aktarılırken, eğer bu yanlışlar görülmezse, operatörün "tehlikede" olduğu sonucu çıkarılıyor ve artık aktardığı şeyler ciddiye alınmıyordu.

Nihayet, Anderson aydınlanmış bir yüzle bana döndü ve gürültüyle duyurdu:

"Tamam sör, mesajı bana verin."

Telsiz sesinin altından, ağır ağır, hafif bir uğultu yükseliyordu. Komançiler, duman çıkarmadan, böyle durumlar için hazırlamış oldukları külle söndürdüler ateşi, ötekiler ağaçların altında kayboldular ve artık kımıldamadılar. Çift motorlu iki ağır bombardıman uçağı "Betty", tepenin hizasından uluyarak geçti. Uçakların gürültüsüne dikkat etmemiş olan ve işine devam eden Anderson'u bir el hareketiyle durdurdum. Ağzı açık, gözleri faltaşı gibi bana baktı. Sesimi içgüdüyle alçaltarak:

"Japonlar," dedim.

İkimiz de savaşı unutmuştuk. Ama o işte bir gökgürültüsüyle birdenbire ortaya çıkıyordu. Bir başarısızlık, ihmalden dolayı suçluluk, vakti çarçur etmiş olmak duygusuna kapıldım birden bir öğrenci gibi—Tanrım, ciddi bir şey vardı: Savaş vardı ve ben bir deliyle gülüp eğleniyordum. Yaptığım işin yararsızlığı ezdi beni. Bir an sürdü bu. Ama, insanın acımasız bir bilinçlilikle bütün yaşamını yargıladığı bir sarhoşluk gecesinden sonra, şafağın ilk ışıklarıyla birlikte uyanmaların şiddet ve öfkesiyle, bir an.

İki "Betty" geri dönüyordu. Jeneratörün pedalına basan, ot damın altındaki son Komançi toprağa bir cenin durumunda kıvrıldı ve artık hiç kımıldamadı, sanki daha şimdiden ölüymüş gibi. Anderson, ağzı bir karış açık, hâlâ bana bakıyordu. Tek hareket yapamıyordum. Bu serüvene, saçma bir

şekilde son verecek olan mitralyözün çatırtısını bekliyordum.

Belli ki Komançiler ot damı iyi gizlemişler. İki uçak bizi görmeksizin başımızın üzerinde döndü durdu. Pencereleri açık vaziyette, öylesine alçaktan ve öylesine ağır uçuyorlardı ki, bazan, meşin başlık giymiş pilotların aşağıya bakmak için eğildiklerini görüyordum; biri, geniş gözlüğünü alnına kaldırmıştı.

Pilot yerlerinin pleksiglasları güneşte son bir kez parıldadı, iki ağır uçak, derin sulara dalan iki köpek balığının kötü görüntüsüyle, vadiye dönmek için hızlandı. Batı'ya, Sembakung'a doğru uzaklaşmadan önce aşağılarda hâlâ dolaştıklarını duyduk.

"Heriflerdeki gurura bak sen," diye homurdandı Anderson. "İyi bir tüfekle, iki gözlerinin ortasına bir kurşun yapıştırabilirdim."

Biraz sonra, boğuk bir gürleme, tıpkı bir fırtına gibi, uzak bir fırtına gibi, tepeden tepeye geçerek bize ulaştı. Learoyd, hafifçe gülümseyen Gwai'ye baktı.

"Kabak gene Senghir'in başında patladı," diye neşe içinde konuştu. "Hiç şansı yok, gelip gelip onu buluyorlar."

Selebes Denizi ile Borneo ve Halmahera arasında bir yerlerde hava bozmuştu, Anderson, Morotai ile ilişki kurmakta güçlük çekiyordu; sinyaller zayıf ve parazitle karışıktı. Nihayet, bir yığın denemeden ve tekrardan sonra mesajımı iletmeyi başardı. Darwin'in yanıtını alması için onu sivrisinekler, sinekler, güveler, sülükler ve birkaç Komançi ile birlikte geceyi geçirmek üzere saz damda bıraktım. Batan güneşin yalımı altında, mavisi koyu mora dönüşen Ölüler Dağı'na son bir kez baktım. Sonra vadiye indik.

Yıldız ve ateş böcekleriyle pırıl pırıl yanan ılık gecede, uzun eve gelirken, Komançiler garip bir marş söylemeye başladılar. Murut şarkılarının tekdüzeliği yoktu bu marşta, cangılın ağır etkisinden daha başka umutları dile getiriyordu, kulağıma yabancı gelmiyordu, birden tanıdım:

The Wearing of the Green.
For they're hanging men and women too...[1]

Bu İrlanda şarkısını, Learoyd kendi ordusunun marşı haline sokmuştu ve çıplak savaşçılar, anlamını bilmedikleri sözleri bozarak tekrarlıyorlardı.

Bu gece de pipoların kekre dumanı içinde, verandanın altında ayak içtik. Arkada, bambu duvarın üzerinde, meşalelerin ahengine uyarak dans ediyordu gölgelerimiz. Yoo da oradaydı. İlk kez görüyordum onu. Biraz basık ve düzdü yüzü; tıpkı iç bölgenin bütün insanlarınınki gibi biraz geniş olmasına karşın biçimliydi burnu; dudakları çok kalın ama şehvetliydi; şimdi en iyi anımsadığım özelliği, hareketlerindeki özgürlük ve güven, güçlü ve sağlam vücudu ve özellikle de kara kehribar bakışlarının heyecan verici canlılığıydı... Tehlike! Savaşa giderken bir arkadaşıma verdiğim köpeğimin gözleri gibi... (Hiç köpeğim olmadı benim.) Onu korkuttuğumu sanıyorum. Ona göre tanımlanmaz bir tehlike, bilinmez bir tehdittim... Bugün bile, geldiğim dünya hakkında neler düşündüğünü merak ederim. Hiç de iyi şeyler düşündüğünü sanmıyorum. Oldukça korkunç şeyler düşünmüş olmalı. Çünkü, sevdiği adam, ondan kaçmak için cangıl cehennemine bile meydan okumuştu.

Learoyd, ona "r"lerini yuvarlayarak söylediği bazı İngilizce kelimeler öğretmişti. Küçük, düzgün ve beyaz dişlerini ortaya çıkaran hafif bir gülümsemeyle selamladı beni.

"*Good moming.*"

Learoyd kahkahayla güldü.

"Bayılıyorum buna. *Good night*, demelisin."

Bana döndü ve ekledi:

"Bunu ona asla anlatamadım..."

---

1. "Çünkü erkekleri asıyorlar ve kadınları da..." Bağımsızlık savaşında İngilizlerin vahşetini anlatan, son yüzyıldan kalma ünlü bir İrlanda şarkısı. İrlandalılar, Birleşik Krallık'a bağlanmalarını protesto etmek için yeşil giyinliyorlardı -yeşil, İrlanda'nın rengidir-.

Ciddi ciddi tekrarladı Yoo: *Good night*, ama artık gülmüyordu. Ona dikkatle bakan Learoyd, Murutça birşeyler söyledi; dudaklarına yeniden gülümseme geldi.

"Kızdı, ama kendisine, ben kendi dillerini öğrenirken bana bol bol güldüğünü söyledim; onu matrağa almaya biraz da benim hakkım var. Doğru tabii! Söylenmesi çok zor kelimeleri papağan gibi tekrarlayarak geceler boyu dere kıyılarında yürüdüm. Hatta ağzıma çakıl alıp denedim. Dinleyin..."

"Biiri" ye benzeyen bir sözcüğü iki kez söyledi.

"Bir fark bulmadınız değil mi? Oysa birincisinin anlamı şöyle: Dünyanın yaratılışı destanında dağları yapmak için toprağı sarsan derinliklerin büyük ejderhası. İkincisinin anlamı: Hasır, sadece hasır. Uyumak için bir hasır. Boğazdan söylemek gerek. Bir kez soluk vermek, bir kez de soluk almak gerek, görüyorsunuz. Adem elmama bakın. Bunu bulmak için en azından üç ay harcadım."

Gösterisine yeniden başladı, gerçekten de, adem elması sözcüğü söylerken titredi, ama söylenişler[1] arasında hâlâ bir fark göremiyordum.

Gece yavaşca ilerliyordu. Yoo'nun kara bakışı benimkinden kaçıyor, ama gözlerimi başka yöne çevirdiğim zaman aynı sessiz tedirginlikle hep bana dönüyordu. Zavallı yavrucak! Belki de, büyük felâketlerden önce, burnundan gürültüyle soluk veren, uzun süre çılgına dönen atlar gibi belirtisiz felâketi şimdiden seziyordu. Dışarda, ayın altında, cangıl bekliyor gibiydi...

Hemen hemen içmemiştim; ancak kendimi iyi hissedecek kadar. Uçaklar geçerken duymuş olduğum tedirginliği umursamıyordum artık (zaten, görevimin etkinliğiyle ilgili olarak son kez duyduğum kuşkulardı bunlar; daha sonra ne vaktim, ne de isteğim oldu buna: Yaşıyordum). Japonlar uzak-

1. Meslektaşlarımdan biri, dilbilimci ve sesbilimci profesör Sherwood'a göre öngırtlaksıl bir ünsüz ses söz konusuydu. Tahiti dilinde, Assam Nagalarında, Hindiçini Moilerinde ve genellikle de Hind takımadaları yerlerinde görülen olgu.

uzaktaydılar, dünyanın geri kalan bölümü daha da uzaktı. İlk mesajımı göndermiştim, her şey yolundaydı.

Hiç kuşkusuz, o anda Richard Fergusson'un, Dick'in, "tehlikede" olup olmadığımı ya da "kötü bir atlayış" yapıp yapmadığımı düşündüğünü bilmiş olsaydım, daha az rahat olurdum. "Kötü atlayış" da albayın üstü kapalı bir deyimidir. Bir eğitim atlayışı sırasında, Avustralyalı bir çavuş paraşütünün askılarına ayaklarını dolaştırdığı için, yere kafa üstü düşmüştü. Haftalar boyu bir aptal gibi dolaştı, ben Borneo'ya indiğim sırada bile henüz iyileşmemişti. Bazan kriz geliyor, o zaman kendisininkinden üstün rütbe görmeye dayanamıyordu!

Alabildiğine kuşkulanmıştı Fergusson, mesajımın hafif havasında, bir İrlandalı kraldan söz eden o tatsız şakada, artık özgür olmadığımı haber veren bir göz kırpma, bir uyarı seziyordu. Metni didik didik inceleyerek, o Allahın belâsı bütün "security check"lerini hemen hemen keşfetti; hatta, belki de "Liberator"un mürettebatını sorguya çekmek ve yere inişimin nasıl olduğunu öğrenmek için Morotai'ye tel bile çekmiş olmalı: Tabii, uçak bir gece önce Filipinler üzerinde düşürüldüğü için başarıya ulaşamadı.[1]

Ertesi sabah, hava gene soğuk ve bulanıktı, ama övünç dolu bir gün oldu. Anderson, bulutlar arasında kaybolmuş tepesinden aşağı indi ve Darwin'in yanıtını heyecanla burnuma soktu. Hiçbir mesaj bize böylesine bir kıvanç vermemişti.

---

1. Çoktan ölmüş olduğu halde hakkında belâ okuduğum zavallı pilot! Uçak ve Amerikalı mürettebatından hiçbir iz bulunamadı. Savaştan sonra, Japon arşivlerini incelediğim zaman, hiçbir ipucu bulamadım. Ama, o gün, "Liberator"un kol gezdiği bölgede bir "sıfır"ın (Sıfır, Japon uçaklarının simgesi) açıklanmayan düşüşü, belki iki uçağın boş bir arazi üzerinde, ölümcül bir düelloya girmiş olabileceklerini düşündürdü bana. Ohio'nun Clevland kentinden, kocaman, sarışın ve lagar bir delikanlı olan pilotumuz, uçağa binmeden önce bana şunu söylemişti: "Bir gün kendime bir 'sıfır' armağan etmem gerekecek. Kendi ileri sürdükleri kadar iyi olamaz Japlar."

Bundan sonraki haftalar, savaşın en coşturucu haftalarıydı benim için. Yaşamanın en coşku dolu haftaları. Durup da geriye baktığım zaman, yeşil ve köpüksüz uzun dalgaların içinde yittiğimi duyumsar gibi oluyorum. Anılar kopup geliyorlar ve ben içlerine gömülüyorum...Gömülüyorum.

Geceleyin ateşler ve silah yüklü "Liberatorlar"ın boğuk uğultusu, boğuk sesler ve haykırışlar, uzun yürüyüşler ve daha uzun bekleyişler, güneş ve tuzlu rüzgâr, yüzler, özellikle yüzler: Suskun Gwai, Senghir, Anderson ve ötekiler, hepsi... sanki dönen bir farın ışıkları kendilerini silmiş gibi, unutuşun karanlıklarında yitmeden önce bir an aydınlanan yüzler. Ve ötekiler, ölüler: Tamong Miri, bu, tanımadığım anıa serüven çağlarının destanı olan korkunç kör, Japon albay, bu, şafak vakti bir korsan gibi asılan savaş beyi, Kipling çağının Fergusson'u. Bir el bombasının patlamasıyla sonu gelen yazgılar, bu, bir kurşun vuruşuyla biten karışık düşler. Düzensiz bir şekilde birbirine karışmış, bazan birbirini kesen ve bir anlamları yokmuş gibi gelen bütün bu hayatlar... Bir delinin anlattığı, çığlık ve kan dolu bir öykü!

Dünya Savaşı'nın akışı içinde yeri neydi Learoyd olayının? Havlayarak, gece yürüyüşlerimizi Japonlar'a duyurmamaları için Tomani dolaylarında, Padas ırmağı boyunca öldürdüğümüz köpeklerden daha önemsiz, ya da Galler ülkesinde, babamın kilisesi önünde kesilen koca meşe ağacı kadar bir şey... Ama bununla birlikte...

Babam protestan papazıydı. Onu, iri, ağır, görkemli ve sert bir adam olarak anımsıyorum. Kadınlarla ilk serüvenim on sekiz yaşımda oldu. Nasıl öğrendiğini bilmiyorum, bana

bundan hiç söz etmedi, ama, ertesi pazar, günahkâr kadınlar üzerine bir vaaz verdi:

"Günahkâr kadın bakın şöyle davranır: Yemek yer, ağzını siler ve der: Ben kötü bir şey yapmadım... Erkek, kadın gibidir: 'Kötü bir şey yapmadım' diyebilir, ama bilir ki, yalan söylüyor..."

Sözcükler, yalnızca sözcükler diye düşünüyordum, ama bununla birlikte, aynı akşam, babam, kendisinden hiç kuşkulanmıyor gibi görünen, evrenin düzeni içinde kesin bir iman sahibi gibi görünen bu sert adam, ağzına kadar kitap döşeli çalışma odasının sakin sığınağına kapandı ve içmeye başladı. Üç yıl sonra, öldüğü zaman, bir ayyaş olmuştu. Ruhunun derinliklerine yerleşmiş hangi hayvanı, hangi şeytanı öldürmeye ya da ondan kaçmaya çalışıyordu?

Biyologlar, hayvan hayatının ilk kaynaklarına inildiği zaman, kaçışa rastlanacağı düşüncesindeler. Hatta kaçış, hayvan hayatı ile bitkisel hayat arasındaki temel farklardan biridir. İnsan bir kaçış mıdır aslında? Anderson, bana, bir gece, Almanların Tobruk'u bombaladıkları sırada, bir deliğe saklanıp gözlerini kapadığını, umutsuzluk içinde çıplak kadın vücutları düşünmeye çalıştığını; çıplak kadın görüntüsünün korkuyu kovacak kadar güçlü tek görüntü olduğunu söylemişti bana... Çıplak kadınlar! Ve Fergusson, D.S.O., K.B.E.[1] vb., kendinden emin ve muzaffer albay Fergusson, ekim 1946'da "P. and O." nun bir gemisi ile İngiltere'ye dönerken, Colombo ile Aden arasında bir yerlerde kendisini denize attı... Bir insanın neden oluştuğu hiçbir zaman bilinemez.

Bu gece, çalışma odamda, yalnızlıkla, soğukla, çiselcyen yağmurla, içinden bazan paralayıcı tren çığlıklarının yükseldiği uğultulu kentle kuşatılmış durumda, işte ben, tıpkı babam gibi, tıpkı Fergusson gibi, tıpkı Anderson gibi ben de kaçıyorum; ama ne şehvet uyandıran çıplak kadınlarla, ne saf cinle, ne de dönüşsüz denizle: Ama Muhteşem Learoyd'la bir-

1. *D.S.O ve K.B.E.:* Askeri başarı madalyaları.

likte, insanların çoğunluğu için var olmayan, uzak mı uzak, ulaşılması güç bir krallığa kaçıyorum.

Yaşamanın bilançosunu çıkarsam, ne kalır geriye? Biraz da gururla deri cilt yaptırdığım ve kütüphanemin bir köşesine yerleştirdiğim üç kitap: *Ekvator Çiçekleri Üzerine İnceleme* (1936'da yayımlanmış, 1947'de gözden geçirilip düzeltilmiş); *Asya Orkideleri*; *Galler Ülkesinin Taşları ve Çiçekleri*. İşte! Doğdum, üç kitap yazdım, öleceğim. İşte size gerçek. Topraktan geldin, toprağa döneceksin... Ama, gene de, bu zavallı gerçeğin, gençliğimin gürültülü düşleri karşısında, ruhumu daraltan ulaşılmaz heyecanlar karşısında, güzellik, korku, sevinç, gece ve boğuntu karşısında nasıl bir ağırlığı olabilir?..

Anderson, yalnızlığında, hâlâ çıplak kadınlar düşünür mü? -yaşlandıkça saflığını yitirmiş, görüntülerine bazı sapkınlıklar eklemiş olmalı. Babam şeytanı öldürdü mü? Şu doğruluk kayası Fergusson, son kapının eşiğinde, ölümle—hayat arasında ilk kez duraksayarak, her şeye karşın biraz yüzmeye çabaladı mı acaba? Ya da yüzeyinden sonsuza dek kaçmak istediği bir denizin sonsuz derinliklerine bir kurşun külçe gibi mi gömüldü?

İçimizden Anderson en evrensel kaçış yolunu seçti, ilk kapıyı. Eski öğrencilerimden, tiyatro yazarı olan biri, bana, çıplak bir kadının karşısında hiçbir şeyin "duramayacağı"nı söylüyordu, ne şiirlerin en güzeli, ne başarıyla örgülenmiş bir dramatik yapı, ne gülme, ne de trajedi. Oyunlarından hiçbirinin bir soho striptizinin yüce gücüne ulaşamadığını söylüyordu. Heyecan veren, arzu duyulan, ama bununla birlikte, hiçbir şey, tedirgin eden dişilik'in garip büyüsüne denk olamaz. Karın üçgeninin altındaki Venüs tepesini kadın güzelliğinin doruğu sayan genç Murut kadınları da bunu çok iyi bilirler. Güzel bir Venüs tepesi şişkin, sert ve etli olmalıdır. Krallığın fingirdeklik tarihine inanacak olursak, Yoo'nun Venüs tepesi hepsinin en güzeliydi: Cinler tarafından yapılmıştı.

Murutlar açık sözlüdürler. Geceleri, ayak'ın da yardımıyla, delikanlılarla şakalaşan genç kızlar, kalçalarının parlak avizesiyle ya da karınlarının kadife yumuşaklığıyla öğünmek konusunda çekingenlik duymazlar. Bazı sabahlar, sarı buğu ve yumuşak ışıkta, Yoo ve arkadaşlarının, erkekler gibi önlerini sol elleriyle kapatarak, dimdik ve çıplak, çavlanın altından çıktıklarını gördüm. Dereden düz bir taş alıp, ayaklarını bir taşın üzerine koyduktan sonra, dizlerini, bacaklarını rahatça perdahlıyorlardı. Birinde, Learoyd gülerek bana baktı. Kızardım, alıklaştım. Karısının güzelliğinden çok gururlanıyordu. Karısının onuruna, geleneksel halk sözleri anlayışına uygun, kurulun erdemlilerini neşelendiren, Gwai'yi bile gülümseten küçük, erotik şiirler yazmıştı:

...Yoo'nun yürüyüşü, leoparın gece yürüyüşüne benzer
Yoo'nun parlak derisi aşkla pençelenmiş, ısırılmıştır
Yoo'nun dolgun üçgeni, yaban domuzunun omuzbaşındaki ipek gibidir
Yoo, savaş düzenine girmiş bütün Komançi ordusundan daha güzeldir
Yoo'nun orası Yoo'nundur ve Yoo onu bana verdi
ya da:
...Yoo bana iyice pişirmeden yemem pirincimi.
Girmem Yoo'nun orasına, bir kurbağa gibi ıslak olmadan...
ya da:
...Kılıcın demiri tam girmelidir kınına
Tıpkı Yoo ile çiftleştiğim gibi, aşk çırpınmaları içinde...

Saf şiir gibi şakıyan bir garip sözcükler çağlayanıydı bu; bu gözüpek sözcük çağlayanının benzersiz ses güzelliğinin ve ses uyumunun ancak silik bir yansısını verebiliyor çeviri.

Learoyd, Yoo'yu seviyordu. Ama bu, onun, topraklarının öteki köylerinde, başka güzel genç kızların âşığı olmasını engellemiyordu. Bir gün kendisine söyledim bunu, şöyle yanıtladı:

"Bir kral hoşuna giden bir kızla yatamazsa, neye yarar kral olmak?"

Yoo, Learoyd'u seviyordu. Learoyd işleri düzeltmek için Tamong Miri'nin köyünde uzun süre kalınca, Yoo, onun bütün gecelerini kurulda geçirmediğini öğrendi. Öfkelendi, Senghir'in uzun evinde, amca kızlarından birine yerleşmeye gitti. Bunu hemen öğrenen Learoyd geri döndü, kılıcını aldı ve karısını evine götürdü, böyle davranmak gerekiyordu. Eve dönerken, iki gün boyunca, o önde, Yoo da on metre arkada yürüdü ve Learoyd asla geri dönüp bakmadı.

Learoyd ile Yoo sevişiyorlardı. Aşk!.. Şu romansı tutkular, bütün kitapların sözünü ettiği yürek şaşkınlıkları değil; hayır! Çok daha basit bir şey: Bir çifttiler. Onların arasında, birlikte yanyana, bir hayli yol almış kadın ile erkeğin, günlük bayağılıklarda, bakışlarda, hatta susmalarda duyumsanan o derin suç ortaklığı vardı. Learoyd, Yoo'yu kendine sırdaş yapmıştı. Yoo, kendi düşünü yaşıyor, Learoyd'a krallığın işleriyle ilgili değerli bilgiler vermekten geri kalmıyordu.

Dünya yaşlanıyor, her kuşak onun gençlik dönemi insanlığından daha çok uzaklaşıyor. Ama onlar, ikisi, yazgının birtakım sapmaları sayesinde ilk mitsel saflığın bir parçasını korumuşlardı; ilkel bir toplumda yaşadıkları için değil elbette, -ilkel insanlar da saflıktan bizim kadar uzaktırlar; tabular, yasaklar, eski gelenekler sıkı sıkıya bağlamış, zincirlemiştir onları- ama kendi kişilikleri sayesinde. İki muhteşem hayvandılar. Yiyorlar, içiyorlar, sevişiyorlar, patikalarda koşuyorlar, Tanrı'ya özgü yalınlıkla öldürüyorlardı. Çarmıha çivilemek için bizim durmadan aradığımız insan etinin övüncüydü onlar. Özgürdüler, açgözlüydüler, silik ve bilgisizdiler, ama onların da tasaları vardı; ufkun derinliklerinden, kuzeydoğu musonunun engin bulutlarına benzemeyen ağır bir gökyüzünün yükseldiğini duyumsuyorlardı.

Learoyd'u en iyi tanımlayan kişi, şu kurbağa karınlı, yaşlı Senghir kargasıdır. Uzun evinin yıkıntılarına büzülmüştü. Dişlerini göstermek için gülümsüyordu, çünkü altın döşen-

miş ağzı onun için büyük bir gurur kaynağıydı. Uzun süre, Brunei ordusunda hizmet etmişti. Malice konuşuyorduk:

"Bulutlu bir gök," diye gakladı, "fırtınasız açılmaz..."

Bir çaresizlik hareketi yaptı. Soğuk gözleri, sanki bir avmışım ya da belki son bir şansmışım gibi gözetliyordu beni...

"Biz bir şey yapamayız, o bir Tanrı cezasıdır" diyerek sözünü tamamladı.

İşte böyle: Bir Tanrı cezasıydı Learoyd. Bir övgü ve bir ilenme. Kısa bir süre sonra, kana susamışlıkla nasıl oburlaştığını göreceğim zaman da gelecekti. Tanrı'ya susamışlıktı bu kana susamışlık aynı zamanda. Savaş narasında yankılanıyordu gururu: "Ben Learoyd'um". Bu onu Ortaçağ'ın gezginci ozanlarına, ölü krallıklara, İrlanda'nın büyük Keltler'ine bağlıyordu:

The men whom God made mad
For all their Wars are merry
And all their songs are sad...[1]

"Learoyd'um ben!" Ve öteki haykırış, daha korkunç, düşmanının kellesini getiren galip savaşçınınki. Gülmeyle başlayıp bir hıçkırık gibi biten haykırış.

Ses ve öfke...

Hiçbir şey.

Bu akşam burada duracağım. Esaslı bir viski içip, Manilla sigarası tüttüreceğim. Yarın, şafakla tekrar başlarım. Basit bir öyküdür Learoyd'un öyküsü. Onu, ender bir örneğin davranışını betimleyen bir doğabilim uzmanının rahatlığıyla anlatmak gerekir. Bana şafağın soğuk kesinliği gerekli, bana onun, düşleri ve hayaletleri öldüren düz ve külrengi ışığı gerekli. Bu gece, yolumu şaşırıyorum. Gecenin coşkunluğu kor-

---

1. Tanrı, insanları deli yarattı
Çünkü bütün savaşları şen
Ama bütün şarkıları hüzünlüdür...
(Chesterton'un şiirleri.)

kunçtur: Babam, ilk kez böylesine bir gecede şeytanı öldürmeye kalkışmıştı. Böylesine bir gece, Fergusson... Ya da şafak vakti, Japon albaya olduğu gibi mi?

Hava kapalı ve soğuktu, yağmur yağıyordu, ama gelecek, parlak bir güneşin aydınlattığı yeşil bir vadi gibi göründü bana. Bundan sonraki haftaları, sanki yarın ölecekmişim, ya da sonsuza dek yaşayacakmışım gibi, bütün kuşkulardan uzak yaşadım. Darwin'in yanıtı, en değerli dileklerimi kısıntı yapmaksızın yerine getiriyordu. Donatım, cephaneler, eğiticiler bol bol geliyordu... Murut krallığını dilediğini gibi örgütlemekte özgürdüm. Fergusson, Galler ülkesi genişliğinde toprakların valiliğini bana veriyordu. Bununla birlikte, resmi raporlarda mizahın pek tadına varamadığını, benim deli İrlandalı'ya gelince, gerekirse kendisinden yararlanabileceğimi, ama mümkün olur olmaz icabına bakmak gerektiğini düşünmemi belirterek mesajını biraz soğukça bitiriyordu.

Learoyd, mesajı görmek istedi, biraz duraksadıktan sonra verdim; başka türlü yapamazdım zaten. Yüzünü büyük sessiz bir gülümseme kapladı ve birden, hemen hemen hiç değişmeden, yüzü kapandı, anlaşılmaz korkunç gözlerini bana dikti:

"Denememek daha iyi olur," diye mırıldandı yavaşça.

İlk paraşüt indirmesini beklerken, eylemimi düşünmek, düşlerimi bir düzene sokmaktan daha iyi bir şey olamazdı. Bir rastlantı sonucu, bir Ortaçağ krallığına inmiştim, ama artık nereye gideceğimi, niçin gideceğimi, nasıl gideceğimi bilmek istiyordum.

Borneo adası, yere yatmış büyük bir hayvana benzer. Kuzeyde, Filipinlere bakan baş: Chartered Company'nin mülkü Sabah Devleti. Labuan adasının karşısında, boyun:

Bağımsız küçük Brunei Sultanlığı. Sırt: Sarawak Sultanlığı, Brook racalarının yurtluğu. Nihayet karın kısmı, güneyde: Büyük Hollanda sömürgesi. Ama bu bölünmeler politik ve yapaydılar. Gerçekte, iki Borneo vardır: Biri Malezyalı ve Çinli, Müslüman ve Hıristiyan, zengin, tüccar, yabancıya açık bir kıyı bölgesi. Öteki, uçsuz bucaksız cangıl çölü, kelle avcısı vahşi kabilelerin yaşadığı, iyi bilinmeyen, ulaşılması güç, kapalı iç bölge. Japonlar, kıyı bölgesini ellerinde tutuyor, ama iç bölge hakkında, hemen hemen hiçbir şey bilmiyorlardı. Yalnızca bazı birlikleri, 1942 yılında, işgal sırasında, oraya ulaşabilmişti. O zamandan bu yana pirinç vergisini ödemek istemeyen kabilelere karşı, yalnız baskı saldırıları yapmışlardı.

Politik sınırları umursamayan Learoyd, burada kendisine küçük bir krallık kurmuştu, ona yaslanmaya karar vermiştim. Amaçlarımız aynı değildi, ama o beni bir yığın deneyden, bir yığın hatadan kurtarabilirdi. Savaştan sonra, kendiliğinden düşmezse, ortadan kaldırılması gerekecekti. Sömürge Bürosu'nun sivil idaresiyle Hollandalılar gereğini yaparlardı, kendilerine güvenim vardı!

Görevim iki yönlüydü: Müttefiklerin gelecekteki çıkartmalarını hazırlamak ve kolaylaştırmak; Japonlar'ın iç bölgeye sığınmalarının önüne geçmek. Çalışmam aynı anda iki cephede birden olacaktı. Japonlar'ın, kıyıyı, Brunei körfezinin petrol alanlarını kesin olarak ellerinde bulundurdukları ve hatta Beaufort-Tenom demiryolu ile bir parça iç bölgeye girdikleri, ileri birliklerinin Padas ırmağı boyunca Tomani'ye, Kızıl Köpekler yurduna kadar sıralandığı Batı'da. Ve önemli garnizonların, Sandakan (bizim için çok kuzeyde) ve Tarakan limanlarını savundukları Doğu'da.

Harekâtımız bir denizaltı savaşına benzeyecekti. Vahşi ordumuz geniş cangıl okyanusunun bitki örtüsünün altına dalarak ilerleyecek; hava keşiflerine görünmeden Japon kıyılarına yaklaşacak, düşmanın hareketlerini gözetleyecek, ulaşım yollarını, depolarını, küçük birliklerini baskınlarla torpilleye-

cek ve tepkiye zaman bırakmaksızın derin ormanda gözden kaybolacaktı. Eğer Japon donanması, okyanusumuza yanaşmak tehlikesini göze alırsa, Alman denizaltılarının Kuzey Atlantik'in büyük konvoylarına yaptıkları gibi, yavaş yavaş kemirilecekler, surları yıkılacak ve yitip gideceklerdi.

Learoyd'un şemasını kullanıyordum, güzeldi çünkü. Ne bir ateş hattı tutmak, ne de tam anlamıyla savaşa girişmek söz konusuydu. Savaşmayacaktık, avlanacaktık. Bir safari: Ve avımız avların en tehlikelisiydi: İnsan.

Sözcüklerle kendimden geçiyordum. Bir ölüm mahkûmunun hücresinde yaptığı gibi, öyküler uyduruyordum. Tıpkı çöldeki bir peygamber gibi, dünyayı kendi keyfime göre yeniden kuruyordum. Demiştim ya, genç bir köpektim ben... Yürek sızlatıcı, iflâh olmaz, genç ve romantik bir köpek. Doğduğum zaman suda boğmamışlardı ve hayat, beni eğitmeye yeni yeni başlıyordu; kırbaç darbelerinin bir oyun olduğuna hâlâ inanmaktaydım.

Komançi ordusu, kuvvetlerimin çekirdeği olacaktı. Milis başına iki-üç eğitici dağıtacaktım. Bunlar savaşçıları yetiştirecekler, yeni girenleri eğitecekler ve hepsini savaşa süreceklerdi. Kişisel otoritelerinin yavaş yavaş Learoyd'un iktidarının yerine geçmesi için yetenekli bir kadro istiyordum. İşte burada, hesapta yanılıyordum; gerilla, kişisel sorumluluk, bağımsızlık ve özgürlük eğilimi geliştirir, bu da, bazan disiplinsizliğe neden olur. Özel Kuvvetler anlayışına göre eğitilmiş Avustralyalılarımın en iyileri, tam böyle bir yaşam arıyorlardı. Onlar da kendilerince romantiktiler ve uygar insanların damarlarında uyuyan o eski yasadışı kan uyandı; hepsi birden çete reisi olmak istediler ve pek doğal olarak Learoyd'un sancağının altına girdiler. Sözde, bir krallığı ele geçireceklerdi, ama kralın satranç tahtasında birer deli olabildiler ancak.

İlk paraşüt indirmesinin üç gün sonra yapılması gerekiyordu. Japon avcı uçaklarıyla karşılaşmamak için, tedbirli

davranıp, indirmenin akşam alacasında, gökyüzü henüz aydınlıkken yapılmasına karar vermiştim. Büyük Kinabalu tepesini işaret noktası alan "Liberatorlar", bir tepe üzerinde yanan ateşe varıncaya kadar, ay ışığında parıldayan Sembakung ırmağını izleyecekler ve orada doğuya dönerek, uzun kolu inme eklenini gösteren "L" biçiminde işaret ışıkları yakılmış indirme bölgesine ulaşmak için vadimiz boyunca çıkacaklardı; ayrıca, üç kilometre uzakta, orman kıyısında, indirme alanını sınırlayan iki ateş daha olacaktı.

Daha şimdiden, bir böcek cesedinin üzerindeki karıncalar gibi, bir insan kalabalığı, gökten düşen iki Beyaz'ı görmek için, ormandan geri dönmüştü. Learoyd'un bizi, beni ve Anderson'u, nasıl karşıladığından haberleri olduğunu biliyordum. İntikamımı almaktan, gücümü biraz ortaya koymaktan,

Gökten Charring Cross'a inen
Yakub'un göz kamaştırıcı merdiveni'ni[1]

göstererek bu zavallı yazgılı vahşileri büyülemekten hoşnuttum.

Geceleyin, ateşin çevresinde gösterinin başlamasını sabırla bekleyen binden fazla erkek, kadın ve şamatacı çocuk vardı. Anderson, benim düşüncemi, her zamanki özlü anlatımıyla özetledi:

"Bu heriflerin hepsinin ağzı açık kalacak!"

Ama ilan edilen mucize gerçekleşmedi. Morotai, uçuşu son anda erteledi ve kötü telsiz koşulları da bunu bize vaktinde haber vermelerini engelledi.

Ertesi gün, aynı kalabalığın huzurunda, uçaklar buluşmaya sadık kaldılar. Görüş kusursuzdu. Yıldızların süt rengi ışığı üzerinde, siyah haçlara benzeyen iki "Liberator" tanınmak için iniş ışıklarını yaktı ve ilk geçişte, her biri dört adama indirdi. Avustralyalı çavuş Corbett, inerken sten tüfeği-

1. Thompson'un şiiri. (Çev.)

nin şarjörünü boşaltmak için bahse girmiş; ışıklı mermilerle görkemli bir şenlik fişeği yaptı, hem de üç kez, her defasında da seyircilerin sevinç çığlıklarıyla selamlandı. İnsan kendini Franborough'da sanırdı. Pazar gününün İngiliz kalabalığından pek farklı değildi benim vahşicikler: Hiçbir şey şaşırtmıyordu onları. Onların olağanüstü ile teklifsiz ilişkileri hayatlarının özelliklerinden biridir; onlar için, her gündelik olayın bir olağanüstü yanı vardır; en bayağı, alışılmış bir davranış, pipo doldurmak, pirinç ekmek, ayak içmek, Cinler'in daha önce öğrettiği bir kutsal hareketin tekrarıdır. Yani, aşağı-yukarı bir mucize!.. Onlara, gökten iniş sözü verilmişti, gördüler, hoşnut kaldılar. Yalnızca, Learoyd'un oğlu, yuvarlak karınlı, gri gözlü, altın sarısı küçük prens gerçekten hayranlık duydu. Uzun boylu Avustralyalılarımın bacakları arasında dolaşıp duruyordu, onlara dokunmak için babasından izin istedi. O, gerçekten görmüştü, gürlemiş, şimşekler çakmış ve insanlar inmişti yeryüzüne.

Uçaklar, geniş bir dönüşten sonra, yeniden göründüler ve ikinci geçişte, yirmiye yakın sandık attılar. Çok memnundum. Belki Murutlar'ı şaşırtmayı başaramamıştım, ama şimdi adamlarım ve silahlarım vardı: Oyun başlayabilirdi.

O gece, müthiş bir şenlik oldu. Benim şaşkın Avustralyalılar çılgınlar gibi ayak içtiler. Morotai, gelişlerini yirmi dört saat geciktirmişti, çünkü telsiz öylesine kötü çalışıyordu ki, bir Japon tehlikesi karşısında, bozguna uğrayıp kaçtığımı sanmışlar bir ara. Nihayet, kızıl bir alacakaranlıkta bir Amerikan havaalanına inmişler, denizin üzerinde hareketsiz, karanlık fırtınaları geçmişler, ağızları biraz kurumuş, hemen savaşa başlamaya hazır durumda, bilinmeyen bir geceye kendilerini bırakmışlar ve bir başka çağın şenlikli köylü eğlencelerinin tam göbeğine inmişlerdi. Kim olursa olsun, hatta Tobruk ve Sirenaik emeklisi suskun Avustralyalılar'ı bile, sarsacak her şey vardı.

Korların üzerinde manda parçaları kızarıyordu, sarı kö-

pek sürüleri karanlığın sınırında dolaşıyor, bazan bir parça et için insanlarla çekişiyor, dayak yiyip homurdanarak kaçıyorlardı.

Learoyd, verandadan, ulusuna bir söylev çekti, sonra paraşütlerin üzerine uzanmak için yanımıza geldi. Kendisine ne söylediğini sordum.

"Onlara dedim: Bugün, Üç Orman'ı savunmamızda bize yardım etmek için, korkunç silahlarla birlikte, gökten Beyaz amcalarımız indiler... Eskiler derler ki: *Bilinmeyen iki şey vardır: Yılanın kaya üzerindeki izi, yabancının yüreğindeki düşünce.* Ama ben, bugün size şunu söylüyorum: Bunların düşüncelerini biliyorum ben, dost olarak geldiler, efendi gibi değil, bizimle birlikte savaşacaklar, sonuncu Japon da öldüğü zaman geldikleri yere dönecekler. Bana inanmalısınız, çünkü dünü, bugünü ve yarını tanıyanım ben."

"...Ayak için, manda eti yiyin, çünkü yarın savaşacağız."

"Bir kadınla yatmak istiyorsanız, yatın, çünkü yarın savaşacağız..."

"Ey özgür ulus, size doğruyu söyledim. Sözümü unutmayın. Büyük rüzgâr denize kadar götürsün onu ve düşmanlarımız titresin."

Paraşütlerimizin üzerine uzanmış, dirseği altın çantamın üzerinde, konuşurken, ona bakıyordum. Doğru, size söylemeyi unutmuştum –romantizmin doruğu–, bir altın çantam vardı. Bin tane İngiliz altını. Kara ruhları satın alarak bütün savaşları kazanan, bu kaşarlanmış Saint-Georges süvarileri[1]. Ama, Murutlar'ın iki ruhu da satılık değildi –birçoğu, paranın ne olduğunu bile bilmiyordu, işlerini değiştokuşla yürütüyorlardı, bu yüzden benim altın çantası olduğu yerde kaldı, açık, işe yaramaz.

Learoyd'u dinliyordum. Söylevini çevirmekle yetinmiyordu, güçsüz İngilizcesinde de, aslında şatafatı bulmaya çalışı-

---

1. *Saint-Georges Süvarileri:* İngiliz parası. Paraların üzerinde ata binmiş Saint-Georges resmi vardı. (Çev.)

yordu. Kimi aldatıyordu? Murutlar'ın şu iğrenç kalab+alığı içinde, onu, yapayalnız, tek başına, düşünüyordum. Burada, yalnızca, çocuğunun yassı ve sümüklü yüzünü elinin ayası ile silerken bizi gözetleyen şaşkın bir kadın vardı. Kimdi Learoyd? Bir sahtekâr, bir dönek mi, yoksa bir kazazede, bir düşkün mü? Neye boyun eğiyordu? Kanın, ırkın, ırkımızın derin içtepisine mi? Bir iç sese mi?.. Hiçbir şeye mi?

"Güzel konuşuyorsunuz," dedim ona, "güzel bir söylev."

Ciddi ciddi doğruladı.

"Evet, öyle olması gerekir."

Ve biraz da övünerek ekledi:

"Bütün ülkemde, istedikleri zaman benim kadar iyi konuşan sadece Senghir ve Gwai vardır. Eskiden, bir de Tamong Miri vardı."

"Bütün anlattıklarınıza gerçekten inanıyor musunuz?"

Yanıtlamaksızın uzun süre bana baktı, sonra:

"Siz, siz sadece savaşı kazanmak istiyorsunuz," dedi. "Ben..."

Duraksadı, bıyık altından güldü, kızarmış domuzu ve pirinci gösterdi:

"Yiyin! Yiyecek varken tıka basa yemeli insan. Dünün ve yarının açlığı için... Bu da bir başka atasözü. Atasözleriyle her şeyi söylemek mümkün."

Kendisi ne yiyor, ne de içiyordu; korkunç çirkin bir sarı bebeği sallarken bir budala tebelliğiyle tembul çiğneyen, özgür halkının temsilcisi zavallı bir kadının şaşkın bakışları altında, başını benim altın çantasına dayamış, paraşüt yatağa uzanmış yatıyordu: Çıplak, züğürt ve genç.

Ağır havada, pis mi pis insan kokusuna karışmış, yabanıl bir ahır, yanmış et ve sert tütün kokusu vardı. Sanırım, yelkenli gemilerin abanoz ağacından yapılmış ambarları ancak böylesine berbat kokabilirdi. Benim ensesi tıraşlı Avustralyalılar'ın kızarmış yanaklarından terler akıyordu. Aralarında Armstrong vardı, Corbett vardı, makineli tüfek uzmanı olduğu için herkesin Bren adını taktığı Lewis vardı, Conk-

lin ve adlarını unuttuğum, birbirinin yerlerini alabilen ötekiler. Bütün çizgileriyle, kesin olarak tek bir yüz anımsıyorum: Eastward'ın yüzü, ölümün biçimsiz yüzü; balkabağı gibi yuvarlak, kocaman, dümdüz bir surat ve güneşe bakan, dışarı fırlamış gözler. Eastward kafatasının arkasına patlayıcı bir kurşun yemiş ve başı bir çocuk balonu gibi şişmişti.

Ah! Çok görmüşlüğüm var böylelerini. İyi bir ordunun iyi askerleriydiler, sağlam, disiplinli ve etkindiler, biraz şan-şöhret, biraz da kaçma arzusu serüvene atmıştı onları. Baharat için, altın için, hiçbir şey için, dünyanın sahiden yuvarlak olup olmadığını öğrenmek için, yedi denizi dolaşan Beyazların yorgun torunlarıydılar bunlar. Günaha giriyorlardı, ama Tanrı'dan da korkuyorlardı. Uzdilli değillerdi, ama sessizce ölmesini biliyorlardı. Anglo-Saksondular, onlarda ırklarının gururu vardı: Dünyanın geri kalan kesimine horlayıcı bir sevgiyle bakıyorlardı.

Learoyd haklıydı; bunlar savaşacaklar, sonra çekip gideceklerdi... Şu anda, içki içiyor ve kahkahayla gülüyorlardı, yüzlerini unuttuğum iyi savaş arkadaşlarım benim.

Komançiler *The Wearing of the Green*'i söylediler. Onlara yanıt olarak söyleyeceğimiz şarkının seçiminde oldukça güçlük çektik.

Daha sonra, meşalelerin yalımını çıtırdatan, gölgelerimizi dalgalandıran güçlü bir rüzgâr esti, ama yağmur gelmedi. Kadın yerinden kımıldamamıştı; iri bacaklarıyla bağdaş kurmuş, tembulunu çiğneyerek, sağa-sola tükürerek, küçük maymununun boyalı pis yüzünü silerek, sanki biz, kavranması olanaksız bilmeceymişiz gibi, şaşkın şaşkın bakmayı sürdürüyordu.

"Acaba düşünüyor mu diye soruyorum kendime?" dedim, yüksek sesle.

Anderson döndü:

"Altı-Parmak Ngee o, Truu'nun karısı, hani şu koca göbekli, vücudu egzama kaplı küçük Komançi var ya. Sol elinde iki tane başparmak var. Biraz saf galiba."

Şaşıp kaldım, bu nasıl iş! Anderson, bizim şeytan alası telsiz ilişkileri yüzünden, hemen hemen her zaman başı bulutların içinde, yukarda, tepenin üstünde kalmıştı, ama köyün insanlarını benden daha iyi tanıyordu. Sıcakkanlı olduğunu, çocukları sevdiğini, çoktan farketmiştim. Yüksek tüneğinden ne zaman inse, saat kaç olursa olsun, neşeli bir *Good moming! Good moming!* korosu tarafından karşılanıyordu.

"Onları tanıyabildiniz mi? Benim için, hepsi birbirine benziyor."

"Görmesini biliyorum ben, koyun yetiştiricisiyim, görmeyi biliyorum," diye yanıtladı beni.

Sonra açıkladı:

"Kırda koyun gördüğümüz zaman, size göre, hepsi birbirinin aynıdır. Benim için değil. Ben tanırım onları, bilirim ki, şu... açgözdür, öteki de... dalaşkan... Hepsini tanırım! Hepsinin adları vardır... Buradaki insanlarla da aynı şey."

Anderson hiçbir zaman bu kadar konuşmamıştı. Çoğu zaman, basit gerçekler, kısa yorumlarla yetinirdi. Bugün, öyle sanıyorum ki, bu ülkeyle derin bir uyum halindeydi. Belki de, hepimizden çok, Learoyd'a en yakın olan oydu. Bunu ödedi zaten: Savaş sonunda, Fergusson ona disiplinin ne olduğunu öğretmek için rütbesini kaldırdı ve onu Queensland'daki koyunlarının başına, *manu militari*[1] geri gönderdi.

1: *Manu militari*: Silah zoruyla (Çev.)

Sabahleyin, sisin külrengine bürünmüş vadide, birkaç ateş hâlâ tütüyordu. On sekiz sandık uzunevin kazık temelleri arasına cesetler gibi sıralanmıştı. Eksik olan öteki ikisi, ormanın kıyısında, yüksek dallara takılmış paraşütlerinden sarkıyordu hâlâ. Japonlar'ın beyaz lekeleri uçaktan saptamaları tehlikesi söz konusu olduğu için, gökyüzü açılmadan ağaçları devirip sandıkları indirmek gerekti. Dinamitçi Conklin ve çok güçlü iki lokum bu işi çözümledi.

Learoyd hastaydı. Uzunevin, Yoo ile birlikte oturduğu bölümünde, bir hasırın üzerinde ölü gibi yatıyordu. Geceleyin, içinde ne varsa dışarı çıkarmıştı. Gwai onu aramamı söyledi. Yanıma Corbett'i alıp –Corbett bizim hastabakıcımızdı– yanına gittim. Corbett hemen kulağıma fısıldadı:

"Ölmek üzere."

"Nesi var?"

Corbett omuzları silkti:

"Yıpranma. Dizanteri... Malarya da tabii."

Hasırın üzerinde bir taş gibi yatarken gördüğüm şey Learoyd'un iç karartıcı hayaletiydi; ölümün o boz renkli örtüsü, kokusu ve mürettebatı: Sineklerin iğrenç vızıltısı.

Dinlenme gereksiniminin, sessizlik gereksiniminin yaşamak isteğini altettiği bir an hemen hemen her zaman vardır; çok yorgundur insan, deniz kazası geçirmiş birinin uçsuz bucaksız denizde birden yüzmekten vazgeçmesi gibi, teslim olur ve durur. Uzun süren savaşın bezdirdiği savaşçının yüzünden küçük imler, bir gevşeme, bir güçsüzlük gölgesi geçer: İş tamamdır, pes eder, çoktan ölmüştür ölmesine ama Ölüm'ün bir başka randevusu vardır ve sırasını, saatini bek-

ler. Yitmiş bir savaşın, nedensiz ve umutsuzca sonuna kadar sürüp gittiğini ve Ölüm'ün büyük bir savaşımla, söke söze utku kazandığı –kadınlar dışında– pek ender görülür. Böyle bir belirti yoktu Learoyd'da; hiçbir şey, ne boğuntu, ne kuşku, ne istek, ne de yorgunluk, hiçbir şey. Bütün enerji içeriye dönmüştü; etsiz, kupkuru iskeletten başka bir şey görmüyordum.

Sekiz gün sonra ayağa kalktığında, kayayı parçalayan küçük ağaç parçalarını botanikçi olmama yolaçan o görünmez gücü düşünüyordum.

Küçük savaşımı örgütlüyordum. Bren (Lewis), donatım ve cephanelerle ilgilendi, yerel milisi hemen ele aldı: Komançiler'in yakmak için hiçbir zaman bu kadar fişekleri olmamıştı, coşkunluğun doruğundaydılar. İki gün içinde, en yetenekli atıcılar, üç yüz metre uzaklıktan her attıkları mermiyi insan kafası büyüklüğündeki hedefe yapıştırıyorlardı. Learoyd başarılı bir ön çalışma yapmıştı! Oldukça kısa zamanda herkesi silahlandıracağımı umuyordum, ama bununla birlikte, her miliste zehirli ok ve elbombasıyla donanmış yedek bir kuvvet bulundurmaya karar verdik. Bu dahice ve korkunç bir düşünceydi; dahice bir düşünceydi, çünkü cangılda kurulan pusularda, üfürme silahın sessiz etkinliği umutlarımızın çok üstüne çıktı; korkunç, çünkü, zehirli bir okun yol açtığı yaranın armağan ettiği ölüm, aklın alamayacağı kadar korkunç.

Anderson takviye aldı; bir başka telsiz operatörü. Üç Komançiyi, jeneratör için enerji kaynağına dönüştürmeyi çoktan başarmıştı, ben de işine burnumu sokmadım. Kendiliğinden, Learoyd'un okuluyla da ilgileniyordu. İngilizce öğretmeni oldu. Sembakung'un batısında yaptığım keşiften dönüşümde, "*Good moming* herifler!" çığlıklarıyla karşılanınca şaşkına döndüm.

Gwai ve Conklin'le birlikte küçük bir grubu, Doğu'da, Tamong Miri'nin köyünün ötesinde, Tarakan dolaylarında keşif yapmaya, orada haber alma servisimizi örgütlemeye

gönderdim.

Çevredeki Murutlar, kalabalık topluluklar halinde, her gün, beni görmeye geliyorlardı şimdi. Learoyd'dan biraz uzaklaşmak için, benim karargâhı, uzunevle telsiz istasyonu arasındaki bir saz kulübeye aktardım. Kendime bir çevirmen buldum, Dali adında, savaştan önce kauçuk çiftliklerinde çalışırken Mali dilini öğrenmiş, Kızıl Köpekler'e yakın komşu bir yerden, Kuzeyli, güçlü-kuvvetli bir delikanlı. Altınımı da dağıttım. Önemli bulduğum her kişiye antlaşmanın kanıtı olarak bir İngiliz altını. "Her insanın lâyık olduğu baş kendi başıdır" gibi saçmasapan bir ilkeye dayanan ölçütüm yüzünden, İngiltere Bankası'nın altıncıklarını krallığın bütün pişmiş kellelerine saçıp savuruyordum.

Armstrong, teğmen Armstrong, karargâh komutanı olarak atandı, benim yokluğumda sorumlu kişi o olacaktı. Bundan sonra, içim rahat olarak, Batı'ya gitmek için hazırlandım. Learoyd da benimle birlikte gelmeyi önerdi. Şaşırtıcı bir hızla iyileşmişti. Yanılmıyorsam, Corbett ona gereken bütün iğneleri yapmış, Yoo da ot ve kabuklardan gizemli sular hazırlamıştı. Sekizinci gün, sararmış ve zayıflamış, ayağa kalktı, çavlanda yıkandı ve bir atmaca iştahıyla bir tabak pirinç ve domuz etini gövdeye indirdi. Bununla birlikte, onu uzun bir yürüyüşe sürüklemeye bir türlü karar veremiyordum.

"Çok zayıfsınız," dedim kendisine, "sizi öldürebilecek yeni bir tehlikeyi göze alıyorsunuz."

"Ölüm, yatmak ve beklemektir... uyumaktır. Hayat, ayağa kalkmak ve yürümektir. Sizinle geliyorum," diye yanıtladı.

Yolculuk çok sevindirici oldu. Sabahleyin, yağmurdan hemen sonra, neşeli bir takımla yola çıktık. Dere boyunca, sekiz saat, Sembakung'a kadar indik. Başlangıçtaki geniş vadi, gittikçe daralıyor, sonunda bir kuyu gibi karanlık, soğuk ve nemli, kıyıları, boşluğa sarkan ürkütücü bitki örtüsüyle kaplı uzun bir boğaza dönüşüyordu. Son dirsekte hava birden kurulaştı, ılık bir esinti yüzümüzü yaladı, sel deresinin

gürültüsü uzaklaştı ve birden bütün somutluğuyla, bütün gövdesiyle duyumsadım özgürlüğü. Önümüzde, büyük bir nehir, kırmızı sularını sessizce akıtıyordu.

Kendisine verdiğim karabinayı yanında getirmişti Learoyd. Rasgele hedeflere ateş ederek eğlendi, patlamaların kulak tırmalayan yankısı ışıklı, geniş vadinin dinginliğinde uzun süre yankılandı. Silahın yarı-otomatikliği, hafifliği hoşuna gidiyordu, ama merminin saldırıya kalkan bir insanı olduğu yere mıhlamak için yeterli çarpma gücüne sahip olup olmadığını öğrenmek için uzun uzun tartıştı Corbett'le. Güneş batarken bir karaca öldürdü, onu aynı akşam, konak yerinde yedik. Karaca garip, sevimli, küçük bir hayvandır gerçekten, ama öylesine gariptir ki, şaşkınlığından gider kendini kovalayan avcının kucağına düşer. Ona, plandok yahut Boo Amca da derler. Murut folklorunun Fra Diavolo'sudur, insanların ahmaklıklarından yararlanan, zayıflıklarını gülünçleştiren, edepsiz ve şaklaban, küçük bir masal cini. İçini mercanköşk ve yeşil kişnişle doldurup, ateş ve otlarda kızartıp yediğimiz sırada, Learoyd onun bize şeytani serüvenlerinden birini anlattı.

"Bir zamanlar Boong adında bir adamla Yoong adında bir kadın vardı. Açlıktan ölen çocuklarını kısa bir süre önce gömmüş olduklarından ikisi de son derece mutsuzdu. Sembakung'un sularının, ancak gök mavisi bir çizgi inceliğinde aktığı, koca koca ağaçların yapraklarının kırmızıya döndüğü büyük kuraklık sırasındaydı. Bütün mandaların kendilerini, bugün "Boynuzlar Mezarlığı" adı verilen bataklığa bastıkları, çamur katılaşınca da orada kalıp öldükleri çağdı. Dışarda hava çok sıcak olduğu için, cinler'in bile ejderha Biiri'ye, toprağın derinliklerine sığındıkları ve arkalarında, savunmasız ve yasasız insanlar bıraktıkları çağdı."

"Boong, oğlu için küçük, çelimsiz bir fare öldürmüştü, ama avdan dönünce, oğlunun ölüsü ile karşılaştı. Yoong, bu çelimsiz, küçük fareyi pişirmek için ateş yaktı. Oturup yediler ve çokça ayak içtiler, çünkü gerçekten çok mutsuzdular."

"Boo Amca denen karaca, iyice acıkmıştı, yemeğin kokusunu aldı. Büyük bir umutla ateşe yaklaştı. Yoong, kadın, onu yakalayıp bir sepete koydu."

"Yarınki akşam yemeğimiz çıktı," dedi kocasına.

"Ama, Boo Amca, kendini yesinler istemiyordu. Doğan güneş karşısında çığırtkanlık yapan bir maymun sürüsü kadar korkunç bir gürültü yapıyordu:

'Ben dünyanın merkeziyim. Siz ancak benim kafamın içinde var olabilirsiniz. Eğer beni öldürürseniz, göz açıp kapayıncaya kadar kendinizi yok bilin. Üstelik, dünya da sizinle birlikte yok olur. Hiçbir şey kalmaz. Hiçbir şey. Sadece yıldızsız bir gecenin sonsuz karanlıkları.'

"Gerçekten de, Boo Amca bir yandan bu şamatasını sürdürüyor, bir yandan da bütün bu saçmalıkları anlatıyordu, ölmekten korkuyordu çünkü. Yoong, onu susturmak için, sepeti sarstı, av ve pirinç rakısından yorgun düşmüş olan Boong uykuya daldı. Uyandığı zaman, ateş sönmüştü. Gece öylesine karanlıktı ki, dünyanın ortadan kalktığını sandı. Çok korktu. O zaman, Boo'nun anlattıklarını düşündü, ardından, dünyayı geri vermesi için ona yalvardı. Boo Amca, ilkin sepetten çıkmak istiyordu:

'Külleri üfle, korların üzerine kuru dallar koy, o zaman dünyanın geri dönmesini söylerim.'

"Alevler ormanı aydınlatınca, yatışan Boong tekrar uyumak istedi, ama Boo Amca, bırakmadı onu:

'Ben dünyanın merkeziyim. Sen ancak benim kafamın içinde var olabilirsin, her şeyin yok olmasını istemiyorsan, bana yiyecek ver.'

'Hiçbir şeyim yok,' dedi Boong. 'Sadece iki küçük fare kemiği. Ben de açım.'

"Boo Amca, küçük kemiklere burun kıvırdı:

'Bunu öğrendiğime çok üzüldüm. Ama, hiç değilse, bırak da karının sütünü emeyim.'

"Boo Amca öylesine açtı ki, Yoong'un memesini ısırdı ve yüreğini parçaladı.

'Karın artık öldü. Hiçbir işe yaramaz. Pişir de birlikte yiyelim,' dedi Boong'a."

"Boong çok çok ağladı ama sonunda çaresiz, boyun eğmek zorunda kaldı: Demiştim ya, Cinlerin bile insanları kötü güçlere bırakıp kaçtıkları çağdı.

"Yoong'u yiyip bitirdikten sonra da Boo Amca hâlâ açtı:

'Ben dünyanın merkeziyim. Sen ancak benim kafamın içinde varsın. Eğer yok olmak istemiyorsan, bacağını yedir bana. Bir bastona dayanıp ötekiyle gene yürüyebilirsin' dedi Boong'a."

"Boong daha çok ağladı, çünkü bacağını yitirmek karısını yitirmekten daha çok acı veriyordu ona, ama dünyanın yitip gitmesini de istemiyordu. Boo Amca, bir türlü doymak bilmiyordu. Öteki bacağını ve birbiri ardınca iki kolunu yedi, sonra, oturdu, sırtüstü uzandı ve sabaha kadar uyudu. Uyandığı zaman, çok susamıştı, yerinde kımıldayamayan Boong'un iniltilerini umursamayıp, su içmek için Sembakung'a indi. Güneşin çatlattığı balçık yığınları arasında, artık küçük bir dereye benzeyen koca nehrin kıyısına çöktü ve kana kana su içti, öylesine içti ki, geriye kalan suda yüzen kocaman, çamurlu ağaç kütüğüne dikkat bile etmedi. Çamurlu ağaç kütüğünün çenesinin korkunç şaklamasından onu kuyruğunun bir tüyü kurtarabildi. Boo Amca, öylesine çok yemiş içmişti ki iştahla homurdanan yaşlı timsahtan kaçıp kurtulması olanaksızdı.

'Günaydın,' dedi ona, 'seni arıyordum ben de, sana güzel bir yemek hazırladım.'

Ona bir türlü güvenemeyen timsah biraz daha yaklaştı homurdanarak:

'Güzel bir yemek mi? Elli fersahlık çevre içinde yiyecek hiçbir şey yok. Nedir o yiyecek?'

'Bir insan.'

'Bir insan mı?' diye tekrarladı yaşlı timsah. 'Ama insanlar çok hızlı koşarlar, üstelik, kızgın mandalardan daha tehli-

kelidirler.'

'Bu adam kendini kurtaramaz. Dinle beni, ey nehrin efendisi, çok yedim, çok içtim, yorgunum. Sırtına oturup sana yol göstereceğim.'

'Bir insan!' diye tekrarladı yaşlı timsah. 'Bütün ömrümce bir kez insan yiyebildim, ama öyle çok oluyor ki unuttum tadını. Gidelim!'

"Timsahı Boong'un yanına götürünce, Boo Amca yere atladı ve sakince ormana doğru uzaklaştı. Boğazına düşkün olan yaşlı timsah, Boong'u nehirde bir süre salamuraya yatırırsa daha iyi olacağını düşündü ve onu sürükleyerek götürdü. Boong ağlayarak suya gömüldü ve dünya gerçekten yitip gitti, ama yalnızca Boong için."

Yıldızların altında, iki bitkisel duvarın arasında, yavaş yavaş akıyordu Sembakung, geniş bir Çin mürekkebi eriyiği gibi, kırışıksız, anaforsuz, dalgasız, acelesiz, sessiz ve ölü. Bazan, kısa bir çalkantı, bir elmas toz, düzgün yüzeyi halkalandırıyordu; geceleyin, büyük nehrin vahşi deltasına doğru, denize doğru akışıyla hemen silinen geçici hayat belirtileri.

Böyle akıp gidiyordu zaman. Sabahın nemli göğü altında. Öğlenin yakıcı göğü altında. Ayırtısız gerçeğin, iyinin ve kötünün güneşi altında; gölgedeki her şeyin karanlıklara adanmış gibi geldiği ve aydınlıktaki her şeyin renksizleşmiş, arınmış, aklaşmış, kurtulmuş gibi göründüğü sırada. Kara kara yanaklar ve göz yuvaları oyarak dirilerin yüzüne ölümün çehresini yerleştiren acımasız ve dikey güneş. Bu toprağı kana bulayan büyük ve kızıl, günbatımı güneşi. Gecenin göğü...

Böyle geçiyordu günlerimiz.

Yağmurun kin dolu çekiçleri, cangılın korkunç göz kamaştırıcılığı, engin bulutlar, Avcı Cebbar ve Kartal takım yıldızının Altayr'ı, gövdenin bedensel kıvançları, dostluğun sıcaklığı... Yaşam!

Learoyd bir kraldı, gerçekten. O günler, yönettiğini, egemenlik sürdüğünü gördüm onun. Bir ağacın altında yargıladığını gördüm. Emir verdiğini gördüm, paşa gönlü böyle istiyordu çünkü. Korktuğunu, hayran olduğunu, saygı duyduğunu, kıskandığını gördüm. Sevdiğini gördüm. Tanrım söyleyebilirim: Kral olarak gördüm onu.

Onun izinden, vadiler boyu yürüdüm, seller çıktım, ma-

vi tepeler boyunca gittim. Cinler ormanının en serin sulu göbetlerinde yıkandım. Sayısız köylerde uyudum, bir yığın reisler toplantısında bulundum, birçok borç ödemelere tanıklık ettim. Learoyd, savaşçı takımıyla birlikte, ağırlıksız yolculuk ediyordu. Her yerde sevinç ve saygıyla karşılandı. Basit ve herkese yakındı. Sık sık, gecelerini içerek, ejderhalı küplerin, kölelerin ve kanın söz konusu edildiği bıktırıcı hikâyeler dinleyerek geçirmek zorunda kalsa bile, basit ve herkese yakındı. Her şey yoluna konup bitkin düştüğü zaman, bilmediği bir sözcüğü, iyi söyleyene kadar, anlamını iyice anlayıncaya kadar durmadan tekrarladığını da gördüm; o zaman, tüy kalemini, bambu hokkasını çıkarıyor, yalnızca kendisinin anladığı garip işaretlerle -küçük kareler, üçgenler, daireler- gösterdiği, özel vurgular kullandığı, kendi buluşu fonetik bir yazı ile bu sözcüğü not defteri olarak kullandığı Japon propaganda afişinin arkasına geçiriyordu. Geceyi, çoğu zaman, vücudu "Cinler tarafından tasarlanmış" bir genç kızla bitiriyordu. Aramızda dostluk kurulunca, bana Senghir soyundan bir genç dulla evlenmemi -geçici olarak, orada bulunduğum sürece- önerdi. Kabul etmedim. Vücudumun terlemesini, titremesini, tükenmesini istiyordum. Onu beslemek, susuzluğunu gidermek istiyordum. Onu zorlamaktan, sınıra kadar sürmekten, bir çavlanın buz gibi suyuna daldırmaktan, uzun bir yolculuğun yorgunluğunu, terini, kirini yıkamaktan hayvansı bir kıvanç duyuyordum. Akşamleyin, güneş batarken bir tas dolusu ayak'ın; şafakta, serinlik ve nemden titrerken bir sigaranın, yağmurdan sonra ateşin, açlıktan sonra pirincin verdiği mutluluğun değerini biliyordum. Domuz ve manda ziyafetinden sonra, uzun bir sindirimin eşsiz mutluluğunun tadını çıkarıyordum, ama bir kadın vücudunun yumuşaklığını geri çeviriyordum. Etin etle, ruhun ruhla kalması gerektiğini sanıyordum. Utanç veren bir güçsüzlükmüş gibi, her ikisinin buluştuğu andan korkuyordum. Sevecenliği istemiyordum.

"Hayattan, iyiden ve kötüden söz ediyorsunuz, ama sevecenliğiniz yok sizin. İşte bu yüzden insanlıktan uzaksınız," di-

yordu bana Learoyd.

Botlarımın sürekli bir aracı, bir tutsağıydı vücudum. Savaşın temiz olması gerektiğine inanıyordum, inanıyordum ki... Hadi be, inandığım şeyi şeytan alsın!.. Etin lâneti!.. "Kadın yemek yer, ağzını siler ve der: Kötü bir şey yapmadım..." Eski miras!..

"Biliyor musunuz, bunu size şundan dolayı, teklif ettim," dedi Learoyd, "bu bana, yaşlı karganın üzerinde bir göz bulundurmayı sağlayacaktı. Bir kadın gözünden de daha iyisi yoktur."

Learoyd'un Komançi ordusuna, kendi ordusuna karşı özel bir sevgisi vardı. Fırsatını buldukça yerel milisi denetliyordu. Britanya ordusunun astsubay sınıfının o çok eski geleneklerinin tıpkı silinmez bir iz gibi onda yaşadığına tanık oluyordum. Bir gün onu yargılarken gördüm. Doğrusu olay çok önemliydi, iki milis birliği kendi köylerinin yanında yer almışlar ve kapışmak için birbirlerine meydan okuyorlardı.

Kapkara gökyüzünün tedirgin toprağın üzerine kurşundan bir kapak kapattığı; havada asılı duran fırtınanın asap bozduğu; kudurganlık, kin ve kan dökücülüğün, kötücül güçlerin başıboş cinleri gibi, gölgelerde dolaştığının duyumsandığı şu alacakaranlık ikindilerden biriydi. Kurulun bilgeleri çokça önem verdikleri konuyu, öylesine dolambaçlı yollardan açtılar ki, Learoyd'un bu işin aslını nasıl kavrayabileceğini düşünüyordum. Bu melûn bilgeler, uzunevlerinin nemli sıcaklığında, eşkıyalık hikâyelerini anlatmak için, bir saat öttüler; bereket versin, ayak içme saati değildi henüz. "...var bir yavrulamış olan bir dişi manda... ve var bir başka köyde, nehrin yukarısındaki bir köyde, aynı durumda bir başka manda... Ama bilinir ki yalancıdır yukarı tarafın insanı, herkes bilir... Aagan da düğünde çeyiz olarak bir küp verecekti, söz vermişti, vermedi... katiyyen vermedi..."

Learoyd bana onların bağlantısız cümlelerini çevirdi. Bu sonu gelmez yakınmaları dinlerken terliyordu. Tasalı ol-

duğunu duyumsuyordum.

Efendim, lafın kısası, bu yeni doğan iki mandadan biri ortadan kaybolmuş. Öldü mü? Yabanıl hayvanlar mı parçaladı? Her neyse, ama her iki köy de canlı malağın kendilerininki olduğunu söylüyordu. Malak için, birbirlerinin gırtlağına atılmaya hazır bekliyorlardı, en fazla yüz kilo çekebilecek bir malak için. Hem onur, hem de zevk için bence.

Learoyd, iki köyün köy kurulunu tarafsız bir alana topladı. Büyük bir ağacın altına oturdu; birbirlerini kötü kötü süzerek, yukarının insanları bir yana, aşağının insanları bir yana oturdular; ortada da, yavaş yavaş geviş getiren malak. İki köyün az sonra taş ve sopaları kapmakta gecikmeyeceklermiş duygusu uyandıran tüm ahalisi, kadınlar, çocuklar çepçevre dizilmişler. Uzakta, bekliyor gibi görünen kımıltısız cangıl, yukarda gittikçe ağırlaşan, gittikçe kararan gökyüzü: Fırtına! İçimden kendi yöntemime göre karar vermek geçiyordu, postunu kendi aralarında paylaşmaları ve artık daha fazla konuşmamaları için tabancamı çekip temizlemek istiyordum şu namussuz hayvanı.

Learoyd iki dişi mandayı da getirtti. Yerde yatan manda yavrusu sıçrayıp ayağa kalktı, burnu önde, ot çiğneyerek, sineklerini kovalamak için kulaklarını sallayarak, korku içinde, uzun uzun bize baktı, sonra yukarı tarafın insanlarına doğru koştu ve burnunu, hiçbir şey umursamadan duran anasının arka bacakları arasına teklifsizce soktu. Müthiş bir kahkaha patladı. Birkaç saniye sonra, boğuk bir gümbürtüyle fırtına çıktı: ani bir kasırga dalgası. Ve sanki kötü güçler yenilgilerini kabul ediyorlarmış gibi, yağmur yağmaya başladı.

Böyle geçiyordu günler...

Tomani'ye kadar gittik. Japon devriyeleri botlarımın izinden buralarda bir Beyaz'ın varlığını anlamasınlar diye son kilometreleri yalınayak yürüdüm. Ardım sıra, çamurda, kanlı izler bırakıyordum. Bereket versin kesiklerimden hiçbiri azmadı. Dürbünle ilk Japonumu gördüm: Taş bir kulübe-

nin önünde bir nöbetçi. Uzun bir süngü takılı uzun bir tüfeği, başında küçük bir jokey kasketi ve yuvarlak gözlükleri vardı. Kendisini gayet iyi anımsıyorum, çünkü onu öldürebilirdim, bir Komançinin tüfeğini alabilir, gez-göz-arpacık ve öldürebilirdim onu, böyle, durup dururken, hiçbir nedeni olmadan. Eğer bunu yapmadıysam, Japon ordusunun öfkesini erkenden kışkırtmak istemediğimdendi, biliyorum bunu. Bununla birlikte, kendimde bunca soğuk şiddetin varlığını keşfederek şaşkına döndüm. Kâbil belirtisi!

Uyuklatan sıcakta sarsılarak iki kamyon geçti. Nöbetçi, onların arkalarından kaldırdıkları kırmızı toz kıvrımlarının içinde gözden kayboldu. Çevremizde köpekler havlıyordu.

Dönüşte, bir dar geçitler, yüksek yarlar, akarsu yatakları, içleri sülük dolu çamurlu su çukurları, devrilmiş bambular, birbirine girmiş iğneli bitkiler ve esnek cangıl kaosunda yitmiş, yutulmuş eski Japon yolundan çıktık yukarı Tungkalis vadisine; tepelerin görkemli ve dingin ormanlarının eteklerinde, o taşkın ve vıcık vıcık cehennemden geçerek. Learoyd'un ilk savaş alanı! Korkunç Tamong Miri'nin son patikası!

Derenin üst kesiminde, ağaçsız geniş bir düzlükte konakladık. Murutlar'ın lüksünden yararlanıyorduk: Özgür bir gökyüzü! Komançiler yabandomuzu kızarttılar, oyuk bambularda pirinç pişirdiler. Gece açıktı, öğleden sonra yağan yağmur gökyüzünü yıkamıştı. Mutluyduk. Yemekten sonra, kızarmış korların yanına sırtüstü uzandık, ot çiğneyerek gökyüzünü seyrettik. Sessizdi dünya. Uzak şeylerden konuşuyorduk, insanın mutluyken yıldızların ışığında söyleyebileceği her şeyden söz ediyorduk... dostluktan! Avcı Cebbar'ı, Altayr'ı daha yakından görebilmek için dürbünümü çıkarmıştım, çıplak gözle görülmeyen daha başka küçük ışıkların doğduğunu görüyordum. Ama daha başkaları da vardı, hatta en büyük teleskopların bile yakalayamadıkları... İnsanın şu yeryüzünde gelip geçici bir yabancı olduğunu, yaşam, dostluk ve ölümün önemlerinin şu çiğnediğimiz ot kırıntılarının yazgısın-

dan daha değerli olmadığını unuttuğumuz şu kutsanmış gecelerden biriydi; ne uysal, ne de amansızdı, aslında hiçbir şeydi doğa.

Ayın altıda ayak ucumuzdaki vadiyi sessizce örten, çukurları yok eden, en yakın ağaçları saran beyaz bir sis dalgası, sakin bir su gibi yükseliyordu. Learoyd, korların üzerine bir demet kuru bambu attı, parıltıyla çıtırdayan yüksek yalımlar çevremizdeki düşsel deniz yükselmesini geri püskürttüler. Mutlu yüzlerimizi gören Komançiler gürültü yaptılar, sabaha kadar gevezelik edip tartıştılar.

Kew Herbariumu[1] için tohumlar topluyor, üstbitkenler[2], orkideler kurutuyordum. 1936 yılında yayınladığım kitabımın düzeltmeleri için notlar alıyor ve bazı türlerle ilgili belgelerimi tamamlıyordum: Başka ağaçları boğan, Borobodur ve Angkor'da olduğu gibi surları yıkan canavar bitkisel ahtapot, Murutlar'ın korktuğu ve kutsal saydığı hind inciri; insanlar üzerinde korkunç etkisini gördüğüm zehiri oklarda kullanılan *Antiaris toxicaria*; *Hopea odorata*, *Alstonia scholaris*...

Bu yolculuk sırasında, Armstrong ve benim Avustralyalılarla ilişkim hiç kesilmedi. Learoyd, çok önceden, gece ve gündüz işleyen ulaklar vardiyasıyla bir haberleşme ağı kurmuştu; gerçek bir "Poney Express" (Filler Ovası'nın yolları üzerinde dört nala giden, Japonlardan alınmış iki at bile vardı). Bir haber, bütün ülkeyi, bir yerden öteki yere, sekiz gün içinde aşıyordu. Conklin ve Gwai'nin Tarakan kıyılarına ulaştıklarını, paraşütle yeni indirmeler yapıldığını, Fergusson'un Brunei körfezi havaalanına ilişkin bilgiler istediğini öğrendim. Learoyd, krallığını yönetmeyi de sürdürüyordu. Ulakları sayesinde, uzun ve gizli toplantılar yönetiyordu...

---

1. *Herbarium*: Bilimsel incelemelerde kullanılmak üzere derlenip etiketlenen kuru ot koleksiyonu; böyle bir koleksiyonun bulunduğu yer ve kurum. Bir Londra banliyösü olan Kew botanik bahçeleriyle ünlüdür. (Çev.)

2. *Üstbitken* (epiphuton): Başka bir bitki üzerinde biten bitki. (Çev.)

"Kabile reislerim okumayı öğrendikleri zaman, daha iyi olacak, emirlerimi yazabileceğim."

Köye döndük. Paraşütle başka indirmeler de oldu. Çıkartmanın artık gecikmeyeceğini düşünerek, bir iniş pisti yaptırdım hafif uçaklar için. Benim iş gerçekleşiyordu: Daha şimdiden iyi yetişmiş, iyi silahlandırılmış, sürekli olarak tetikte bekleyen beş yüz adamımız vardı; Japonlar'la ilgili bilgiler akıyordu; Morotai ile fazladan ilişki kurabilmem için bir başka verici ile ikinci bir telsiz ekibim vardı. Anderson artık Murut dili öğrenmek, kimbilir nereden bulduğu ama kaşla göz arasında Koca Göbek Truu ve öteki iki dinamo Komançisi ile birlikte içtiği *White Horse* viskisinin Japon taklidi "Beyaz Geyik"in boş şişesinin içine küçük bir üç direkli yelkenli yerleştirmek için boş zamanlarından yararlanıyordu. Yelkenlili şişeyi dostu gri gözlü küçük prense armağan etmek istiyordu...

Böyle geçiyordu günler...

Kuzeydoğu musonları yavaş yavaş sona erdi; değişkenliklerinde müthiş fırtınalar gürleten bitkin rüzgârlar, kafesteki yabanıl hayvanlar gibi yön değiştirdiler. Sonra, azar azar, düzenli bir güneydoğu esintisi yerleşip güçlendi; Hind Okyanusu'nun Alizeleri, kendileriyle birlikte daha ağır kokular, daha sert bir güneş ve tanımlanmaz önsezilerle yüklü yeni bir hava getirerek kuzeye, ağaçların tepesine yöneldiler.

Japonlar'a gelince: Bütün bu mutlu dönem boyunca, taa 1 Mayıs'a kadar aylaklık ettiler.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNEYBATI ALİZELERİ

...Tell them of what thou alone hast seen, then what thou hast heard...
Tell them of battles and kings, horses, devils, elephants and angels, but omit not to tell them of love and suchlike...

RUDYARD KIPLING
(*Life's Handicap*)

...Onlara yalnız senin gördüklerini, sonra duyduğun şeyleri anlat...
Onlara savaşları ve kralları, atları, şeytanları, filleri ve melekleri anlat, ama onlara aşktan ve benzer şeylerden söz etmeyi sakın unutma...

2 Mayıs günü Berlin'in düşüşünü, 11 Mayıs'ta da Hitler'in ölümünü, Almanya'nın teslim olduğunu öğrendik. Bu haberler hemen hemen ilgilendirmedi bizi: Bekleniyorlardı. Bir zamanlar benim de katıldığım Avrupa savaşı, bana şimdi öylesine uzak geliyordu ki, neredeyse yabancılaşmıştı. Learoyd, konuşulduğunu bile duymak istemiyordu; bu savaş ilgilendirmiyordu onu. Bununla birlikte, çöl savaşına katılmış olan benim Avustralyalılar, bilinçli olmasa da, ayaküstü küçük bir kutlama şenliği düzenlediler. Bu, uyumayı sevmeyen, geceyi, bol bol ayak içip, bol bol çene çalarak geçirmek için her fırsattan yararlanan Murutlar'ın son derece sevinmelerine neden oldu.

Savaşın geriye kalan bölümü bizden uzaklarda gelişiyordu. Müttefik ilerlemesinin yıkıcı ve ezici iki harekâtından biri sekiz yüz mil doğuda, Filipinler'de, öteki iki bin mil kuzeybatıda, Birmanya içlerinde oluyor, bizim küçük cangıl ve yağmur krallığımızı bir kıyıda bırakıyordu: MacArthur'ün sol yanında, Borneo ancak belirsiz bir tehditti.

Bizi saygısızca üzerine attıkları ağaç kubbesinin altında olabilecek şeylerden ne müttefik kurmayı, ne de Fergusson açıkça kuşkulanıyordu. Genelkurmay sol yanının güvenliğini az bir masrafla sağlamaktan başka bir şey istemiyordu. Fergusson daha duygusal amaçlarla hareket ediyordu; İmparatorluğun bir parçasını tekrar ele geçirmek, İngiltere Kralına ait olan şeyi İngiltere Kralına geri vermek istiyordu. Bizler, onun politikasının inanmış araçlarıydık. Ancak, ne var ki, ağaç kubbenin altında cangılın alacakaranlığında, hepimizi sonsuza dek zehirleyen bir çekicilik, bir büyü vardı ve dış

dünya, o sıralar söylediğimiz gibi "orası", dayanıklılığını, gerçekliğini yavaş yavaş yitirmişti.

Bununla birlikte, "orası", 1 Mayıs günü, buraya birdenbire saldırdı. Bir Avustralya tugayı Tarakan'a çıkartma yaptı ve bu, arı kovanı için beklenmeyen bir çomak oldu. İşi başlarından aşkın Japonlar, batıda olduğu kadar doğuda da, ileri gelenleri tutuklayarak, şüpheli kişileri kırıp-geçirerek, halka korku salarak dört bir yana koşuşmaya başladılar. 1944'ün kanlı sindirme hareketleriyle bir ara bastırılan sessiz direnme tekrar canlandı, bütün kıyı bölgesini sardı. Bir insan dalgası cangıla sığınmaya başladı. Korkunun, açlığın ve yoksulluğun kovaladığı Çinliler, Milililer, İbanlar, Dusumlar yerlerini-yurtlarını bırakıp ırmaklardan ve ender patikalardan yukarı çıkarak, iç bölgenin gittikçe daha derinliklerine gömüldüler. Bitki tünelinin içinde, yollarını bulamayan birçoğu döne döne yitti, öldü. Komançi devriyeleri bazıları buldu, yol gösterdi. Bazıları da, günlerce süren dolaşmalardan sonra, solgun, bitkin bir durumda, güneşte gözlerini kısarak ormandan çıktılar ve ülkenin çevresindeki uzun evlerin kazıkları arasına yıkıldılar. Murut krallığı, kısa bir süre içinde, fırtınanın dövdüğü, deniz kazası artıklarının karaya vurduğu, bir barış adacığına benzedi.

Learoyd, ulusunun bütünlüğünü ve gururlu yalnızlığını tehdit eden bu zavallı istilâdan endişeleniyordu. Yeni gelenlerin, köylerde oturmalarını istemiyordu. Onlara, ormanda kamplar kurdurttu. Gwai, Senghir ve "kulakları bilgiyle dolu" reisler, tıpkı onun gibi, dış dünya ile olan bu istenmeyen ilişkinin, denetlenmesi güç değişimlere yol açmasından korkuyorlardı. Learoyd, kapı bir kez aralandı mı, onu kapatmanın güç olacağını biliyordu. Haklı olarak, ulusunun, yirminci yüzyılla karşılaşmaya hazır olmadığını; Milililer'in yanında bir alt-sınıf olmaktan ileri gidememiş, toplumsal yerinden olmuş, uyumsuz ve düşkün Kızıl Köpekler gibi yozlaşmak tehlikesi karşısında, kapalı bir kavanozda uzun bir evrim dönemi geçirmek gerektiğini seziyordu. Özellikle, savaş sonrasından

korkuyordu, şimdi iyilik ve yardım ettikleri bu mültecilerin, Murutlar'ı topraklarından atmak için bir gün geri geleceklerini düşünüyordu. Yitik krallığının gerçekte hiç kimseyi, ne çay, ne kauçuk işletmecilerini, ne de maden arayıcılarını, ulaşılması çok güç olduğu için, ilgilendirmediğini boş yere anlatmaya çalıştım, inandıramadım. Cinler ülkesinin zenginlikleri karşısında başı dönmüş bir açgözlüler sürüsünün, onu soymak için, geri geleceğine, tuhaf bir şekilde inanmış görünüyordu.

Saçma kuşkusunun nedenlerini, çok daha sonra, büyük Ölüler Dağı çarpışması sırasında anladım: Yatağında altın tozu bulunan, dağın kuzeyindeki Tabuk Libang çayı. Learoyd bir şantiye kurmuştu. Burada, Komançiler tarafından esir alınan, Japon ordusunun eski yardımcıları, yirmi kadar Javalı çalışıyordu. Vadiyi çıkarken bir rastlantı sonucu gördüm işletmeyi. Learoyd, dostluğumuza karşın bundan bana hiç söz etmemişti: Sanırım güvenmiyordu bana, altının şeytanî büyüsünden korkuyordu. Oysa bin İngiliz altınımı dağıttığımı görmüştü... Madenin verimi çok düşüktü. Hatta modern araçlarla bile, toplanan altın pahalıya patlardı. Ama, Learoyd bunu bilmiyordu; krallığını, savaş sonrasının anaforlarından çıkarmak için, kendisine yardım edecek hazineyi, ağır ağır, tek tek, toz taneleriyle toplayacağına inanıyordu.

Learoyd kuşkulanmakta haksızdı: Bu zavallı mültecilerin bir tek dilekleri vardı: Pirinç tarlalarına, nehir ağzındaki köylerine, kıyının serin ve hafif havasına, parlak renklere, insan gözünün zevkle bakabileceği geniş alanlara, açık ufuklara, özgür gökyüzüne ve denize kavuşmak. Orman onları solduruyordu, boğulur gibi oluyorlardı, tedirgindiler. Sessiz, kavranılmaz bir tehdidin sürekli baskısını hissediyorlardı. Askeri durum kendilerine izin verir vermez gittiler; sırtlarını karanlığa döndüler, serbest bırakılan mahkûmlar gibi ışığa ve güneşe koştular. Ama o zamana kadar, cesaretle çalışmaya koyuldular, uçaktan görülmeyecek küçük küçük tarlalar açtılar, dağ pirinci, tapyoka, sebze yetiştirdiler. Bununla birlik-

te, açlığı önlemek için, "Liberator"larla bize acele pirinç, mısır ve tuz göndermesi için Morotai'yi inandırmak zorunda kaldım.

Çinliler son derece yetenekli bahçıvandırlar. Murutlar'ın, onların deneylerinden, sulama yöntemlerinden yararlanmaları için, Learoyd bu zavallı şeytanların üç dördünü krallığının bütün köylerinde süründürdü; bunlardan yalnızlığın yıktığı biri, kederinden öldü.

Benim Avustralyalılar, savaşabilecek durumda olan erkekleri ele aldılar; kıyı bölgesine dönmek ve gerilla ile ilişki kurmak için, kısa zamanda, pek çok gönüllü çıktı. Haber alma servisimiz yeni ajanlar kazandı. Haberleşme gecikmelerini önlemek için, Padas çayının batısına, Beaufort ovası ile Brunei körfezine bakan kuzey Crockers Ranges'a, bir koruma birliğiyle birlikte bir telsiz ekibi gönderdim.

Doğuda, Avustralyalılar'ın Tarakan köprü başı dolaylarında hâlâ kanlı çarpışmalar oluyordu. Eylemimizin eşgüdümü için oraya gitmeye karar verdim. 13 Mayıs günü öğleden sonra, küçük bir irtibat "Auster"i beni bizim alandan aldı. Tarakan'la aramızdaki uzaklık, kuş uçuşu, hemen hemen ancak yüz elli mildir. Ama, o gün, Sembakung'un güneyine, büyük, kirli kahverengi bulutlar yığılmıştı. Bu yüzden, gözümüz benzin göstergesinde, gün batarken, Japonlar'ın yıpratma atışları altında, son anda yere inmek için, okyanusa kadar doğuya doğru geniş bir dönüş yapmak, sise gömülmüş kıyının girintileri çıkıntıları boyunca ilerlemek zorunda kaldık.

Tümen kurmayının karşılaması çok heyecanlı oldu. Gwai ile Conklin görevlerini çok iyi yapmışlardı; onların verdikleri bilgiler; Japon uçaklarından gökyüzünün birkaç saat içinde temizlenmesini, cangılda gizli birçok cephane stoklarının yokedilmelerini sağlamıştı.

Eşgüdüm sorunlarımı çabucak yoluna koydum. Akşam yemeğinde, Learoyd'un, Komançi ordusunun, Murut krallığının öyküsünü anlattım. Dinleyicilerimin ilgisini çekmiş oldu-

ğumu sanmıyorum. Biraz sarhoş bir doktor albay, benim "kaçık"ı aldırmak üzere bir sıhhiye "Auster"i göndermeyi önerdi; ardından, Robinson Crusoe mitlerinin, iyi vahşi ve ulaşılmaz *El Dorado*'nun aranmasının açıklamasını yapayım derken ipin ucunu kaçırdı, sonra viski şişesini bana doğru sürerken birdenbire kesti konuşmasını:

"İçin şunu, bira aptallaştıramayacak bizi."

Öteki davetliler nazik bir ilgi gösterdiler, ama meslekten askerlerin düzensizliğe, döküntü amatörlere, serüvene ve düzensizliğe karşı besledikleri içgüdüsel güvensizliği duyumsadım. Yemeğin geri kalan bölümünde Afrika Korps, Rommel, Tobruk, Marsha Matrou ve El Alameyn savaşının anılarında konuşuldu yalnızca. Askerlik'in yücelik ve köleliğinin, o korkunç çöl rüzgârlarının ruhlarını kuruttuğu bu meraksız insanlardan çok uzakta, yalnız hissediyordum kendimi... Garip huylu doktorun viskisi ve yorgunluk haksızlık ettiriyordu bana: Dört yıldır sayısız savaş alanlarında acı çekmiş, kanını akıtmıştı bu tümen; kendisine yeni bir görev verilmişti, gene kanı akıyordu, hâlâ kanı akıyordu. Buydu savaşın gerçek yüzü, ama bununla birlikte, ormanlarımızın gölgeliklerinde havanın daha diri olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum.

Bütün gece gürledi topçu. Şafaktan az önce otomatik silahların çığlıkları ve şaşkın cayırtılarıyla uyandım; ölüm fedaisi Japon sniperleri savunma hatlarından sızmışlar, kurmay çadırlarına saldırıyorlardı. Güneşin doğuşuna kadar sürdü patırdı.

Öğleye doğru, sessiz bir yaralı yüküyle birlikte Morotai'ye havalandım. Yarı yolda, Selebes Denizi üzerinde, fırsat kollayan coşkun bir hayvana benzeyen, kımıltısız büyük bir buluta rastladık. Uçak sallandı, sarsıldı, sanki görünmez bir el onu ezmek istiyor gibiydi. Yaralılar, uzun uzun inlediler. Bu sırada, zayıf, uzun boylu bir delikanlı ayağa kalktı. Kuru kan pıhtısı karası ve taze kan kırmızısı elleriyle hastaba-

kıcıyı itti. Boğuk bir sesle:

"Rahat bırakın beni," dedi.

Uzun solgun yüzüne gömülmüş soluk bakışında yalvarma okunuyordu. Duygulanan hastabakıcı uzaklaştı. Uzun boylu, zayıf delikanlı uzun süre bir şeye karar veremedi. Şimdi, tam önüne, gizemli bir şeyin üzerine yabanıl bir iradeyle dikilmiş gözleri dışında, bütün yüzünü kaplamıştı ölümün damgası.

"Rahat bırakın beni," diye tekrarladı bir kez daha, sonra garip bir gurultu çıkardı ve devrilen bir ağaç gibi, ağır ağır çöktü.

Ürpermeler, hafif titremeler, zayıf vücudunu bir kez daha hareketlendirdi. Yaşam hâlâ vardı... ve birden her şey sona erdi.

Selebes Denizinin ortasında, bir yer, 14 Mayıs 1945, saat 15.32 (yerel saat). Nasıl da uzun bir yol, buraya, bu ana kadar hiç kimse bir şey bilmiyor onunla ilgili olarak!

Uçaktan inerken, birinin daha öldüğünü öğrendim. Bir kıyıya kıvrılmış yatıyordu. Uyuyor gibiydi, ama açık gözleri duyarlı değildi ışığa ve açık ağzı gülüyordu.

Morotai, ayrılışımdan bu yana çok değişmişti. Sinemaları, kulüpleri, sıkı hiyerarşisi ve kısır çekişmeleri ile rahat bir üsse dönüşmüştü. Plajlar, hafta sonunda, Coney Island'daki New York'lular gibi suda çırpınan Amerikan askerleriyle kaynaşıyordu. Fergusson, Özel Kuvvetler ileri karakolunda bekliyordu beni.

Fergusson bizim patronumuzdu. Bizi, tek tek kendisi seçmiş ve hepimizi, tarihin en büyük canilerini imrendirecek şekilde yetiştirmişti. Great Barrier Reef özel komando okulunda, korkutucu bir coşkunlukla, bir canlı varlığı en kısa yoldan öteki dünyaya göndermeyi, uçmayı, çalmayı, herhangi bir insan yapısını ortadan kaldırmayı, kısacası, her türlü kötülüğü yapmayı öğretmişti bize. Bizi böylece acımasız bir dünyaya karşı silahlandırdıktan, zırhlandırdıktan sonra, amacını gerçekleştirmek için ön saflara salıverdi. Amacı, yitmiş bir imparatorluğu tekrar ele geçirmek, onu krala geri vermekti.

Bütün eylemlerimizi kanadının altına alıyordu gölgesi. O bizim aynı zamanda hem eğitmen ve Romalı babamız, hem de "büyük kulaklı bilge" akıl hocamızdı. 1944 yılında Darwin'e gelişimde beni kabul ettiği zaman şunları söylemişti:

"Savaşacağınız ulusların nankörlüğünden benim karşımda asla şikâyet etmeyeceksiniz, çünkü siz onlar için değil, *kendiniz* için acı çekeceksiniz ve belki de öleceksiniz. Kendinizi bir İsa sanmayın, bir insansınız siz, sadece bir insan, başkalarından farksız bir insan."

Katıydı, kendinden emindi, bir balta gibi, duraksamadan kesip atıyordu.

Sık sık, "Gerçek adalet, adaletsizliktir," diyordu ve gerçekten de korkunç adaletsiz olabiliyordu. Ona saygı duyuyorduk, ona hayrandık ve sanıyorum ki, kendisini nasıl sevdiğimizi hiçbir zaman öğrenmedi.

Bununla birlikte bu saygıdeğer görünüşün altında, görünmez bir çatlak hızla büyüyordu... Büyük buluşma günü

çok uzaklarda değildi: 1946 yılının ekim ayında bir gün, tıpkı şu uzun boylu, zayıf pilot gibi, okyanusun ortalarında bir yerde; ama bu kez Ölüm kendini zorla kabul ettirmedi, bir kendisinin bildiği belli bir noktada sabırla beklemesi yetti.

Fergusson, bana yer gösterdi, bir şişe Kentucky burbonu açtı ve bir bardak doldurdu benim için. Sonra Amerikalı havacıların kendisine getirdiği Manilla sigaralarından birinin paketini açtı, bana sigara verdikten sonra kendisininkini dikkatle yaktı. Öğrencisine soru sormaya başlamadan önce, önüne notlarını, kitaplarını, kalemlerini dizen bir öğretmenin kesin ve yöntemli davranışları, hareketleri vardı onda.

"Haydi başlayın," dedi "dolambaça başvurmadan."

İçkiden bir yudum aldım (viski, hatta burbon, ayak kadar iyi bir içki) ve eski bir askerin ruhunu aydınlatacak şekilde, Komançi ordusunu anlatmaya başladım.

"Silah altında aşağı-yukarı altı yüz adamımız var, ama bu sayı değişken ve kararsız... Kabile ve aile yasalarına, Murutlar'ın serseri mizacına boyun eğiyorlar. Gerçekten de, altı yüzden fazla savaşçıya, aynı anda, pek güvenemeyiz. Bir ordunun başlıca gücü olan batılı disiplin anlayışının hiçbir anlamı yoktur burada. Murutlar, bir savaşa özgürce katılan, canlarının istediği zaman çekip gitmeyi özgürce seçen özgür insanlar. Bazan, sıla hasretine tutulan bütün bir milis birliğinin, kendi vadilerinde birkaç gün dolaşmak için toptan geri döndükleri olur."

"Her milis kuvveti, Learoyd'un seçtiği, bizim Avustralyalı eğiticilerin desteklediği bir şefin yönetiminde küçük bir özerk topluluktur. Görünüşte, kabileler arasındaki eski çatışmalar çözümlendi; ama gerçekte, herhangi bir fırsat, örneğin silah dağıtımı, düşmanlıkları tekrar ortaya çıkarabilir. Toplum bir bütün değil hâlâ. Murut ulusu belki oluşmakta, ama henüz bu oluşum tamamlanmadı."

"Savaşçı sözcüğünün anlamı, Murut dilinde, bir kılıcı kınından çekecek yeterli güç ve cesareti olan herkesi kapsamaktaysa da, Komançi savaşçıları gençtirler -on beş-yirmi

beş yaş arası-. Böğürlerini örten dokuma, bakır, fildişi ve kalao tüyünden yapılmış bazı süslerin dışında çıplaktırlar. Herhangi bir cangılda, yaban meyveleri, bambu filizleri toplayarak uzun süre yaşayabilirler, en küçük bir hareket yapmadan bir vahşi hayvanı ya da düşmanı bekleyebilirler, gürültü yapmadan öldürüp, hiçbir iz bırakmadan gözden kaybolabilirler. Öldürücü silahlar, yıkıcı silahlar büyüler onları, tüfeklerini sevgiyle kullanırlar ve hatta derme çatma demir ocaklarında, karışık onarımları bile yapacak yetenekleri vardır.

"Savunmada, kurnazlıkta, pusuda, üstün bir ordu. Saldırıda önemsiz, ya da hiç. Kendisinin olmayan topraklarda, hiç kuşkusuz ondan yararlanılması olanaksız. Ağır kayıplara direnci yok: Ağır kayıplarla yitirilen bir çarpışma, bütün kabilelerin cangılda yok olmasına yol açan büyük bir dehşete yol açabilir. (Yukarıda Tungkalis'te Learoyd'un başına böyle bir şey geldi). Savaşı, kederli bir ortak mezbaha gibi değil de, bireysel bir zevk kabul eden benim anlayışıma uygun bir ordu. Bence, ona, Amerikalıların 30 kalibrelik M1 karabinaları tipinde hafif silahlar, tuzaklar için patlayıcı maddeler vermemiz gerekiyor sadece; bu durumda, kıyı bölgesinde, 9'uncu Avustralya tümeni, arkadan, hırpalanan Japonlar'ı temizlediği sürece bu ordu iç bölgeyi sürekli olarak tutabilecek yeteneğe sahiptir."

Sonunda, denizaltı savaşı kuramımı açıkladım. Bütün siviller gibi, askerlik sanatında debelenmekten özel bir tat alıyordum. Anibal'i, Napolyon'u elbette incelemiş, Clausewitz ve öteki iyi yazarları (o sıralar, Mao Ce-tung tanınmıyordu) okumuştum. Artık, imparatorluğun kendisine ihtiyacı kalmadığı zaman sabanının başına dönen, kazanılmış savaşın büyük komutanının işlevi, çocukluğumdan artakalmış düşlerimin askercilik oyunlarında her zaman belli belirsiz yaşamıştı.

Fergusson, sigarasını çekiştirerek dinliyordu beni. Bana pek az soru sordu, ama Learoyd'un düzelttiği haritayı inceledi. Sonunda, dolambaçlı yollara sapmaksızın:

"Bana biraz da deli İrlandalınızdan söz edin," dedi.

Bekliyor ve bu sorudan korkuyordum. Learoyd'la ilgili yargım, öfkeden titreyerek çamurun içinden ayağa kalktığım ilk karşılaşmamızdan bu yana çok değişmişti, ama bu, kesin bir yargı değildi. Hâlâ kararsızdım. Learoyd oradaydı, ondan yararlanıyor ve sanıyorum ki onu her zaman denetleyebiliyordum.

Biraz renklendirmek için bazı küçük olaylar anlatarak, onu tanıtıyordum. Sonra, Fergusson'a kuşkularımı açtım.

"İşlerin, Tarakan köprü başını tutan Avustralyalı dostlarımızın düşündükleri gibi basit olmadığını sanıyorum: Savaş kazanılacak ve her şey eskiden nasılsa öyle başlayacak. Hayır! Gelişmiş ülkelerin unuttuğu bu ıssız dünyaya ilkin Japonlar'ın, şimdi de bizim girmemiz, sanıyorum ki büyük bir altüst oluşa yol açtı. Murutlar için yeni bir çağ başlıyor, ateşin ya da demirin bulunması kadar devrimci bir olaydır bu. Hiçbir şey eskiden olduğu gibi olmayacak ve Cinler ülkesi artık Tarih'in dışında kalamayacak. Açıklayabilecek durumda olmasalar bile, içgüdüyle, belli belirsiz hissediyor bunu Murutlar. Bir araya gelmek, toplanmak gereğini duydular. Bir yabancıya katlandılar -çünkü onlar için Learoyd'un hâlâ bir yabancı olduğunu sanıyorum-, işte bundan dolayı, tehlikeli burnu kıyıyı izleyerek dönebilmek için bir yabancının bu bilinmeyen sular üzerinde kendilerine yol göstermesine göz yumdular... Bundan beş ya da altı yıl önce, bir saniye durakSamadan kellesini kesebilirlerdi onun ... Kötü bir seçim yapmış olduklarından emin değilim. Learoyd da onlardan biridir. Seviyorum onları. Learoyd'un onları asla terk etmeyeceğini sanıyorum... Bu böyle, ama nedenini pek iyi anlamıyorum... Belki dış dünyadan korkuyordur?.. Ya da bu bir başkaldırıdır? Bir şeye karşı...ama bilmiyorum neye karşı... bir çeşit isyandır... Belki hayata? Belki dünyaya?.. Belki de çok daha basittir: Mutlu mu Learoyd?.. Doğru, mutlu!"

Fergusson koltuğuna iyice yerleşti ve sigaranın dumanı gerisinde kayboldu:

"Onun bir kral olduğunu mu söylüyorsunuz?"

Yanıtlamadım. Bunun üzerine, masasından bir zarf aldı ve bana uzattı:

"Okuyun şunu."

Learoyd hakkında bir polis raporu, askerlik sicilinin suretleri ve subaylarının notlarıydı. 1919 yılında, Tyrone kontluğunda doğduğunu öğrendim (demek ki yirmi altı yaşındaydı, benden altı yaş küçük). Ailesi küçük bir ortakçıymış. On altı yaşında, Belfast'ta oturan halasının yanına yerleşmiş. İlkin bir birahanede dağıtıcı olarak, sonra da gemi tezgâhında çalışmış. 1938 yılında, kendi yaşındaki gençlerin kurduğu çetede, birçok terörist baskınlara katılmış: Geceleyin kışlalara saldırılar, bir katolik meyhanesinin yağması, limanda hırsızlık, vb. Bir kavga sırasında, bir ölü: Hastanede ölen bir polis memuru. Az sonra, Learoyd tutuklanmış, beş yıl hapse mahkûm edilmiş. Savaşın ilanıyla cezası indirildiği için serbest bırakılmış, orduya girmiş, Uzakdoğu'ya gönderilmiş. Subaylarının notları biraz daha iyi izlenim uyandırıyor: Orta karar bir asker, değerli bir F.M. nişancısı. 1941 yılında, çavuş yapılmış ama pek başarılı olmamış. Daha sonra, savaşta, Perak çekilmesi sırasında, yeteneğini göstermiş. Japonlar'ın ilerlemesi yüzünden tek başına kalmış, üç hafta sonra, hafif yaralar ve bütün silahlarıyla birlikte, Slim ırmağı kıyısında birliğine varmayı başarmış. Şubat ayında, Singapur'un düşüşü sırasında, kayıp listesine alınmış.

Zarfın dibinde, bir de fotoğraf vardı. Sinirli, kuşkulu, sansar yüzlü, zavallı bir küçük haydut: Hapse girdiği günkü Learoyd. Asla tanıyamazdım. Bu, kuşku uyandıran yeniyetme üzerine tek metelik oynamazdım... Hiç kuşkusuz, İngiliz altınlarımdan bir tekini bile vermezdim ona.

Tek kelime söylemeksizin, zarfı Fergusson'a geri verdim. Durmadan sigarasını çekiyor ama gözlerini benden ayırmıyordu:

"Bu savaşta," dedi uzun bir suskunluktan sonra, "her şeyini, dostlarını, mallarını, hayatlarını ve en kötüsü onurları-

nı, özsaygılarını yitirmiş olan bir yığın insan var. Savaşta duygunun yeri yoktur. Sizin İrlandalı yiğit bir delikanlı mı, değil mi, onu seviyor musunuz, yoksa sevmiyor musunuz, sormuyorum size bunları. İlgilendirmez beni. Murut krallığı diye bir şey yok. Kuzey Borneo, Sarawak sultanlığı ve Hollanda sömürgesi var. Eğer, sizin İrlandalı kendini kral sanıyorsa, delidir. Eğer siz de onun kuruntusuna inanıyorsanız, siz de delisiniz. Onun kadar deli. Artık 19'ncu yüzyılda değiliz. Bir Brook'un yapabildiği... (masasının üzerinde bir şey süpürüyormuş gibi yaptı) dönem değişti... Korkarım ki siz de, şu zavallı Simson çavuş gibi kötü bir atlayış yaptınız... hayır, Simson değil, Simpson... Simson ya da Simpson... canı cehenneme!.. Beni selamlamak istemediğini biliyorsunuz, hayvanın, ne beni ne de hiç kimseyi... Sizin kaçığın haritasına inanacak olursam, üç sınır üzerinde kendisine esaslı bir beylik çıkarmış... Sadece bu kadarcık tabii!.. Raca Brook ne diyecek? Ha! Hollandalılardan bahsetmiyorum. Onlar, Intelligence Service'in, ya da Allah bilir kimin, bu belâyı başlarına sardığına inanacak."

Fergusson'un eleştirilerine iyice kızmıştım. Tarakan'da olduğu gibi, yorgunluk, kayıtsızlık ve düşüncesizlikle karşı karşıya kaldığıma inanıyordum. Fergusson zeki bir insandı, ama kendisine söylediklerimden hiçbir şey anlamamıştı. Soğuk bir karşılık verdim:

"Beni Murutlar'ın arasına gönderdiniz. Atladım. Ve ne buldum orada biliyor musunuz? Bir kral. Şuna ya da buna inanmıyorum, uydurmuyorum, hayal görmüyorum, deli değilim. Size sadece onun nasıl ve niçin kral olabildiğini açıklamaya çalıştım. Onu ik gördüğümde, öldürebilirdim, şimdi o benim... bunun hiçbir önemi yok. Hayır! Savaştan sonra, her şeyin düzene girmeyeceğini size açıklamaya çalıştım."

Fergusson sözümü kesti:

"Sinirlenmeyin, sinirlenmeyin... Biliyorum bunların hepsini. Biliyorum... Sizi uyarmak istiyordum... sizin zavallı... sizin dostunuzdan söz etmek istiyordum. Bakın, ben bilirim

böyle serüvenleri... Bir felâketle sona erer... iğrenç bir... bayağılık içinde. En iyisi, gemi torpillenir torpillenmez suya atlamak, ama daha önce, cepleri mermi kutularıyla doldurmak, doğruca denizin dibini boylamak için... Borneo'ya gelmiş olduğuna bir gün pişman olacak. Eğer siz de, ona çok yaklaşırsanız, bundan dolayı, siz de pişman olacaksınız..."

Fergusson gülümsemeye çalışıyordu, ama gözleri ciddi ve kederliydi. Şaşkınlıkla inceliyordum onu, şimdiye kadar hiç böyle konuşmamıştı. Kararsızdı, içinde birşeyler kırılmıştı. Başımı kaldıramıyordum, başkalarının duyguları tedirgin ediyordu beni. Bir insanın gözlerinde, varlığının gizemli derinliklerinin yitik yansısının—ah, ruhun! Ruhun!—tıpkı sevişen kadınların bakışı gibi, belirdiğini görmek, uygunsuz bir şeydi bana göre. Bereket versin çok enderdir bu anlar, vücudumuz saydam olmayan bir zarftır ve ruhumuz gözle görülmez.

"...Hayatını adamak... hayır, başka bir ırkın büyüsüne kapılmak, demek istiyorum, bir aldatmacadır... ruhunu şeytana satmaktır. Bir dönme. Bir dönme olmaktan daha büyük bir felâket yoktur... Asker kaçağı belki? Şeytanın korkunç hesapları var. Bir gün ihanet etmek zorunda kalacaksınız, er ya da geç. Bir daha geri dönmeyi asla göze alamayacaksınız, asla. Ya da, o zaman, bütün bunları, alkolde boğmanız gerekecek... çok iğrenç! Ah! Anlayın beni, onlara yollar yaptırılabilir, yol yapımı öğretilebilir, köprüler... istediğiniz her şey. Onlara, düzen, adalet, eğitim götürülebilir, "Ben sizin dostunuzum" diyerek el uzatılabilir. Hatta onlardan da birşeyler öğrenilebilir. Ama, İngiliz kalmak gerekir. Bu, aşağı görme değildir. Bu bir kuraldır. Onlardan biri değilsiniz, hiçbir zaman onlardan biri olamazsınız... Artık bizden biri de değilsiniz... ölü bir yapraksınız. Size diyebilirim ki, ben kendim..."

Sigarasına baktı, sonra kül tablasında özene bezene ezdi.

"Hayır! İngiliz kalmak gerekir," diye yüksek sesle tekrarladı.

Kendi öyküsünü anlatmadığı için rahatladım; gene korkunç savaş anılarından birini! Bugün buna çok üzülüyorum, intiharının nedenlerini aydınlatacak biraz ışık bulunabilirdi belki bu küçük öyküde.

Fergusson ayağa kalktı, bütün inançlarına tekrar kavuşmuş gibiydi sanki.

Yüzmeye gittik. Amerikan askerleri konaklama yerlerine dönmüşlerdi. Boş sigara paketleri ve eski gazetelerle kaplı plajda yalnızdık. Deniz, yansımalarla erguvan rengine bürünmüştü. Kocaman, koyu kırmızı bir güneş, akşamın sisli güzelliğinde, ağır ağır batıyordu. Çok güzeldi, ama günün can verişinde, gizli bir mutsuzluk vardı sanki; Murutlar'ın çılgınca bağlı oldukları bu sonsuz, açık ve özgür ufuk karşısında, beklenen kıvancı duyamıyordum.

"En güzel saat," dedi Fergusson, "hiç kimse olmaz."

Fosforlu suda, onunla birlikte on dakika yüzdüm, sonra genişleyen karanlıkta, pek az belli olan kıyıya dönmek üzere yanından ayrıldım. Akıntının sürüklemesi yüzünden, jeepten üçyüz metre ötede kıyıya vardım ve onu kolayca bulamadım. Fergusson'u merak ediyordum. Ondan ayrıldığım sırada, günün son gizemli ışıklarına doğru bütün gücüyle yüzüyordu. Şimdi, gökyüzü, yeryüzü ve deniz, üçü birden aynı sınırsız ve dipsiz ve bir mezar gibi nemli donuk gecenin içinde birbirlerine karışmışlardı. İki mil kuzeyde hava üssünün ışıklı sisi parıldıyordu; uçakların, ölgün bir meltemin taşıdığı gürültüsü dalga dalga geliyordu. Bağırmaya çalıştım, ama sesim bana gülünç geldi. Uzak bir şimşek, ağır fırtına bulutlarını yırttı, sonra gürültüsüzce eridi. Jeepi açık denize çevirdim ve farlarla işaret vermeye başladım.

Epeyce sonra, Fergusson ağır ağır çıktı kararmış sudan ve ıslak ıslak jeepin direksiyonuna geçti.

"Bu Learoyd olayı cansıkıcı. Çok cansıkıcı..."

Üzerimize son hızla iki araba geldi ve aynı anda frenleri gıcırdayarak durdu. Bir projektör ışığı gözlerimizi köreltti.

"Denize işaret veren siz miydiniz?" diye havladı bir ses.

Askeri polisleri Fergusson yanıtladı, içlerinden biri, ihtiyatla yaklaştı. Ötekilerin, kulakları kirişte, bizi gözetlediklerini hissettim.

"Sizi bildirmek zorundayım, sör."

Fergusson, homurtuyla boyun eğdi ve onu kâğıtlarıyla başbaşa bıraktı. Askeri polis kâğıtları incelemek için jeepin kaputuna yaydı. Arabanın birinden bir telsiz vericisinin hırıltısı yükseliyordu, bir ses sinyalledi, sonra bilgi vermeye başladı:

"...Bir jeep... mayolu iki İngiliz... Hayır! Ha ha ha! Yüzdüklerini söylüyorlar!.. Biri albay..."

Fergusson bir sigara yaktı. Kaygılı görünüyordu. Elini omuzuma koydu ve tuhaf bir heyecanla mırıldandı:

"Geri dönmesini söyleyin ona."

Şaşkın şaşkın bakıyordum ona. Birden, Learoyd'dan söz ettiğini anladım.

"İstemeyecektir," dedim.

"Hasbinallah! Korkutun onu, harp divanıyla tehdit edin! Hay Allah kahretsin, o, hâlâ çavuş!"

Şaşıran askeri polis not defterinden gözlerini kaldırdı:

"Bir şey mi dediniz, sör?"

Fergusson öfkeyle omuz silkti:

"Hayır... Tamam mı artık?"

Askeri polis, kâğıtlarını ona geri verdi. Projektörler birdenbire söndü. Hızla çalışan motorların uğultusu duyuldu. İki araba yarım daire çizdiler, geceyi farlarıyla süpürerek, bozuk yolda sarsıla sarsıla gittiler. Fergusson kımıldamadan durdu. Sigarasını çektikçe, gözlerinde, kırmızımsı, belirsiz yansılar parıldıyordu.

Geri dönerken hiç konuşmadık. Özel Kuvvetler ileri karakoluna varmadan biraz önce, bir açıkhava sinemasının önünden geçtik. Tam bu sırada, siyah şapkalı, dudaklarının arasından bir sigara sarkan katil tabancasını boşaltıyordu. Silah patlamalarının sesi, Tarakan'daki kadar şiddetliydi. Bir

adam yere yuvarlandı. Bir kadın haykırdı, kendini yerde yatan cesedin üzerine atıp, hıçkırıklarla sarıldı ona. Kadının haykırışları, uzun süre izledi bizi.

"Ona gerçekten ihtiyacınız var mı?" diye sordu Fergusson jeepi durdurarak.

"Evet... Şüphesiz!" dedi, yorgun bir sesle.

Fergusson hep, Learoyd'u düşünüyordu. Onu hiç görmemişti. Onun hakkında, sadece, solgun bir serserinin baş fotoğrafını, bir polis raporunun gevezeliklerini ve benim çizmeye çalıştığım ayrıntısız portresini biliyordu; hemen hemen hiçbir şey, Murutlar'ın kralının gerçek kimliğinin, giderek silikleşen uzak bir yankısı. Bununla birlikte, bu yankı, onun katı duyarlığını ortaya çıkarabilmişti.

Bugün, hiçbir kanıt olmasa da, Learoyd ile Fergusson'un intiharı arasında kesin bir bağıntı bulunduğu kanısındayım. Nasıl bir bağıntı olduğunu söylemem. Halmeras'ın bu ılık gecesinde, Fergusson'un konuşması için, örtüyü bir ucundan kaldırması için, pek az şey yetmişti: Bir parça insan sevgisi, sıcak bir bakış, tek bir sözcük. Ama ne var ki, o sıralar, kendimden başka bir şey görmüyordum. Günlük'ümü karıştırsaydım, içinde, düşlerimden, endişelerimden, kararsızlıklarımdan, hoşgören bir benmerkezciliğin yansısı olan sonu gelmeyen diyaloglardan (Murutlar, insanların, birbirine zıt iki ruhu olduğuna inanırlar) başka bir şey bulamazdım; sanki, dünya savaşı, Borneo, cangıl, başkalarının ölümü, sadece kendi kendimi daha iyi tanımamda bana yardım etmek için varmışlar gibi.

Bu yüzden, jeepin oturağında soğuk duruyordum, hani pek soğuk da denemez... nasıl desem?.. Tarafsız, işte tam böyle. Ve bugün, Fergusson'un davranışı, benim için, şu sinemanın önünden geçerken gördüğümüz filmin görüntüleri kadar gizemli bir bilmece; bir adamın öldürülmesi ve bir kadının çığlığı.

Günbatımında birlikte yüzerken, Fergusson'u yalnız bırakıp karaya dönmüştüm; çünkü korkmuştum. Bende saçma

bir bunaltı uyandırır deniz ve gece... Kuşkusuz köpekbalıkları da vardı, ama onlar, imgelemimin yarattığı karabasanların yanında hiç kalırlardı. Korktuğum için karaya kaçmıştım. Bunu hiç öğrenemedi Fergusson. Fergusson'la ilgili olarak ne biliyorum ben? Bir insanla ilgili ne bilinebilir?

Babamla ilgili olarak ne biliyorum?.. Bazı akşamlar, bulanık bakışında, böylesine bir sıkıntı olurdu! Gözleri... ve ben uzaklaşırdım. Geri kalan zamanda, bakışında kavranılmaz bir sarhoşluk olurdu... Uçaktaki yaralı gibi, yatağında öldü. Ayağa kalkan, bütün yardımları bir kenara iten, ölümün gelişine, tek başına bakan uzun boylu zayıf delikanlı gibi değil. Hayır, öteki gibi, uyurken. Kendi kusmuklarıyla boğulmuş.

Ne biliyorum babam hakkında? ...ki severdi beni!

"Ona dersiniz..."

Fergusson sigarasından son bir nefes çekti, uzağa fırlattı. Korlaşmış ucu, gecede kırmızı bir yay çizdi, ömürsüz bir pırıltı demeti halinde ezildi.

"...Hayır ...hiçbir şey!"

Ne demek istemişti? Bir mesaj mıydı? Bir çağrı? Bir uyarı? Bir dostluk işareti miydi?

Bilmiyorum.

İki gün sonra, şafak vakti Morotai'den ayrıldım. Yanıma iki yeni telsiz ekibi ile benim mülteciler için erzak götürüyordum. Makinisler "Liberator"un motorlarını ısıtırken, doğuda gökyüzü sararmıştı. Pilotların yemekhanesinde, son kahvelerimizi de içtik. Işık grileşti, pembeleşti, sonra birden, güneşin çıkmasıyla birlikte, parıltılı, solgun altın rengini aldı. Hava İngiltere'de bir yaz tatili sabahının tazelik ve neşesi içindeydi.

Morotai'den ayrıldığım için mutluydum.

Önümde, çelik yansılı Selebes denizinin ötesinde Borneo uzanıyordu. Büyük nehirlerin oyduğu, sivri tepelerle kaplı, cangılın yeşil köpüğü altında kaybolmuş, yitik vadilerin Borneo'su. Özgür ulusun, Learoyd'un kalesi Borneo; yaşamın yabanıl yüreği.

Saat 11'e doğru, ufukta, bir buluta benzeyen bir şey gösterdi pilot.

"Kara dul," dedi kısaca.

Dört bin üç yüz metre yükseklikte, Kinabalu'nun doruklarının tırtıllı deseni, ışıklı bir sonsuzlukta dalgalanan bir serap gibi, sıcak sisten, bütün duruluğuyla ortaya çıkıyordu. Birkaç ay önceki, kuzeydoğu musonunun külrengi bulutları arasından bir ara görünen siyah ve çıplak kayaları, koyu ormanlarla kaplı dik uçurumları; bulanan midemi, kurumuş boğazımı ve bilinmezin içine atlayışımı anımsıyorum. Şimdi, her şey bambaşkaydı. Kentten dönen bir köylünün, küçük köyünün tanıdık dekorunu tekrar bulması gibi, sevinç içinde ama tasarılarla dolu olarak kendi evime dönüyordum.

Uçak alçaldı, beyaz sis nehrinin altında görünmeyen

Sembakung boyunca ilerledi, doğuya döndü, vadimizi çıktı; motorların hızı azaldı, pek yakın cangılın dalgaları, dip pencerenin altından geçti, sonra pirinç tarlalarının parlak yeşili geldi ve atladım.

Facianın göbeğine indim.

Armstrong hemen haber verdi bana: Batı kıyısının mültecileri arasında, Timor asıllı Portekiz melezi iki misyoner papaz varmış. Bunlar, Murutlar'ı Hıristiyan yapmaya karar vermişler. Buna kızan Learoyd, ben yokken kendilerini tutuklatmış. İyi bir koruma altında sınır dışı etmek niyetindeymiş.

"Adamlarımın papazlardan zulüm görmesini istemiyorum," dedi sert bir biçimde, "katolikleri tanırım ben, çok iyi tanırım... Üstelik, domuz bunlar, her tarafta şeytan ve şehvet düşkünlüğü görüyorlar. İzin versem, genç kızlara sutyen ve entari giydirirler yarın. Hayır olmaz!"

İki zavallı aynı akşam bekleniyordu.

"Berbat bir olay," diye homurdandı Armstrong, "berbat bir olay, Mülteciler arasında birçok Hıristiyan var. Göz yumulamaz buna."

Çok haklıydı, ama Learoyd'un inatçı, çabuk öfkelenen biri olduğunu —Allah'ın belâsı İrlandalı karakteri— biliyordum, bu yüzden de onunla açıkça çatışmak istemiyordum. Olayların nasıl gelişeceğini de merak ediyordum. Yanımda birkaç Kentucky burbonu şişesiyle yola çıkarken, Fergusson'un verdiği bir paket Manilla sigarasını alıp geceyi uzünevde geçirmek üzere, köy ile telsiz istasyonu arasında bulunan karargâhımdan ayrıldım.

Gecenin geç saatinde, iki misyoner ve Komançi muhafızları geldiler. Zayıf, solgun renkli iki adam... Çok zayıf yüzleriyle Ortaçağ ermişlerine benziyorlardı, hiç kuşkusuz hastaydılar; yamalı, ter lekeli papaz giysilerinin içinde, acınacak görünüşleri vardı. Japonlar'dan kaçmak için, yitik patikaların yeşil alacakaranlığı içinde, haftalarca dolaşmışlar, cangı-

lın ve gecenin korkularına karşı koymuşlardı. Felâket arkadaşlarından bazıları, acıyla inleyerek durmuşlar ve ölmek için oldukları yere yatmışlar; bazıları ses çıkarmayıp yürürken yıkılmışlar; bazıları da vazgeçmişler... Kendi güçsüzlüklerinden dolayı duydukları utancı gizlemek için kahkahayla gülerek geri dönmüşlerdi; ama onlar, alçak gönüllülükle, hep ilerlemişlerdi. Krallığın sınırlarına ulaşmışlar, burayı iyilik sığınağı kabul etmişler, bundan dolayı Tanrı'ya şükretmişlerdi. On beş bin mil uzakta bir yerde, bundan hemen hemen iki bin yıl önce, bir adamın kendilerinin günahlarının bedeli olarak haç üzerine çivilendiğini anlatmışlardı Murutlar'a. Ve bu adam üçüncü gün tekrar dirilmişti *ad majorem, Dei gloriam*! Bir sabah, Komançiler, onları sürülerinden, Hıristiyan cemaatlerinden, koparıp almışlar, buraya kadar sürüklemişlerdi. Elleri, suçlular gibi, arkalarına bağlanmıştı. Gwai'nin bir işareti üzerine ellerini çözdüler. Kan dolaşımı kolaylaşsın diye ellerini ovuşturarak oturdular.

Learoyd'u izliyordum: Bütün gece karşılaşmaya hazırlandığı düşmanlar hiç kuşkusuz bunlar değildi. Hiçbir şey söylemiyordu; madensi gözlerinde, her zamanki gibi, bir şey okumak olanaksızdı, ama uzunevin havası, birdenbire değişmişti.

Gevezelik ederek bol bol içki içmiş, sigara tüttürmüştük. Özellikle Learoyd çok canlıydı, eski bir hesabın görülmesi umudu onu sevindirmiş olmalıydı. Bize, Tevrat'ın Tekvin bölümüne tuhaf bir şekilde benzeyen dünyanın yaradılışı efsanesini anlatmıştı. İlk sungu meseli: Sahip oldukları en değerli şeylerini, kendi kanlarını, görünmez güçlere minnet borcu olarak sunmalarını insanların kulağına kötü cinler nasıl fısıldamıştı; bunu gören iyi melekler, insanları lânetlemekten kurtarmak ve kendilerini değil mandaları kurban etmek gerektiğini onlara anlatmak için hemen nasıl bir haberci göndermişlerdi; töreni izleyen âyin yemeğinde bazı konuklar kurban edilmiş ilk insanın kanına banılmış manda etini, bilmeyerek, nasıl yediler ve böylece onlar ve onların torunları, şidde-

tin ve kan dökücülüğün işaretiyle nasıl damgalandılar. Tufan efsanesi: İlk insanlar, büyük bir bambu sal yaptılar ve bütün hayvanları karmakarışık yüklediler, kaplan ve manda, fil ve karınca, akrep ve kurbağa, ama sırtında bir tavukla peşleri sıra yüzen ördeği unuttular.

Tanrı'nın iki hayaletinin gelmesiyle, hava değişmişti. Learoyd için, hepimizin bir parça utandığımızı sanıyorum. Bir Buda kadar kavranılmaz Gwai, bağdaş kurmuştu. Armstrong, Corbett, Anderson ve ben, bekliyorduk. Ağır bir sessizlik vardı, birşeyler olacaktı. Papazların biraz kambur olan en genci, kımıldamadan duruyor, Learoyd'a bakıyordu; yuvalarının derinliklerine gömülmüş, gölgeyle çevrili, maymununkiler gibi melankolik gözleri, yürek sıkıyordu. Learoyd, hiçbir şey söylemiyordu. Kuvvetli bir rüzgâr çıktı, yağınur yağmaya başladı. Yavaş, ağır, rahat bir yağmur, bir muson yağmuru, bir tufan yağmuru. Aynı şekilde kırk gün-kırk gece süreyle, ya da Murut destanındaki yedi yıl boyunca yağabileceği izlenimi uyanmıştı.

"Tanrı yardımcımız olsun," dedi, genç papaz, İngilizce.

Learoyd elini gözlerinin üzerinde gezdirdi. Meşalelerin yalımı, dövmesini aydınlatıyor, terden parlayan göğsünün iki yanını derinleştiriyordu. Bana, kurbanları kadar zavallı göründü.

"Vaaz vermenizi, bu saçmalarınızı benim Murutlar'ıma anlatmanızı istemiyorum," dedi, asık suratla.

"Tanrı kelâmından korkuyor olmalısınız?"

"Bırakın böyle konuşmayı! Ben Murutlar'ımın kendi Cinleri var ve mutludurlar. Onların, ne sizin Tanrı'nıza, ne de Şeytan'ınıza ihtiyaçları var..."

İki insan hayaleti arasında şaşırtıcı bir düello böyle başladı. Yaşamın sonsuzluğuna ve günahların bağışlanmasına inananla bunlara inanmayı kabul etmeyenin olanaksız söyleşisi. Aydınlık ve güneşli bir aklan ve aynı doruğun karanlık ve korkunç aklanı... ah! Nasıl dilerseniz öyle bir ad verin, ister yaşamın anlamının doruğunun! deyin, ister, onurun! deyin...

hatta isterseniz, Tanrı'nın!

Yaşlı rahip, başını biraz kederle sallayarak, tek bir cümle söyledi:

"Gurur! Sabahın prensi Şeytan, meleklerin üçte birini de, düşerken kendisiyle birlikte sürükleyerek, orada can verdi."

Yağmur, düzenli ve sancılı bir gürültüyle, durmadan yağıyordu. Cümle parçaları anımsıyorum, meşalelerin turuncu ışığında yüz parçaları, bakışlar, sesler... Kederli gözlü genç rahip, sesinin tonunu hiç yükseltmeden, alçak, tekdüze bir sesle konuşuyordu. Learoyd, öfkesini bastırıyordu. Başını eğip kendini tuzağa atan bir insan gibi, kendi kendine kızıyor olmalıydı.

"Ben sizi tanıyorum," dedi sonunda, bezgince, "ama benim Murutlar, onlar sizi tanımıyorlar. Onları korumak zorundayım."

"Tanrı her insanın önüne hiç kapanmayan bir kapı koydu..."

"O halde, ben kapatıyorum bu kapıyı. Tanrı, dışarı!" diye, kesti Learoyd boğuk bir sesle.

Yüzü öfkeden alev alevdi.

Bütün bunlar saçma görünüyordu: yüzyılın başlarında, Hyde Park'ta, kiliseler arası bir toplantı; aynı yıpranmış sözcükler. Ama önemli olan, sözcükler değildi, hayaletlerden hiçbiri düşüncesini gerçekten nasıl açıklayacağını bilmiyordu, önemli olan, sözcüklerin altındaki gerçekti: İnsanların içinde çırpındıkları karanlık gece, kaygıları, her zamanki çözümsüz sorunları. Learoyd kendisini ilk gördüğümde, cangılda tek başınayken Tanrı'yı yardıma çağırdığını, hatta ona kafa tuttuğunu söylemişti:

"Ben kendime düşeni yaptım, şimdi sen göster kendini..."

Bütün bunlar gerçekten saçmaydı: biz, Japonlar'la savaşıyorduk ve bu iki zavallı iblis, Tanrı konusunda, birbirlerini boğazlıyorlardı! Armstrong, umutsuz umutsuz bakıyorda ba-

na. Learoyd, daha önce bildirdiği gibi iki misyoneri kovacak ve Hıristiyan mültecilerle başımız iyice belâya girecekti. Tabii ötekilerle de. Japonlar'a karşı, o canım birliğin kıyıdaki Çin-Mali direnme hareketiyle işbirliğinin sonu gelmişti. İşi tamamdı!.. Gurur. Acılı yüzlü yaşlı rahip açıkça görmüştü bunu. Şeytan... Göksel melek ordularının düşüşü... ve hepsi. Learoyd, gururdan çıldırmıştı ve düşerken, bizi de sürükleyecekti.

Evet, Learoyd gururluydu, ama kraldı, yönetmeyi biliyordu. Öfkesi birdenbire kayboldu. Kesin, sakin bir sesle konuştu:

"Sizi Dayaklar'a, Güney'e yollamaya karar vermiştim, çünkü burada bulunmanızı istemiyorum. Bu yolu yürüyecek durumda değilsiniz. Sizi, oraya yollarsam, yolda ölürsünüz..."

"Ölüm yazgımızdır bizim," diye hemen yanıtladı, yumuşak sesiyle genç papaz," bizim için belli olmayan tek şey, bu ölümün ne zaman geleceğidir. Tanrı, bir o bilir bunu ancak."

Acı bir gülüş yayıldı Learoyd'un yüzüne.

"Sözümü kesmeyin. Hayatla ölüm arasında seçim yapma fırsatını vereceğim size. Rahat durursanız, Murutlar'ımı Hıristiyan yapmaya kalkışmazsanız, öteki mültecilerden biri gibi sizi de burada bırakırım. Yoksa..."

Omuzlarını silkti...

"İşte, hepsi bu. İçin, yiyin ve uyuyun. Yarın, cevabınızı bana bildirirsiniz. Bu gece hiçbir şey işitmek istemiyorum, öfke kötü bir danışmandır."

Learoyd, sözünü bitirir bitirmez ayağa kalktı. Bir meşale aldı, peşinde Gwai, uzunevin karanlığına daldı. Armstrong, rahatlamışçasına bir soluk aldı. Meşalenin turuncu yansısının böldüğü iki siyah gölge, bir bambu bölmenin arkasında gözden kaybolunca kadar, hiç kimse ağzını açmadı.

Learoyd'un önerisini kabul edilebilir buluyordum, ama kederli gözlü genç papazın görüşünün başka olduğu belli olu-

yordu. Tatlı ve katı sesi, sessizliğin içinde yükseldi.

"Yiyelim ve içelim, kardeşlerim, çünkü yarın öleceğiz."

Onda gerçekten din şehidi eğilimi vardı. Armstrong'la ben, onu hayatı seçmesi gerektiğine inandırmak için çok güçlük çektik. Zaten, çok geçmeden, Corbett'in özenli bakımına karşın, on beş gün sonra, bitkinlik ve yorgunluktan öldü zavallı. Yaşlı rahibe gelince, onun gövdeye bağlı bir ruhu vardı, savaşa dayandı. Hâlâ hayatta mıdır acaba? Bize o gece şöyle demişti:

"Ben hayatı seviyorum. Tanrı'nın merhametinin dışında, ölümden hiçbir şey beklemiyorum."

Arkadaşının uzlaşmazlığı gülümsetiyordu onu; taştan yapılmış yüzünün içini aydınlatan, iyilik ve hoşgörü dolu bir gülümseme:

"Gençlik!.. zalim gençlik... Onu bağışlamak gerek, renkleri bizim gibi görmez; ona göre, her şey ya siyah ya da beyazdır... Sadece insan gridir. Ha! Ha! Ha!"

Taş maske, acı bir gülüşte kırıldı.

"İkisi de birbirlerine benziyorlar... Biz, bizler insanız, değil mi?.. Sadece insan. Gri! Onlar, kendilerini Tanrı'nın görüntüsü sayıyorlar. Çocuk bunlar."

Beaufort'lu Çin'li bir mülteci doktorun düzenlediği hastanede, örnek bir özveriyle çalıştı. Dikkate değer bir insandı bu doktor, adı Çeng, ya da Çang'dı, şimdi anımsamıyorum. Eğitimini Singapur'da yapmış. "Bizim Akdeniz" dediği Güney Çin Denizi'nin bütün kıyılarını biliyordu.

"Her yerde gördüğünüz ejderhalı küpler, Çin küpleridir. Bazılarının tarihi on iki yüzyıl önceye, T'ang hanedanına kadar dayanır. Batı kıyısındaki dükkânlarımızda, kırlangıç yuvalarıyla değiştokuş ediyorduk bunları."

Japonlar, *double tenth*[1] bozgunundan sonra, bütün ailesini temizlemişler, doktor Kwok'un ekim 1943 ayaklanmasından sonra. Başına ödül konmuş, sanırım, üç ya da dört bin

---

1. 10.10.1943. Çifte on. Onuncu ayın onuncu gününden dolayı böyle anılıyor. (Çev.)

dolar kadar. Yanımıza, mayıs ayının sonlarında geldi, acınacak bir durumdaydı –orman onun sinirlerini zayıflatıyordu– ve bize hemen bu hastaneyi kurmayı önerdi. Sonraları, Japonlar'ı esir aldığımız zaman, onlara her zaman büyük bir meslek bilinciyle baktı. Diyordu ki, Learoyd...

Ama ne önemi var ne dediğinin, çok geç artık!..

Ertesi sabah misyonerler sorunu kesin olarak çözümlendi, ama bizim için yararını çoktan yitirmişti. Geceleyin, Learoyd'un Tanrı'yı kovduğu gece, Tarakan yıpratma hareketi karşısında ince bir oyalama birliği perdesi bırakan Japonlar'ın kitle halinde Sembakung'da toplandıklarını, Conklin telsizle haber verdi. Birlikler, ırmaktan yukarı doğru çıkıyorlar ve işe yarar bütün tekneleri ele geçiriyorlardı.

Bu, Learoyd'un krallığının üzerine çullanacak olan iç karartıcı trajedinin ilk habercisi, uzak bir yıldırımın ilk gürüldemesi, çılgınlık ve umutsuzluk dönemini haber veren trampetlerin ilk sesi, tehlike topunun ilk patlamasıydı.

İnsanlar, ey tozdan ve kandan yapılmış dayanıksız insanlar, ateşlerinizin çevresindeki kıstırılmış sınırların çıplak insanları, dünyanın belleğinde pek az yeri olan insanlar, ey büyük kızıl nehirlerin ötesindeki, yitik vadilerin ötesindeki, tepelerin arkasındaki unutulmuş ormanların özgür ulusu; cangıl patikalarının koşucuları, zehir damıtıcılar, kelle kesiciler, yağmurun ve rüzgârın insanları, karanlığın insanları; ey dünyanın yaradılışı şöleninde, ilk kurbanının kanını içen lânetli varlıkların mirasçıları, işte geliyor uğursuz güçlerin çağı. Av başladı. Öldürün! Öldürün! Öldürün!

Korkunç Japon piyadesinin, geri çekilme uzun yürüyüşü, ölüme uzun yürüyüş, asker dizilerinin yabanıl sessizliği, silahların soğuk tıkırtısı, ağır ağır çiğnenen çamur, gece, korku, açlık, daha şimdiden açlık ve hep yağmur içinde, adım adım, ağır ağır başlıyor.

Borneo'daki Japon ordusunun can vermesi, yavaş, çok yavaş oldu. Dört ay sürdü, ekim ayına kadar. Büyük bir ge-

minin batışı kadar acıklı oldu. Uzun insan dizileri, umutsuz katiller gibi, karanlık ve pis kokulu cangıla daldılar ve güneş yüzü görmeksizin, tek bir kıymık ateş yakmaksızın, körlemesine, başıboş dolaştılar. Dört ay boyunca, günden güne, geceden geceye, hiç kesintisiz, görünmez bir şeytan burgacı onlara durmadan saldırdı. Ya bütün bir grup halinde Komançilerin kurşunlarına geldiler ya da kendileri için hazırlanan tuzakların üzerine parça parça atıldılar; bazıları, kudurganlıktan şaşkına dönmüş durumda boşluğa karşı saldırıya geçti; ötekiler, gölgelere, hayaletlere ateş ederek aradaki uzaklığı korudu.

Bununla birlikte, bütün bunlar, henüz bir hiçti, kısa bir süre sonra, hayatta kalmış olanlar, hemen ölen yoldaşlarının yazgısını kıskanacaklardı.

İnsan etine soğuk ve kaygan bambu hançerler gibi giren zehirli oklar vardı; dayanılmaz acılar içinde ölenler vardı; anlaşılmaz sözler söyleyerek ayaklarını kaybedenler, yavaş yavaş geride kalıp terkedilenler vardı; delirenler vardı. Ama, bu hâlâ bir şey değildi.

Açlık vardı. Açlık ve onun korkunç alayı vardı: Boşalan ve kanayan karınlar, düşen dişler, şişen eller ve ayaklar, kangren olan yaralar; çürüme, korkunç ve rezil bir hayat, sapıtan beyinler. Ot, sülük, böcek, çamur yediler.

Ama bir şey, bu hâlâ bir şey değildi.

Öyleyse, öfke vardı, öldürücü çılgınlık. Bir köye baskın yaptılar ve bu vahşetlerin en korkuncu oldu... Bir çocuğun vücudunda bunca kan bulunacağını kim düşünebilirdi? ...İnsan varlığının gizini keşfetmenin verdiği korkuyla kaçtılar. Bununla birlikte, hâlâ her şeyi görmemişlerdi. Bu zavallılardan bazıları, kabuklu, çiğ pirinç yediler, mideleri şişti ve patladı.

Ölümü, akbabaların uçuşu kadar kesinlikle haber veren iğrenç sinek vızıltılarıyla birlikte, sonunda umutsuzluk geldi. İnlediler, ağladılar, küfrettiler, öfkeyle bağırıp çağırdılar. Yalvardılar. Patikalar, dizi dizi asılmışlarla doldu, vadiler yal-

nız silah sesleriyle yankılandı.

İmdat! İmdat!

Henüz her şey bitmemişti, en kötüsü geliyordu, kendilerini öldürmek sağ duyusuna sahip olan zayıflara ne mutlu, çünkü hâlâ yaşayanlar yemek için birbirlerini parçalayacaklardı şimdi.

Borneo'da Japon ordusunun batışı işte böyle oldu. Binlerce, binlerce insanın tüm gözyaşlarının, tüm korkularının, tüm cançekişmelerinin üstüste yığılması, binlerce, binlerce insanın.

Aynı dönem, benim için, bizim için, bir süvari saldırısı denli coşku vericiydi.

Tanrı bağışlasın bizi!..

Bir süvari hücumu, tam bir süvari hücumu. Hareketsiz bekliyorduk. Bir mahmuz darbesi ileri fırlattı bizi. Derece derece hızlanan müthiş bir hareketti bu; tüm bencilliğin tansıklı bir biçimde ve geçici olarak yok olduğu kişiliksiz, ortak bir coşkunluk. Savaş bizi kendi hayatımızın tasasından uzaklaştırıyordu. Sağ kaldığımızı alabildiğine hissettiğimiz için, sonsuz sevinç yalımlarıyla kucaklaştığımız sırada, kendi varlığımızı ne denli horladığımızı görmek, bazan koyu gurur dalgalarına boğuyordu bizi. Eylem halinde bir temel güçten başka bir şey değildik artık, tıpkı büyük gelgitli deniz gibi, tıpkı ateş gibi. Evet, bir süvari hücumu! Kahramanca ve hoyrat...

Belleğimin derinliklerine yerleşmiş, gerçekdışı bir açıklığı olan bir dağınık duygular karmaşası saklıyorum her zaman: Savaş. Bir çığlık. Çığlıklar, birçok çığlık, çağrılar. Yağmur, şafağın soğuğu. Mermilerin kötü takırtısı. Yanmış orman, ölü ve barut kokuları; cesetler gibi bir parça mide bulandıran çiçek kokuları. Umutsuz borazanların ötüşleri. Bakışlar, gözler... Küçük alçaklıklar. Sevinçler, korkunç sevinçler ve ansızın gözyaşsız umutsuzluklar. Susmalar. Paylaşılan sigaralar. İçine gömüldüğümüz toprak, toprağın kokusu. Silahların çeliği gibi mavimsi kabuklu böcekler ve sinekler. Sineklerin iğrenç vızıltısı.

Neşeli ve barbar bir sürüydük, Üç Orman Krallığı'nı savunuyorduk, ama galip gelmenin saldırgan arzusu ile aynı zamanda şeytan için de çarpışıyor olmalıydık. Kandan kızarmış ellerimiz vardı, amansızdık, kan dökücüydük, acı ve ölüme karşı kayıtsızdık. Yaşıyorduk ve ruhlarımız şarkı söylüyordu. Deliydik.

Bunca aşırılık enerjimizi tüketti ve savaşın sonunda, tıpkı geri çekilen bir dalga gibi, bizi Zafer'in beyaz kumsalı üzerinde bıraktı; şaşkın, üzgün, yaşıyor olmaktan gizlice mutlu, yalnız, garip ve belirsiz bir kederin sisi içinde yitmiş.

Learoyd'un krallığının doruk noktasıydı bu. O zaman son ve düşüş başladı.

Misyonerler sorununun çözümlenmesinden sonra, savaşa daha yakın olmak için, karargâhımızı, daha doğuya, Tamong Miri'nin köyüne aktarmaya karar verdik. Bren'i, Corbett'i ve Anderson'un yönettiği bir telsiz ekibini götürdük. Batı sınırlarında nöbette olmayan bütün milisler, zorlu yürüyüşle, aşağı Sembakung'a gitme buyruğu aldılar.

Bir iyimserlik rüzgârı, alıp götürüyordu bizi. Learoyd neşeliydi, sert ve soğuk (aynı zamanda cançekişen, söylemem gerek) genç papazla şaka yapmaya kalkıştı ve onun arkasından bana kaş-göz yaptı.

Alabildiğine güzel ormanlarla (*Calophyllum, Eugenia, Dacryodes*) kaplı Şahin Tepesi ve Maymunlar Geçidi doruklarından geçerek dört gün sonra Tamong Miri'ye vardık. Sis parçalarının sardığı gür bir ormanın dört bir yandan kuşattığı vadi, bize iç karartıcı, tedirgin edici göründü; tıpkı, lânetlenmiş bir ressamın yaptığı bir Çin suluçizi[1] resmi gibi.

Gürüldeyen iki akıntının arasında, duru, kara, derin ve sakin akan Srai deresi boyunca, 1943 yılında bombalanan uzunevin kalıntılarına kadar ilerledik. Bundan sonra köpek havlamaları bize yol gösterdi.

Haberler iyiydi. Conklin, "Beaufighter" bombardıman uçaklarının tekne yığınaklarının üzerine yaptıkları saldırıları, telsizle başarılı bir şekilde yönetmişti. Kızıl renkli Sembakung, taşkın dönemindeki bir nehir gibi, cesetleri ve her türlü kalıntıları sürüklüyor ve deltanın timsahları şölen yapıyor-

1. Sulandırılmış çini mürekkebi ya da kara suluboya kullanılarak fırça ile yapılan çizim. (Çev.)

lardı. Japonlar, şimdi yaya ilerlemek zorunda kalacaklardı. Mükemmel!

Ertesi gün, Conklin için bir takviye milisiyle birlikte, doğuya hareket ettik. Güneş doğarken bir kartalın uçuşu ve Şahin Tepesi'ne doğru bir yerlerde bir geyiğin sesi, bizi durduramazdı; Komançiler, bunlarda Cinlerin bir işaretini, hiç kimsenin karşı gelemeyeceği bir yasaklama görüyorlardı. Learoyd, uyruklarına var gücüyle bir söylev çekti ve her şey yoluna girdi (bütün sefer boyunca artık böylesine güçlüklerle hiç karşılaşmadık.)

Ağzına kadar, tıka basa patlayıcı madde dolu oyma kayıklara binmek için Srai'den Sembakung'a kadar aşağı indik. İkinci gün biterken, boğucu sıcağın ardından zayıf bir yel geldi. Zifiri karanlık gece, bilinmeyen olaylarla dolu gibiydi. Bir yağ gölünün üzerinde kayıyorduk ve hayal gücü, bizi, Japon ordusunun çarpıştığı bilinmeyen bölgelere, çok daha çabuk götürüyordu. İlerlerken, bazan kocaman kitlelere hafifçe sürtünerek geçiyorduk, bazan tehdit edici bir gürüldeme bir akıntıyı haber veriyordu; serpintilerin kamçıladığı, anaforların sarstığı oyma kayık, bir fırtına gürültüsü içinde, kara bir ok gibi kayıyor ve birden, her şey, tekrar sakin, düz, sessiz, hareketsiz oluyordu. Var olmayan.

Geceyarısına doğru, yağmur yağmaya başladı... Çok yakınımızda bir el silah atıldı; bir yanıt şiddetiyle, bir kıyıdan ötcki kıyıya giden yankı, uzun süre gürüldedi. Bizim kayıkçı, "*Ihoy*!" diye haykırarak yanıtladı. Yüksek bir yalım, ışıltılı ormanda, solgun ışıltılı bir mağara oyarak, bir an seğirdi. Gene çağrılar oldu; neşeli, uzun bir kahkaha duyuldu, sonra her şey arkamızda, karanlığın içinde yokoldu.

Aşağı yukarı iki saat sonra kıyıya yanaştık. Hâlâ yağmur yağıyordu.

Ormana girdiğim anda tamamen körleştim, önümde yürüyen görünmez Komançi'nin omuzuna tutunmak zorunda kaldım. Killi çatlaklarla oyulmuş, içinden çıkılmaz böğürtlenlerle tıkanmış, süngerimsi kayşatlarla kapanmış arazinin, kor-

kunç bir durumu vardı.

Her zamankinden daha umut kırıcı gizemli bir şafak yükseldi. Sivrisinekler, tatarcıklar dayanılacak gibi değildi; sokmalardan yüzüm öylesine şişmişti ki gözlerimi açmakta güçlük çekiyordum. Durmadan yağmur yağıyordu; güneybatı alizelerinin başımızın üzerine yığdığı kara ve tekdüze bulutlar, göremediğimiz o üstüpü gökyüzünde ağır ağır çatlıyordu. Bitkisel görünümünün zenginliğiyle, türlerinin çeşitliliğiyle, gelişimi ve dağılımıyla bir botanikçi için heyecan verici olan, ama bir Murut için bile korkunç olabilen, acımasız, balta girmemiş ormanla kaplı Filler Ovası'nın bataklıklarla kaplı savanasındaydık.

Dünyanın dölyatağı.

Kesintisiz ölümü, yumurtlamayı, döllenmeyi, yumurtadan çıkmayı, mayalanmayı doğuran ilk hayat. Özsulu sarmaşıklar, salyalı yapraklar, yapışkan kabuklar, iğnelerle kaplı kauçuk dokunaçlar karmaşası. Taşlaşmış ulu ağaçların altında, bir ölü su gibi kokuşmuş, yürek kaldıran sıcak ve hummalı, yeşilimsi, kokuya doymuş bir hava. Ateşli, iğrenç bir çiftleşmede birbirine sarılmış, birbirine geçmiş hayat ve ölüm.

Hayat ve ölüm ve hayat ve ö... Trajik bir kucaklaşma. Hayat! Nasıl korkmamalı?..

Kabuklu, ışıldayan, çatırdayan düşman böcekler; ayaklarının tüyler ürpertici devinimi. Saldırgan kırmızı karınca dizileri; karınca dizilerinin heyecan verici disiplini. Sıcak kan dalgalarını, ağır ağır içine çeken, kör ve sağır sülükler...

Tarakan'ın Japon ordusu buradaydı, burada bir yerlerde. Conklin'in, Learoyd'un Komançilerinin, Avustralya Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin sayesinde, burada, bu lânetlenmiş ovada bir ay taban tepecek bu ordu ve sonunda, krallığın ilk basamaklarına ulaştığı zaman maddi ve manevi bakımdan çoktan göçmüş olacaktı.

Kampına ulaşmayı başardığımızda, D.M.Conklin ya da "Great Barrier Reef'deki takma adıyla Dinamit Dave ya da

Çılgın Dave, tepeden tırnağa çamura bulanmış ama neşe içinde, Japonlar'ın ilerledikleri yollar boyunca tuzak hazırlamaktan dönüyordu.

"Yollarını hazırladım," dedi kısaca.

İnsanlarla ilgili herhangi bir sorunun uygun ölçüde patlayıcı madde ile çözümlenebileceğini düşünen, taşkın mizaçlı iri-yarı bir delikanlıydı. Murutlar'ı de kendi felsefesine uydurmakta hiç güçlük çekmemişti. Hep birlikte, her gün, birbirinden korkunç yeni yeni tuzaklar yaratıyorlardı. Conklin'in bütün hayali "bilardoda olduğu gibi bir seri" yapmaktı. Benzetme onundur. Ona göre, bunun anlamı şuydu; bir başlangıç tuzağından başlayıp, Japon askerlerinin tepkilerini kestirerek onları bir tuzaklar dizisinin içine düşürmek mantığa uygun bir varsayımdı. Patlama, Japon askerlerinin tepkisi, bu tepkinin neden olduğu yeni bir patlama ve böylece sürüp giden bir cehennem zinciri. Birinci tuzağı yerleştirdikten sonra kaşlarını çatıp düşünürken bir an hareketsiz duruyor, daha sonra kurban adaylarının yapabilecekleri hareketleri tekrarlayarak sıçrıyor, tırmanıyor, sağa sola koşuyordu. Ne yazık ki, Japonlar, en küçük tehlike karşısında korkuya kapılıp tabanları yağlayan, sopalarla silahlı Javalılar'ı önden yürüttükleri için, onun ince hesapları uzun süre başarısızlığa uğradı.

"Ah! havaya iyi uçuyorlar, ama bu iyi bir iş değil," diyordu, bıktığını belli edercesine.

Ancak, çok sonra, Japonlar, Javalı stoklarını tükettikleri zaman, inatla direnmesi karşılığını gördü. Özellikle, en etkili ve kanlı olanı, "altılı seri"yi başardı.

Ona son burbon şişemle birlikte, birkaç paket 'corned-beef'[1] götürmüştüm. Sevinçle haykırdı:

"Şu sivrisinek orospularıyla sülükler olmasa!.. Cennet burası! Gerçekten cennet."

En ileri Japon birliğinden yaya üç saat uzaklıkta (cangı-

1. Sığır konservesi. (Çev.)

lın içinde hemen hemen iki mil, ama "benim patlama zincirleriyle, onlara en az iki gün gerekir... göreceksiniz, ağaçlardan etler sallanacak") kendi korsan çetesi, kendi "çöl fareleri" ve telsiziyle birlikte, ağaç dallarından küçük inlerde yaşıyordu. Çok kısa bir süre içinde, Murut dilinin en önemli yirmi kelimesini öğrenmişti. Düşüncelerini iyice anlatmak için korkunç küfürler savuruyordu, elde ettiği sonuçlar dikkate değerdi. Patlayıcı madde ve "corned-beef" ihtiyacının karşılanmasının dışında, tek tasası, Komançilerin izini kaybetmiş olduğu güçlü bir Japon kolu idi.

"Füüiiit! Sanki askeri yıllıkta isimlerinin üzeri çizilmiş gibi. Ama biliyoruz bunu, Afrika Korps'un aşağılık numarası! Bir gün bizi ansızın bastıracaklar... diye bana açıklama yaptı."

Vakit geç olduğu için, burbon şişesini bana doğru sürdü:

"...İsterseniz sonuncusunu, bize bir turdan fazlasını içmeyi öğreten 9'uncu tümen moruğunun sağlığına içelim... Sonra gider küçük çocuklar gibi mışıl mışıl uyuruz."

Geceleyin bir tehlike işareti verildi. Birbirimizi kaybetmemek için, hepimizin sırtında fosforlu bir tırtıl, gizlice sıvıştık; Conklin, yanında her zaman bir kutu dolusu tırtıl bulunduruyor, bunları muz yapraklarıyla besliyordu.

Japon tüfeklerinin sert takırtısının bastırdığı aceleci sten sesleri sessizliği parçaladı. Gece öyle karanlık, orman o kadar sıktı ki, gözlerimin önünden geçen şu Allahın belâsı küçük tırtılın dışında, kesinlikle hiçbir şey göremiyordum. Haykırışlar, ağır patlamalar duyuldu ve birden acı bir haykırış kanımızı dondurdu. Önümdeki adama çarptım. Pis kokulu çamurun yağlı birikintisine birlikte yuvarlandık. Arkadan gelenler bize takılıp boğuk homurtularla yıkıldılar. Cangılın hışırtılarına dikkat kesilmiş, hiç kımıldamadan olduğumuz yere uzanıp kaldık. Ateş kesildi. Taze kanımızdan çılgına dönen sivrisinekler ve sülükler bize işkenceye giriştiler. Az sonra yağmur yeniden başladı. İşkence gören bir hayvanın çığlı-

ğı kadar uzun ve keskin, onun kadar korkunç, sürüp gidiyordu uluma. Havan obüsleri ağaçların tepelerine hızla çarptıktan sonra hemen hemen her yana düştüler; sonra gürültüleri kesildi.

Tanyeri ağarırken, cançekişme hıçkırıkları gibi boğuk içi karartıcı bir gürlemenin dışında ve yapraklara vuran yağmurun tekdüze gürültüsünden başka bir şey duyulmuyordu artık.

"Of, susturun şu yaygaracıyı," dedim.

"Aman dikkat, bize kurşun sallamak için bunu yapmamızı bekleyen bir deyyus vardır kuşkusuz," diye yanıtladı Conklin.

Bu sırada, Komançiler, bizi gözetleyen kamikaze nişancıları kampının çevresini temizlemeye girişiler.

"Karışmayın," dedi Learoyd, "göreceksiniz."

Göz kamaştırıcı bir gösteri oldu. Hiçbir şey görülmüyordu, hiç kuşkusuz hiçbir şey işitilmiyordu; arada sırada bulut kadar sessiz gölgeler geçiyordu. Bazan, tek bir el ateş ediliyordu, ardından ikincisinin geldiği pek enderdi, bazan da bir kütük üzerinde kesilen et sesiyle birdenbire sona eren vahşi bir miyavlama yükseliyordu.

Saat 9'da her şey sona ermişti; imparatorluk krizantemininin kutsal işaretinin basılmış olduğu yedi tüfek, telsiz kulübesinin önüne yan yana dizilmişti ve sinekler vızıldamaya başlıyordu.

Conklin öfkeden kuduruyordu. Bir Japon kolunun, elini kolunu sallayarak, burnu bile kanamaksızın, buraya kadar nasıl gelebildiğini anlamıyordu. Bir türlü ölemeyen yaralıyı sorguya çekmeye çalıştı, ama bu titreşen etin ağzından bir şey alması mümkün olmadı. Bunun üzerine, işini bitirerek acılarına son vermek istedi ve 45'lik koltunu çıkarmak için, beceriksizce geri döndü. Yaralı, onun davranışının nedenini anladı hiç kuşkusuz, çünkü bir hayvan gibi irkildi. Kolt dolu değildi, horoz, iğneye alaylı bir tıkırtıyla çarptı. Yaralı, korku veren boğuk bir sesle haykırdı; yaşam gücü, yırtıcı yaşam

gücü onun varlığında öylesine şiddetliydi ki, yana dönüp ellerini uzatmayı başardı. Conklin bir an gözlerine baktı adamın. Orada, kendisini, bakışını çevirmeye zorlayan bir şey okumuş olmalı. Koltunu kılıfına soktu ve tek sözcük söylemeksizin yanımıza döndü. Yaralı rahat etti. Bir süre soluduğunu duyduk, sonra unutuldu, hiç kimse kesin olarak ne zaman öldüğünü bilemedi.

Doğudan duyulan bir dizi patlama Conklin'i bir parça rahatlattı.

"Gene de havaya uçuyorlar. Duyuyor musunuz? Şimdi havaya uçuyorlar. Hiçbir şey anlamıyorum bundan," diye tekrarlıyordu, her yeni patlamada.

Hava fotoğraflarını inceleyerek, havan atışlarının yapabileceği iki açıklık saptadım ormanda. Telsizle, Tarakan'dan çevreyi bombalamak üzere "Beaufighter"lar göndermesini istedim; sonra, birkaç mil batıya doğru geri çekilmek için, kampı bozduk. Cesetlerin ağır kokusu, ağaçların altında kapalı kalmış nemli havada, çarşaf gibi dalgalanıyordu.

Conklin'le birlikte iki gün daha kaldım; bu süre içinde Japonlar'ın bizi nasıl bastırdıklarını anladık. Geceleyin, sonuncu oyma kayıklarıyla yukarı çıkan bir Japon kolu, arka yanımızda karaya çıkmış ve ormanı tarayalım derken bizim nöbetçilerin üzerine gelmiş, gelmiş ama gece çarpışması pek kendi yararına olmamış; sağ kalanları doğuya doğru geri çekilirken tuzaklarda parçalanmışlar. Komançiler çok kötü durumda altı kelle daha getirdiler. Learoyd, sinek toplamamaları için bunları gömdürdü.

Yeni milisler geldiler, Learoyd, Tamong Miri'nin adamlarıyla birlikte, Japonlar'ın yan kesimlerine büyük bir akın hazırladı. Saldırılacak yer, Tamong Miri'nin fil ve gergedan avı sahasıydı. Kaybolan Japon kolunu aramak üzere, birkaç küçük grup güneye gönderildi. Benim için, karargâhıma dönmenin tam sırasıydı. Eastward'ı görmek üzere Sembakung'un sol kıyısına geçtim, "Poney Express"in atlarından birini ödünç aldım.

Filler Ovası'na sarkan büyük sıra dağların ilk koluna ulaştığım sırada, sekizinci günün güneşi yükseliyordu. Rüzgâr ülkesi! Hava kımıldıyor, seğiriyor, yaşıyordu.

Atımı konak yerinde bıraktım, kılavuzumla birlikte, tepe yoluna giden çok dik yamaca yöneldim. Yukarı doğru çıktıkça, hava daha da serinliyor, ulu ağaçların düzeni daha göz alıcı oluyordu. Yapraklar arasında oynaşan güneş ışınları, gölgeleri gizemli köşeleri hançerliyor, bazan da, beyaz kelebeklerin şaşırtıcı danslarını aydınlatıyordu. Akşama doğru, Sembakung'un orta havzasına yukardan bakan üçgen biçiminde, bazalt bir saçağa, çıplak Engerek Başı Tepesi'ne vardık. Açıklanmaz bir duyguyla heyecanlanmış, doya doya soluk alıyordum. Kendimi özgür hissediyordum, rüzgâr kadar özgür. Ayak ucumda lânetli ova uzanıyordu; ufukta kirli gökyüzüyle karışan, ölü ve sisli bir okyanus. Bütün Japon ordusu burada yok olabilir ve hiç kimse asla bir şey öğrenemezdi!

Mutlu, sırtüstü uzanmış, güneşte tembellik ediyor, bulutların geçişine bakarak düş görüyor, yola çıkmaya bir türlü karar veremeyerek hareketimi geciktiriyordum. Birden, Learoyd'un isteklerini anladığım duygusuna kapıldım, içim acımayla doldu. Yaşamak, zavallıcık, yaşamak istiyordu. Hepimizin ruhumuzun derinliklerinde sakladığımız açgözlü hayvanın isteklerine, babamın alkolde boğmaya kalkıştığı hayvanın isteklerine boyun eğerek yaşamak. Dünyanın hayatından daha başka bir hayat yaşamak, ölümsüz bir iz bırakmak. Gurur!.. İnsan, Tanrı'nın hasta bir hayvanıdır.

Zavallı Learoyd, peki nerede utkun senin? Sen rüzgârın ve yağmurun kralı, şu yeryüzünde, adımlarının izinden daha derin bir iz bırakmadın.

Hurmadalı Boğazı, Leopar Boğazı, Cinler Tepesi, Bulutlar Boğazı ve Muzlar Vadisi tepe yollarından geçerek, Tamong Miri'ye ulaşmam için, daha iki gün gerekiyordu.

Tarakan'da başlayan Japon geri çekilme hareketi, şimdi bütün Borneo'ya yayılıyordu. Her yerde, doğuda, güneyde, batıda, müttefik bombardımanlarından kurtulmak için, Japon garnizonları, kıyı kentlerini bırakıyorlar, cangılın içerlerine doğru ilerliyorlardı. Yürüyüş eksenleri, henüz bizce bilinmeyen, ama Learoyd'un krallığının batı sınırından pek uzak olmaması gereken bir toplanma yerine yöneliyormuş gibi görünüyordu.

Armstrong kaygılıydı. Birliklerimizin ve karargâhımızın yerini, en kısa zamanda, doğuya aktarıp aktaramayacağımızı düşünüyordu. Tamong Miri'nin, orman yalağı içindeki korkunç ve büyük yalnızlığı, Srai ırmağının kara ve derin uçurumları, korkunç hind inciri ağaçları, sabahın sisi önsezilerini güçlendiriyordu.

İşlerin nasıl gittiğini yakından görmek için Senghir'in bölgesine gitmeye karar verdim. Şahin Tepesi'nin (yeni telsiz istasyonumuz) üzerinde canı sıkılan Anderson, benimle birlikte gitmek istedi. Çekici bir düşünceydi. Karargâhımla sürekli olarak ilişki kurmamı sağlayacak, orta uzaklıklarda çok etkili, S.C.R. 300 frekans modülasyonlu birkaç Amerikan telsiz vericisi almıştık.

4 Haziran şafağında, yüzümüzde soğuk bir ter gibi yoğunlaşan bir Londra sisi içinde yola çıktık. Yolculuk çok neşeli geçti. Ölçülü, pratik, yorulmak bilmez ve her zaman iyi huylu Anderson bulunmaz bir yol arkadaşıydı.

Üşüyormuş gibi kırmızı bir örtüye sarınmış, ayrılmak istemediği uzunevinin yıkıntıları üzerine tünemiş, karılarıyla -ağırbaşlı ve dilsiz mumyalar- çevrili Senghir, dinlenmeye

bırakılmış pirinç tarlalarını istila eden yabanıl otları seyrederek, düşünmekle geçiriyordu günlerini. Ondan önemli bir şey elde edemedim; garip bir biçimde horlayıcı ve uzaktı:

"Korku dönemine girdik... Güneybatı rüzgârı ölüm taşıyor. Sinekler rüzgârı... Maymunlar merhamet dilemek için haykıracaklar... Kötü bir zaman, ama geçecek, yeter ki bizler sonuna kadar yaşayabilelim ...Doğan her şey bir gün ölecektir: Bu yasadır, ama kuzeydoğu musonu geri döndüğü zaman, Üç Orman hep yerinde olacak," dedi, uzun sessizliklerin araya girdiği konuşmasında.

Bende Learoyd'un sabrı yoktu, bu genellemeler, bu beylik düşünceler, sinirlendiriyordu beni. Eğer kara ve zalim kuş gözleri, yaşlı bilge gevezeliklerini yalanlamamış olsaydı, bu ağzı altın kaplamalı koca sersemi kolayca kovardım yanımdam.

Zaman geçiyordu: Yavaş yavaş karanlık bastırmıştı. Savaş sona erdiği zaman Learoyd'un Murutlar'ın kralı olarak kalıp kalmayacağını öğrenmenin Senghir'i ilgilendiren tek şey olduğunu sonunda çaktım. Learoyd kral olarak kalacak mıydı... yoksa İngilizler?..

"Korkunç Tamong Miri öldü," diye gakladı. "Gwai mi? Oho! Genç bir manda kadar toy Gwai... Genç savaşçıların çılgınlıklarını yatıştırmak... için... çok bilgelik gerekecek..."

İhtiyar kalleş, Learoyd'un halefi olmaya göz dikmişti. Yasal bir varlığı olmayan bu yitik cangıl krallığı, hayalleri, aşırı arzuları, rekabetleri, belki de kinleri besliyordu...

Kesin bir yanıt vermedim; ilkin Japonlar'ı kovmak gerekiyordu; bundan sonra ne olacağını kim bilebilirdi?

Akşam, cangıla gizlenmiş yeni uzunevde uyumaya gittim. Orada, Learoyd'un bana karı olarak sunduğu, ama kabul etmediğim genç dula rastladım; küçük bronz elmalara benzeyen göğüsleri, utangaçlık dolu bakışıyla gerçekte hoş bir kadındı. Anderson, bana daha sonra, onun şen dul olarak ünlendiğini söyledi. Bunları, dalavera ortağı Koca-Göbek Truu'dan öğreniyordu.

Ertesi sabah, saat 11'de, Brunei körfezindeki Labuan'a Avustralyalılar'ın çıkartma yaptığı haberini Tamong Miri bize telsizle bildirdi. Oboe Altı kod numaralı harekâtı, bir gün önce, bizzat MacArthur yönetmişti. Amerikan VII'nci filosunun olağanüstü bir bombardımanından sonra, 9'uncu Avustralya tümeninden 23.000 kişi, Victoria limanına komşu plajlara kayıp vermeksizin çıkartma yapmışlardı. Bizim için bir sürpriz değildi bu, harekâtın yakın zamanda yapılacağını biliyorduk, ama başarı bizi heyecanlandırdı.

Ayın 17'sinde, Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin bir "Auster"i beni almak üzere bizim alana indi.

Victoria limanı, filonun bombardımanıyla yerle bir olmuştu. Sadece Rest House'ın birkaç duvarı ile yıkıntı halinde bir kule hâlâ ayakta duruyordu. Güneşte titreyen ağır bir kırmızı toz kaldıran şamatacı buldozerler, bu karmaşanın içinde, yollar açıyordu. Hava sıcaktı, hava ölüm kokuyordu ve içecek hiçbir şey yoktu.

Topçu sürekli olarak gürüldüyordu. Her gece, başı boş köpekler, kurtlar gibi uluyor, Japon komandoları intihar saldırıları yapıyorlardı. Korkunç bir yer! Bereket versin, Özel Kuvvetlerin ileri karakolu, Collier Head'in yakınlarındaki çok güzel bir plaj üzerindeydi. Fergusson yoktu. Yüzerek, su üzerinde dans eden deniz kabuklarıyla sektirme oynayarak, birkaç saat, tek başıma oyalanıyordum. Sarı kumsalın üzerinde çıplak, vahşi iyod ve tuz kokularına gömülmüş, tıka basa sıcakla dolu, güneşten sersemlemiş kızarıyordum. Gökyüzünün ısısı, renkleri yutuyordu. Kanımın, kulaklarımda çınlayan boğuk vuruşlarına dikkat ederek, düşüncemi yavaş yavaş, beyaz bir çölün üzerinde başıboş dolaşmaya bırakıyordum.

Akşama doğru, ateşten yanan vücudum kırgın ve kafam bomboştu. Bununla birlikte çalışmalarımız hakkında bir rapor karalamam gerekti, çünkü Başkomutan Tuğgeneral Fergusson, benimle, bu akşam buluşmak istiyordu. Ertesi gü-

nün sabahına kadar, Learoyd söz konusu olmadı.

"Sizin İrlandalı nasıl?" diye sordu Fergusson.

"Kendisinden ayrıldığım sırada Doğu'daki Japonlar'a karşı bir baskın hazırlıyordu."

"Kendisine söz ettiniz mi... krallığından? Savaştan sonra olacak şeylerden?"

"Evet."

"Evet mi? Peki ne dedi?"

"Güldü," dedim gülümseyerek.

"Ha! Güldü..."

Cümlesinin sonu pek yakınlardaki bir topçu bataryasının gümbürtüsünde kayboldu.

Adanın ortasında, çarpışma bütün şiddetiyle tekrar başlıyordu, patlama seslerinin boşluğunda, makineli tüfeklerin uzak takırtıları duyulabiliyordu.

"Kişiliğinin gururu ve yalınlığı hakkında çok kesin bir düşünceniz olduğundan emin değilim," dedim. "Tanrı'yı krallığından kovduğunu biliyor musunuz?"

Misyonerler olayını anlattım. Fergusson, özenle bir sigara yakarken beni dinledi, inceleyen bakışı mavi bir duman perdesinin arkasında kayboldu. Hikâyemi bitirdiğim zaman, yapmasını beklediğim gibi, bıyık altından gülmedi, uzun bacaklarını toparladı, şaşırtıcı bir yumuşaklıkla ayağa kalktı. Hiç kuşkusuz, yaşı ellinin üzerindeydi, ama sadece, biraz yorgun görünen gözleri yaşını belli ediyordu; vücudu, bir genç insanın vücudu kadar dik ve kuruydu.

"Zavallı sersem," diye homurdandı, "zavallı sersem... Kuzeydoğu musonunun dönüşünden önce, Japonlar'dan kurtulacağız. O zaman krallığı paramparça olacak."

Birkaç adım yürüdü, sonra bana doğru döndü ve birden bağırdı:

"Ya siz, ne yapacaksınız?"

"Ben mi?"

"Masum numarası yapmayın. Bütün bunlar sizi eğlendiriyor, değil mi? Nereye kadar gideceğini öğrenmek istiyorsu-

nuz. Sonra, sizin dostunuz... Göz yummak için güzel bir mazeret. Bunun, nasıl sona ereceğini, size söylüyorum: Kötü bitecek! Ve o zaman sizin ne yapacağınızı da size söyleyeceğim: Yere oturacaksınız ve gözlerinizi çevireceksiniz. Ama çekirge üç kez sıçrayabilir... Hatta kalan günlerinizde de sıçrayabilir.

Gece oldu. Bütün gün yazdım ve gece oldu.

Yağmur dindi. Hava soğuk. Belli belirsiz ışıklı, dumanlı bir sis, kentin kırmızı ışıklarını yansıtan basık gökyüzüne yükseliyor gürültülü sokaklardan. Lokomotifler uluyor, banliyöye büyük göç saati, sinemaların, barların saati, kaldırım yosmalarının saati...

Bu, bir zamanlar, esir tüccarlarının, zincire vurulmuş zencileri dans ettirmek, şarkı söyletmek için abanoz ağacından yapılmış yelkenlilerin iki güverte arasından çıkardıkları saattir. Ve zincire vurulmuş zenciler dans edip aya şarkı söylerken tutsak olduklarını unuturlar, artık zincirlerini kırmayı düşünmezlerdi.

Bu, babamın kavgasını bırakıp, birdenbire teslim olduğu saattir... Arkasında gizli duran cin şişesini almak için, çalışma odasının kitaplığında duran büyük İncil'ine doğru elini uzatırdı. Artık, Tanrı'sından kaygı ve şan istemez, rahatlık, gevşeklik ve sessizlik için yakarırdı.

Gece oldu, rüzgârı izlemekten yorgun düştüm.

Learoyd'u, ilâhisini ormanda tek başına söyleyen bu gülünç ve çıplak serseriyi tekrar görüyorum. Onu gene külrengi bir sis katmanının arasında buluyorum. Biraz sonra onu görmeyeceğim artık. Elveda, soylu kral!

Yalnız bir tamamlanıştır yaşam. Günlük ekmeklerini çıkarmak için toprağa eğilmiş insanlar, birbirini izleyen kuşaklar halinde, kayıtsız gökyüzünün altında yollarına devam ederler. Kendi aralarında dövüşürler, gülerler ve ağlarlar, çok konuşurlar ama zor anlaşırlar. Birbirleri için, her zaman bir bilmece olarak kalırlar. Bir gün, baba oğulu terkeder,

dost dostu terkeder. Elveda! Sevinçler, delilerin ve bilgelerin sevinçleri, mutsuzluklar, kralların ve tutsakların mutsuzlukları, korkular, bütün korkular, bir değirmene girermişçesine girerler varlığımıza, giderler, gelirler ve yokolurlar; biz onlara egemen değiliz, onlarla ancak uzlaşabiliriz. "Ve işte, hepsi boş ve yeli kavramaya çalışmaktır."[1]

Yorgunum, kral olan, Tanrı'yı kovan, gri gözlü, kırmızı adamın gölgesinin peşinde geçirdim günümü.

Çeng, akıllı doktor Çeng (ya da Çang), Learoyd'un varolmadığını söylüyordu. Onun krallığına, On-Bin-Hayal krallığı adını veriyordu. Ama, cangılı sevmiyordu, bir kentliydi o. Şöyle diyordu Çeng:

"Bir deli... Bir yalnız, yalnız insanların ağırlığı yoktur, rüzgâr götürür onları... Bu korkunç ormanda olanların hiçbirinin önemi yok."

Doğruydu. Dünyanın yarısı, hâlâ, felâket'in iblislerinin denetiminde bulunuyordu, milyonlarca insan, ses ve öfke içinde, birbirlerini boğazlıyordu. Ve bu ancak bir başlangıçtı, acımasız bir senfoninin üvertürü: Dünyanın bu yarısı, dengesini hemen bulmayacaktı.

Fergusson, Learoyd'un bir akrep olduğunu söylüyordu. Collier Head plajındaki o sabah. Anımsıyorum. Esinti, denizin üzerinde, koyu mavi kırışıklıklar koşturuyor ve topçu kulaklarımızı patlatıyordu. Tepelerin üzerinde bir yerlerde, bir avuç umutsuz Japon, Avustralyalılar'la amansız bir savaşa tutuşmuştu. Ölüler, yaralılar vardı. Akşamleyin, savaş kokusuyla dolu bu kan ve karanlık bölgelerinden, ölü ve yaralıların indiğini gördüm gene.

Fergusson diyordu:

"Siz ondan yararlanmayı" sürdüreceksiniz. Savaş kazanılır kazanılmaz hizaya getiririz onu... Düzene geri dönmesi gerekecek mutlaka... Yalnız bu yüzden, cavlağı çekmek tehlikesiyle karşı karşıya. Tıpkı bir akrep gibi. Bilir misiniz akre-

---

1. Tevrat, Vaiz, Bap 1/14. (Çev.)

bi? Yitirdiğini anlayınca, ölmek için kendi kendini sokar. Hayır, doğru, siz bir botanikçisiniz, sanırım, doğabilimcisi değilsiniz. Neyse, herkes bilir bunu. Bir akrep!"

Doğruydu. Learoyd düzene döndü. Şan ve şerefini elinden aldık. Çekip aldık elinden tacını. Dört bir yandan kırdık onu, o da çekip gitti... Bir bulut gibi gözden kayboldu. İsimsiz Japon albay asıldı. Son gece, beni yanına çağırttı ve bütün hikâyeyi anlattı. Horozlar öterken küçük bir bardak içki içti, son sigarayı istemedi, ikiye bükülerek nazikçe selamladı.

"Krala söyleyeceksiniz..."

Ve sabahın soğuğuna çıktı. Sis yükseliyordu... Bir yıla varmadan, Fergusson kendini öldürüyordu, o da, bir akrep gibi. Senghir, Batı kabilelerinin "Head Man"i[1] oldu. Tomani'de, çimentodan yapılmış korkunç bir eve yerleşti. Şimdi, o da ölü. Savaşçıları, Sapong Estate plantasyonunda işçilik yapıyor, ücret aldıkları gün, cumartesi akşamı da kafayı çekiyorlar.

"Nasıl sona ereceğini bilmiyorum, ama, hiç değilse iyice eğleneceğim! Ha! Ha! Ha!"

İşte böyle yanıtlamıştı Learoyd. Bunu Fergusson'a söylemeyi göze alamadım. Ama, ona krallığının geleceğinden söz ettiğim zaman, işte beni böyle yanıtlamıştı.

Doğru. İyi eğlendi, iyi eğlendik. Ha! Ha! Ha!.. Elveda soylu kral, yeli kavramaya çalışmaktan yorgunum.

1. *Head Man*: Reis. (Çev.)

Dün akşam üzeri yazdığım bu sayfaları, bu sabah, okurken, az kalsın yırtıyordum. Onları, duygusal, bulanık, ağlamaklı ve her zamanki gibi, Learoyd'dan çok kendimle ilgili buluyorum. Yırtmaktan vazgeçtim. Bununla birlikte, yerinden kımıldattığım kemik kalıntıları, anımsadığım insan, öylesine uzak, yer ve zaman içinde öylesine ölü ki, onu düşlediğim gibi anlatmayı bıraksam, o da varolmayı bırakır.

Gece tehlikelidir. İnsanın ruhunu altüst eder. Sabahleyin, yalındır. Bir İngiliz kışı şafağının soluk ışığında, her şey yerli yerindedir. Gölgeler ve hayaletler, bir ilkbahar sisi gibi dağılırlar, artık geriye yalnızca göz kamaştırıcı güneş, palmiyelerin yeşil çizgisi, sığlıkların üzerindeki firuze rengi deniz ve top sesi kalır.

Ayrıntıları buraya aktarılmaya değmeyen bazı askeri sorunları çözümlemek için, Labuan'da birkaç gün geçirdim. Fergusson'la benim başlıca tasamızın, Learoyd olduğu sanılmamalı. Hayır! Gerilla ile düzenli ordu arasındaki ilişkiler bizi alabildiğine düşündürüyordu. Japonlar'ın peşine düşen atılgan Avustralyalılar, herhangi bir silahlı Sarı'nın kişiliğinde düşman görmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlardı. Bizim Komançiler'in kökünün kazındığını görmek istemiyorsak, iyi karamuk tohumunu ayırdetmeleri için Avustralyalılar'a yardım etmeliydik.

19 Haziran günü, Padas ırmağının halicindeki Weston'a çıkartma yapıldı. Üçüncü saldırı dalgasıyla birlikte, bu çıkartmaya, ben de katıldım. Sakız ağaçlarının ve mangrovların karanlık engelinin gerisinde, lâl rengi bir güneş yükseliyordu. Çok kısa bir süre, tekneler, bir kan nehrinden yukarıya çıkı-

yorlarmış gibi göründüler. Bahriye, bizim önümüze, demiryolu hattına ateş ediyordu. Obüsler, Crocker Ranges Dağı'nın kollarının yansıttığı patlamayla parçalanmadan önce, bir demir köprüden hızla geçen lokomotifler gibi, başlarımızın üzerinden geçiyordu. Yer titriyordu. Tozlu hava, barut ve sıcak çelik kokan burgaçlı rüzgârın ani patlamalarıyla sarsılıyordu... Savaş, gerçek savaş!

Öğle olmadan, daha sonra taktik destek avcı-bombardıman uçaklarının saldırılarına yol gösteren benim telsiz ekibiyle ilişki kurmuştum. Aynı akşam atılgan bir Avustralya devriyesi, destek grubuna rastladı ve üzerine ateş açmadı. Bir başarıydı bu.

Ertesi gün, Avustralyalılar demiryolu boyunca Beaufort'a doğru tekrar ilerlemeye başladılar. Şiddetli çarpışmalar oldu. (Öyle sanıyorum ki bu bölgede, savaşın son Victoria Cross'u[1] bir askere verildi.) Benim milislerle, ordunun işbirliği etkin göründü ve hiçbir kötü olay olmadı. Labuan'a geri döndüm.

Ayın 21'inde, iç bölgedeki alanımıza indim. Vadi sakin ve sessizdi, havada, yaşayan toprağın güzel kokusu vardı. Doktor Çeng'in (ya da Çang) yardım ettiği Corbett hastaneyi açmıştı. Genç misyoner ölmüştü, mezarının haçı çavlanın yakınında, mezarlık olarak kullandığımız küçük tepenin üzerinde yükseliyordu. Arkadaşı, taş maskeli ihtiyar, ilk yaralılarımız, hastalarımız arasında neşeyle dolaşıyordu. Köyün çıplak memeli genç kızlarıyla karşılaşınca gözlerini indirmiyor ve her sabah, uyanınca, haykırıyordu:

"Dünya nasıl da güzel! Yaşasın Tanrı!"

Cançekişenler için diz çöküp dua ediyor, ama dinini yaymaya çaba göstermiyordu. Herkes seviyordu kendisini. Yoo ve oğlu, Tamong Miri'ye, Learoyd'un yanına gelmişlerdi. Anderson, okulda gene profesörlük kürsüsünü işgal ediyordu.

---

1. Victoria Cross, en büyük İngiliz askeri madalyasıdır. Burada söz konusu olan Victoria Cross'u, Kalgoolie'li (Avustralya) er T. Çarçeviç kazandı. (Çev.)

Çocukları eğlendirmek için uçurtmalar bile yapıyordu.

İçinde bulunduğumuz durumu saptamak için, Armstrong'a telsizle randevu vermiştim. Benim ayrılışımdan bu yana, askeri konum yer değiştirmişti. Japon birliklerinin yöneldiği yeri biliyorduk şimdi: Tomani'nin kuzeyinde ve Padas ırmağı üzerinde bulunan Sapong Estate kauçuk plantasyonuna doğru ilerliyorlardı. Çok iyi düşünülmüş bir seçimdi. Kıyıya çıkartma yapan Avustralyalılar için mümkün olan tek giriş yoluydu bu: Demiryolu hattının güçlükle geçtiği, on beş mil uzunluğunda görkemli bir çentik, ırmağın gediği; Crocker Ranges'ın arasında, gerçek bir kılıç vuruşu; birçok boğazın kesileceği bir boğaz-kesen.

Learoyd krallığının üzerine çöken üç tehdit, ilk başlarda sandığımızdan daha az ağırdı. Batı'da, Saravak Dayakları'nın parçaladığı Japon kolları sınır boyunca, Kızıl Köpekler ve Tomani topraklarının içerlerine kayıyorlardı. Güney'de uçsuz bucaksız boş toprakları aşmak zorundaydılar; ama bunu başaracak durumda değildiler. Geriye Doğu kalıyordu; asıl tehlike buradaydı: Sapong Estate'e varmak için, krallığı bir başından öbür başına geçmek zorundaydı Tarakan ordusu.

Batı cephesinin komutanlığını Armstrong'a bıraktım. Bu görevi şaşılacak bir düzeyde başardı ve Üstün Hizmet Nişanı kazandı. Senghir'in otoritesine yaslanıp bütün gerilla eylemlerini eşgüdüme soktu ve hatta bombardıman uçaklarının saldırılarını yöneten telsiz ekiplerini plantasyonun içine sızdırmayı başardı. (Bu, hareketlerimizi havlamalarıyla düşmana haber vermemeleri için, Tomani bölgesinin köylülerine köpeklerini öldürtmek zorunda kaldığımız dönemdir. Kıyımdan tek bir köpek kurtuldu; cangıla kaçtı ve aylar boyu, hatta savaştan sonra uzun süre, vadinin tuhaf sessizliğinde, ölüme uludu... Ama bu bir başka hikâyedir.)

"Poney Express"in ulaklarından birinin önderliğinde, üç gün süren bir zorlu yürüyüşten sonra Tamong Miri'ye vardım. Bunaltıcı bulutların altında yitmiş orman yalağı, bana

her zamankinden daha korkunç göründü ve büsbütün sessizliğe gömülmüş uzunev, çocukluğumda, kışın, bazan liman serserilerine barınak olan kolu kanadı kırık, eski iki direkli gemilerin yarattığı, insanı çökerten terkedilmişlik duygusunu uyandırdı bende.

Yarı çıplak iki büyücü ateşin yanında tembul çiğniyordu. İlerde, evin öteki ucunda, yere uzanmış üç gövdenin üzerine titrek bir ışık yayan zavallı bir meşale karanlığı deliyordu. Olup olacağı bu kadardı, başkaca bir şey yoktu. Dünyanın sonundaydım ve son insanlar, Apokalips'in[1] büyük bir felâketinden, arkalarında sadece iki korkuluk bırakarak kaçmış gibi görünüyorlardı. Dışarda, cançekişen güneş birdenbire söndü. Yağmur, geceyi delik deşik ediyordu, öfkeyle. Su ağır ağır yükseliyordu, durmadan yükseliyordu, sessiz bir deniz yükselmesi gibi ormanı yavaş yavaş yutarak, bütün vadiyi... Ya da, dinamitlenen dağlar, müthiş bir çatırtıyla çamur nehirlerine gömülüyorlar ve yeryüzünden hayatın bütün izleri, silinip gidiyordu.

Homurdanan bir köpek bütün dişlerini göstererek kokladı beni. Islak giysilerimin içinde, soğuktan titriyordum. İki büyücüden en tiriti, ağzındaki tembulu tükürerek anlamadığım birşeyler cıyakladı. Dipte bir görüntü kımıldadı, Yoo'yu tanıdım. Learoyd, zayıf vücudunu bir kefen gibi saran örtünün altında, onun yanına uzanmıştı. Dişlerini gıcırtadıyor, hemen hemen kor ateşi kadar sıcak soluk veriyordu. Yüzünün yalnızca yarısı aydınlanıyordu. Soluk bir bakışla, bir an, süzdü beni.

"Hey!" diye geveledi, büyük bir çabayla.

Sesi tuhaftı. Ağzı aralık kaldı, kapatacak gücü kalmamıştı. Kör bakışı, çatının karanlığı altında, uzak birşeylerin gizemli düşüne daldı yeniden.

Conklin, bir paraşütün altında tostoparlak olmuş, uyu-

---

1. Saint-Jean'ın yazdığı, İncil'in son kitabı. Dünyanın sonu. Ya da "Yuhanna'nın Vahyi". (Çev.)

yordu. Yanına yaklaştım, seslendim, ama uyanmadı. Alnı sıcaktı, o da korkunç zayıftı.

"Hasta. Çok hasta," diye mırıldandı Yoo.

Meşalenin yalımı, sıkıntısında çok şey anlatan ıslak, kara gözlerinde yansıyordu. Daha ayrıntılı birşeyler öğrenmek istedim, ama bundan vazgeçtim; İngilizcesi çok ürkekti ve ben de çok yorgundum. Olan biteni anlamak zor değildi. Ateşler, mikroplar, Filler Ovası'nın hava ve çamurunda pusuda bekleyen virüsler yapacaklarını yapmışlardı sonunda. Uzunevin böylesine bırakılmışlığını pek anlamıyordum; Murutlar bu hastalıkların bulaşıcı olduğuna inanıyorlar mıydı?

Köşelerinde, yazgı habercisi iki büyücü, keskin yaygaralar koparıyorlardı. İkisi de biçimsiz, örselenmiş, dişsiz, buruşuk varlıklarıyla, kor ışığında korkunçtular, ama gıcırtılı gürültüleri, daha da korkunçtu. Neler anlattıklarını bilmiyorum, ama söyledikleri, kulağımda, geleceğin karanlık haberleri gibi çınlıyordu... Yaşama tutkun zavallı kocakarılar!

Yoo sert bir sesle susturdu onları. Biraz daha inlediler, sonunda sustular.

Gözkapaklarım uykudan kapanıyordu. Soyundum, bir paraşüte sarındım, hemen uyudum.

Şafakta, gökyüzünün kargaşası bir gün öncekinden de korkunçtu. Kan rengi güneş, kısa bir süre yükseldi, sonra bulutlar kapandı, ışık kül gibi boz bir renk aldı.

Neşe çığlıkları uyandırdı beni. Yuvarlak karınlı prens, babasıyla oynuyordu. Yoo uyuyordu. İki cadı, ölgün ateşlerinin yanında, örtülerin altına gömülmüş, gözden kaybolmuşlardı.

Learoyd gülüyordu, ama zayıflık ve güçsüzlüğü gülüşünü dayanılmaz bir sırıtma haline getiriyordu; neşeli bir iskelet görünüşü vardı. Conklin, bir sığır konservesi kutusundan birşeyler çiğniyordu. Ateşi sonunda düşmüştü.

Dört gün önce, hasta durumda, tepelerden ayrılmışlar ve buraya kadar zor-güç gelmişler. Çeng (ya da Çang) onları

telsizle tedavi etmiş. Koleraya yakalanmış olmaktan, ya da daha kötüsü bir şeyden korkmuşlardı, ama tehlikeli bir sıtmadan başka bir şey değildi hastalıkları ve yüksek dozlu kinin kendilerini yarı yarıya öldürmüştü.

Conklin raporunu verdi:

"Japlar, Engerek Başı'na ulaştılar. Bir parça güneş görmek, biraz temiz hava almak için yukarıya yığıldılar. Bunun sonu, insan kırımı oldu, uçaklar geldi, bir kırım! Vadiye, nasıl gerisin geriye yuvarlanarak indiklerini görmeliydiniz! (Uzun, sarı dişlerini ortaya çıkararak sırıttı.) Bu yakınlarda tepelere tekrar çıkabileceklerini sanmıyorum. Şimdi Hurma Geçidi'ndeler ama geçmediler. Eastward, Bren ve Gwai, kendileriyle ilgileniyorlar."

Bu çaba tüketmişti onu. Yastık gibi yuvarlanmış paraşütün üzerinde kendisini bıraktı, gözlerini kapattı, ama konuşmasını sürdürdü:

"Bizden daha çok acı çekiyorlar. Hastaları var. Yol üstünde bırakıp gidiyorlar hastalarını. Bazıları kendilerini kayışlarıyla asıyor. Yiyecekleri yok... Artık ağır silahları da yok gibi..."

"Çok güzel dostum. Sizi hastanemize göndereceğim, ihtiyacınız var..."

"Hayır, sör, hayır, hayır, iyiyim. Ateş üç gün sürüyormuş. Çinliler önceden haber verdiler bize. Artık bitti, iyileşeceğim."

Kendisini Tamong Miri'de bırakmam, Batı'ya göndermemem için yalvardı. Onu anlayabilirdim, bu korkunç, bu uğursuz yer, beni de büyülemişti, her şey sona ermeden, buradan ayrılmak niyetinde değildim.

"Biliyor musunuz, birkaç güzel 'seri' başardım," diye sözünü bitirdi, zayıf bir sesle.

Yuvarlak karınlı küçük prens durmadan sevinç çığlıkları atıyordu. Karnı ilerde, tırısa kalkıyor, güle.ek babasının üzerine atılıyor, geriye dönüyor, tekrar başlıyor ve yorulmadan devam ediyor, her defasında da, bir gün önce, bana kılavuz-

luk eden "Poney Express" ulağının sözünü kesiyordu. Learoyd çocukla birlikte gülüyor, onu kollarının arasında sıkıyor, sert sakallarını sürtüyor, sonra görüşmelerine devam ediyordu. Yüzü yıkıma uğraşmıştı, bakışlarında büyük bir yorgunluk okunabilirdi, ama mutlu bir görünüşü vardı. Dirseği üzerine yükselip bana seslendi:

"Demek, ihtiyar kargayla birlikte komplo hazırladınız! Anlaşıldığına göre, savaştan sonra benim yerime geçmek istiyor."

Ben Senghir'le konuşurken, yanımızda kadınlardan başka, hiç kimse yoktu.

"Nereden biliyorsunuz?"

"Yönetmek, bilmektir. Hepsi bu."

"Hiç kuşkusuz benim... benim dul, şen dul..."

Alaylı bir gülüşle sözümü kesti:

"Ah, size söylenmişti şen olduğu... Şimdi onu gördükten sonra, hayır dediğiniz için üzülüyor olmalısınız, ha?"

Sonra, birdenbire ciddileşerek ekledi:

"Yaşlı ve bilge. Demek ki yorgun ve hayal kırıklığına uğramış. Beni temizlemek için ona güvenmeyin."

"Sizi temizlemek niyetinde değilim," dedim.

"Şimdi değil. Daha sonra. O gün gelmeden, size şimdiden söylüyorum bunu."

Öğleyin, Conklin, S.C.R. 300'ü kanala bağladı ve Hurma Geçidi'nde bulunan Eastward'la ilişki kurdu. Japonlar, uçakların elini kolunu bağlayan kötü havadan yararlanıp, geçidi zorlamaya kalkmışlar, ama Bren'in makineli tüfekleri, havanları onları bir kez daha durdurmuş. Eastward, yaralılarının sisin içinde uluduklarını anlatıyordu.

"Her yanlarını yapraklarla kaplı, şafak sökerken ormanın yürümeye başladığını sandım," dediğini duydum, alıcının cızırtıları arasında.

Neme doymuş topraktan ince bir buğu yükseldi. Şahin Tepesi'nin kara kayası, ürkütücü orman yalağı silindi, eridi,

sulara gömüldü, sıvılaştı, gözden kayboldu. Yaratılışın ikinci günün sabahında olduğu gibi, her şey birbirine karışmıştı, suyun, gökyüzünün, yeryüzünün nerede başladığına hiç kimse karar veremezdi.

Gün batarken köpek havladı. Her yanlarından sular akan bir savaşçı sürüsü çıktı ortaya. Bir çığlık, bir gülme tufanı oldu, kaba ve yabanıl bir yaşam seli, uzunevi istila etti. Büyük ateşler yakıldı; yalımlar, yağmur damlalarından pırıl pırıl bronz derilerin üzerinde titriyor, iyice yağlanmış silahların çeliğini parlatıyordu. Krallarının çevresinde çember biçiminde çömeldiler. Ejderhalı küpler getirildi. Tas tas ayak içtiler.

Krallığın bütün kabilelerinden insanlar vardı, Kızıl Topraklar'dan, Kara Topraklar'dan, yukarı Sembakung ve kollarından, Kuzey sınırlardan, Filler Ovası'ndan. Tepelerden iniyorlardı. Yaralılarını taşıyarak iki gün yürümüşlerdi. Havanlar için obüs, makineli tüfeklere de şerit almaya gelmişlerdi.

Avustralya ordusu yamçıları altında yatan üç yaralı, kendilerini görmesi ve dokunması için Learoyd'a tanıtıldı –birisi daha şimdiden ölümün işaretini taşıyordu–, sonra onları bir ateşin yanına taşıyıp, o iki zavallı kocakarıya emanet ettiler. Gri gözlü küçük prens uzun uzun, bıkmadan seyretti onları.

Acıkmış savaşçılar yiyip içiyorlardı; ağız şapırtılarının, seslerin uğultusunun üzerinde, bazan bir çakal gülüşüne benzeyen kekre bir gülüş çınlıyordu. Çarpışmalarını anlatıyor, düşmanlarının yollarını şaşırmalarını öykünüyorlardı. Sarhoşlukları arttıkça, terlerinin yabanıl hayvan kokusu da yükseliyordu. Yaraları hafif olanlar, kan aksın, Learoyd cesaretlerine hayran olsun, çarpışmalara katıldıklarını görsün diye sargılarını kopardılar; çünkü bir yalana inanmak mümkündür, ama gözün gördüğü şey gerçektir.

Yoo, güzelliği, memelerinin diriliği, karnının kadife yumuşaklığı, butlarının parlaklığı ile, bu barbar şölene egemendi. Yalımlar, çıplak derisinin amberi üzerinde, kızıl yansımalar tutuşturuyordu... Bütün savaşçıların gözü onun üzerindey-

di. Işıldıyordu...

Çok sonra, son sarhoş savaşçı, hareketsiz bir yığın gibi bir köşeye yığılmak için soluyarak ayağa kalktı, arkadaşlarının yayılmış vücutlarının ortasından sendeleyerek yürüdü.

Artık yalnızca sessizlik vardı. Sessizlik ve yağmurun tekdüze tıkırtıları.

O zaman yaralılar kendilerini yalnız hissettiler. Kıvılcımlar saçan sıcak korların ötesindeki gece korkuttu onları. İnlediler. Ölecek olan, bir çağrıya benzeyen garip çığlık attı, üç kez.

Sabahleyin ölmüştü. Yoo ve iki büyücü, bir ağıt havası tutturarak, bir parça pirinç, bir parça et, birkaç fişek ve kalao tüyünden oluşan sungular koydular yanına, vızıldamaya başlayan sinekleri kovaladılar. Aynı kabileden erkekler, ormana mezar kazmaya gittiler. Kelle avcısı pasalıyla birlikte ayakta gömüldü.

Cephane konvoyuyla birlikte, tepelere çıkmaya karar vermiştim. Learoyd ve Conklin'le vedalaştım. Ateşleri düşmüştü. Yukarıda bana yetişmeden önce, güçlerini toparlamaları için, her ikisinin de, birkaç günlük nekahete gereksinimleri vardı. Learoyd, bana, ölen savaşçının ve köyünün adlarını söyledi ama ikisini de unuttum.

"Tepeler" savaşı (daha sonra bu isimle andık onu kendi aramızda) bir aya yakın sürdü ve korkunç bir gecede sona erdi, insanların çıldırdığı şu gecelerden birinde. Gerçekte geçitler savaşının bir uzantısıydı: Hurma Geçidi, Leopar Geçidi, Bulutlar Geçidi, Maymunlar Geçidi. Bütün bu geçitler kanla sulandı. Bazı günler, rüzgâr dalgaları ölümün kokusunu, sineklerin dayanılmaz vızıltısını bize kadar getiriyordu. Birçok kez, sabahın soğuğunda, yağmurun altında, sisin içinde, sessiz ormanın yürümeye başladığını gördüm. Japonlar, saldırıya hazırlanırken, birbirlerini yanıtlayan garip hayvan sesleri duyuyorduk; o zaman, uçakların karanlığa karşın bombardıman düzenlemeleri için dorukların üzerine büyük ateşler yakıyorduk.

Amacımız Japonlar'ı durdurmak değildi, ne yeteri kadar çok, ne de yeteri kadar güçlüydük. Verimli vadilerin yollarından geçmelerini önleyip, onları, aşağı Sembakung'un kollarının tehlikeli yataklarından ilerlemeye ve hareketlerini ıssız Doğu'ya saptırmaya zorlamaktı amacımız. Aşağı yukarı başardık bunu. Ne yazık ki, Komançi birliklerimiz arasındaki ilişki sürekli kösteklendi, çünkü okuyup yazma bilen hiç kimse bulamıyorduk. Filler Ovası'nın güneyinde kaybolan hayalet birlik arkamızda birdenbire ortaya çıktığı zaman bir emir iyi yorumlanmadı ve bu yüzden Bulutlar Geçidi bütün gece açık kaldı.

Ama bu felâketi anlatmadan önce, olayların akışına dönmem gerek.

Learoyd ve Conklin kısa bir süre sonra bana yetiştiler. İkisi de acınacak durumdaydı, son tepelere tırmanmaları sa-

atler aldı. Her adımda duruyorlardı, ağızları açık, bakışları yitikti. Bacaklarının zayıf kaslarının titrediği görülüyordu. Malezya geri çekilmesi sırasında, Slim ırmağı üzerinde vurulan yüzbaşının cümlesini tekrarlıyordu Learoyd:

"Yaşadığınızı düşünüyorsam, yürüdüğünüzü düşünüyorum."

Yürüyen bir iskeletti, ama içinde, öylesine bir yaşam gücü vardı ki şaşılacak kadar kısa bir sürede eski gücüne kavuştu. Conklin, daha uzun süre sürüklendi; kendi "çöl fareleri"ni tekrar bulmak, ince dinamit deneylerine yeniden başlamak umudu ve birkaç kutu sığır konservesi, sonunda onu tamamen iyileştirdi.

Eastward öldü.

Bu bir kazaydı. Komançiler, nasıl işlediğini öğrenmek için, bir cesetten alınan bir Japon silahını karıştırıyorlarmış. Silah meğer bir tuzakmış. Patlayıcı kurşun Eastward'ın ensesinden girmiş. Learoyd'la ben, oraya vardığımızda, patlamış, iri ve kırmızı yüzü güneşe doğru dönük, sırtüstü yatmıştı. Gözlerini bir türlü kapatamadık. Kan birikintisinin, yere yayılmış beyin parçalarının üzerinden, kudurmuşçasına vızıldayarak, binlerce sinek kalktı... Daha sonra, daha da korkunç şeyler görecektim. Şiddetli çarpışmalara sahne olan Tabuk Libang'ın (Learoyd'un altın ırmağı) kum yığınlarından yukarı çıkarken, yere uzanmış bir adamın, siyah siluetini farkettim. Hizasına gelince, siluet sinek bulutu içinde, birdenbire kayboldu. Bzzz. Bzzz. Bzzz. Hiçbir şey, başka hiçbir şey yoktu. Sadece sinekler ve ölüm kokusu. Ayağım yumuşak, iğrenç bir şeyin içine gömüldü. İnce kum örtüsünün altında görünmeyen bir Japon cesedi vardı. Ben geçtikten sonra, bu yitik askerin titrek, uğultulu gölgesi hemen oluştu. Botlarımı temizlemek için, uzun süre ırmağın içinde yürüdüm.

Eastward'ın milis birliğinin Komançileri sessiz ve düşünceli duruyorlardı, bağdaş kurmuşlardı. Aralarından biri Learoyd'a yaklaştı, onunla konuştu.

"Ne dedi?" diye sordum.

"'Reis bu,' diye yanıtladı Learoyd. 'Savaşçıların çoğu hâlâ kötü insan; keskinleşmesini istediğimiz palalar gibi, kendilerini bileyen kişiyi kesiyorlar,' dedi. 'Kabilem kanın bedelinin ödemeye hazır,' dedi. Bir erkeğin hayatı için, istemeyi uygun bulacağınız sayıda, ejderhalı küp verecekler, demektir bunun anlamı."

"Peki siz ne karşılık verdiniz" dedim.

"Ölecek olanların kan bedelini ödeyecek kadar ejderhalı küp yok bu topraklar üzerinde," dedim kendisine. Ona şunu da söyledim... "Oh! bize özgü şeyler, sizin şiir dediklerinizden."

Eastward, Cinler Tepesi'ne, tıpkı bir Murut savaşçısı gibi ayakta gömüldü. Öteki dünyada uzun bir yolculuk yapmaya yetecek kadar sungu aldı. Karabinasının, onunla birlikte gömülmesini kabul etmedim. Bunun üzerine, reis onun eline, gergedan boynuzu kabzalı kendi kelle avcısı palasını sıkıştırdı. Haçi da dikildi. Babamın bana ezberlettiği, tanınmış bir ölünün başında söylenen söylevi okudum. Babam bu duanın düşünmeye değer olduğu kanısındaydı: "Kadından doğan insanın, yaşayacak kısacık bir zamanı vardır..."

Ağaç kubbesinin içinden yükselen duman, uçaktan ya da herhangi bir yüksek yerden görüldüğü, cangılın kalınlığına rağmen geceleyin alev parıldadığı ve Komançiler yanan odunun kokusunu çok uzaklardan alabildikleri için, ağır göçleri boyunca Japonlar, hiçbir zaman ateş yakamadılar. Kovaladığımız zaman bizim de ateş yakamadığımız oldu. Üşümemek için birbirimize sarılıp yatıyor, pirincimizi ısıtmadan yiyorduk. Safra gibi acı tadı vardı. Yağmur ve güneş bizi mayalandırıyordu. Yüksek otlar, donmuş parmaklı soğuk eller gibi yüzümüze dokunuyordu. Yabanıl hayvanlar kaçıyorlardı; yırtıcı soluklarında büyük korkularını duyumsuyorduk. Her an, her şeyin, bir kan birikintisinde sona erebileceğini kabul edecek kadar hayal gücümüz ve gençliğimiz vardı, o sıralar. İçinde bulunduğumuz ânı, görüş uzaklığı birkaç yüz metrey-

le sınırlı bir mekânda yaşıyorduk. Ölümcül iz sürmemizin rastlantıları, bizi bir orman yarığına sürüklediği zaman, başımızı kaldırıp bulutların geçişine bakarken gözlerimiz kamaşıyordu.

Leopar Geçidi savaşı, büyük bir zafer oldu. İlk kez çok sayıda esir aldık. Akşam Japonlar geri çekildiler. Borazan sesleri, karanlığın bastırdığı vadide, hıçkırıklar gibi yankılandı.

Ertesi gün Learoyd bana bir mesaj gönderdi. Yaya birkaç saat uzaklıkta bulunan bir uzunevde kendisini görmemi istiyordu. Oraya geceleyin vardım. Çok zayıf, üniforma parçaları giymiş, ama yolun iki yanına kusursuzca sıralanmış yirmi kadar tutsak, meşaleleri havada tutuyordu. Köpekler havlıyor, toplanmış köylüler öfkeyle tekmeyi patlatıp kovalıyorlardı onları. Learoyd beni, verandanın merdiveninin en üst basamağında ayakta bekliyordu. Arkasında, içtiği ayaktan kafayı epeyce bulmuş olan yaşlı Komançi muhafız, sendeleyip duruyordu. Hasta yüzlü küçük bir Japon klarnete benzeyen bir çalgıya (*shakuhachi*) umutsuzca üflüyordu. Biraz hüzünlü, ama bu çok güzel müzik, gürültüden iyi duyulmuyordu.

Beni çok uzaklardan gören Learoyd, neşeli bir sesle haykırdı:

"Banzai!"

İnanılmaz bir şölen oldu, bol bol yenildi-içildi. Zavallı titrek çalgıcı, bizim onurumuza bütün gece çalmak zorunda kaldı. Tutsaklar arasında, bir sahra hastanesiyle birlikte elegeçen iki kadın vardı. Yemeğin sonunda, kadınlar, Japon usulü, diz çökmüş durumda bize hizmet ederlerken, Learoyd, bütün ağırbaşlılığıyla bana döndü:

"Galip geldik ve siz de bizim konuğumuzsunuz. Hoşunuza gideni alabilirsiniz, ben ötekini alırım."

Sevinçten parıldayan gözlerini, benden ayırmıyordu. Ses çıkarmadığımı görünce:

"Yıkattım onları. Temizdirler," diye ekledi.

İki kadın önümüzde diz çökmüş duruyorlardı hâlâ. Ha-

reketsiz Asyalı yüzleri, hiçbir şey söylemiyordu. İkisi de güzeldi, zayıf olmalarına karşın güzel buluyordum onları.

"Oh, nasıl memnunlar bir bilseniz. Kellelerinin uçurulacağını sanıyorlardı. Küçüğü kendini zehirlemeye bile kalkıştı." Geceyi büyüğüyle geçirdim. Yumuşak, fildişindenmiş gibi serin bir derisi vardı. Ergenleşmemiş küçük bir kızın, memelerin ucundaki o iki pembe sivrilik ve cinsiyet organının o küçücük kabarık yarığı ile dişiliği belli olan duygulandırıcı vücuduna benziyordu vücudu. Gözlerini kapattı, bacaklarını gevşetti, ama hiçbir hareket yapmadı. Öyle durdu. Yüzü bir maske gibiydi.

Umurumda bile değildi. Düşmanlığının ya da iğrenmesinin ne önemi vardı, ruhu kimin umurundaydı? Onu almak, kullanmak sonra da fırlatıp atmak istiyordum. Olabildiğince çabuk çabuk ve yabancı, zevk almak istiyordum. Kanımın atışını duymak istiyordum, başkalarının hayatının ne önemi vardı? Kısacası yarın yine uğursuz tepelere çıkacaktım, şu ateşsiz, yasasız, korkunç vadiye yine dalacaktım ve kimbilir belki bir kurşun?.. O halde bütün bunlar, kurşuna yol gösteren şeytansı küçük *karacanın*, Boo Amca'nın beyninde varolacaktı ancak... Bununla birlikte, onun bir kez titrediğini duyumsadım, dudakları aralandı, kendini tutmak için onları ısırmaya çalıştı, ama uzun bir çalkantının yükselmesini önleyemedi. Kolları boynuma dolandı ve gözlerinde, bir an, insan ruhunda ne çok et bulunduğunu okudum.

Sabahleyin, pişmanlık tanımayan bir rahatlıkla dolu, genç bir hayvan kadar taze uyandım. Benim kaygısız Japon, bakışlarımdan kaçıyordu, sevgimi kendisine göstermek için kalçalarına hafifçe vurdum. Acıkmış Learoyd, çekirge ve yaban balı yiyor, küçük hemşiresi de itirafların en sevimlisi için, ona tanıklık ediyordu. Çılgınlıklarında, en küçük bir kötülük ve saygısızlık yoktu, ikisi de kesinlikle ahlâka aykırı ve gönül çekiciydiler. Zavallı çalgıcı bir köşede *shakuhachi*'sine gene üflüyordu. Bir gün öncesine göre, daha hasta, daha zavallıydı, iyi çalamıyordu. Bana kinle baktığı duygusuna kapıl-

dım.

"Müziğini seviyorum, Komançi ordusu korosundan sonra bir değişiklik, ama bu namussuz herif daha neşeli bir şey çalmak istemiyor," dedi bana Learoyd neşeyle.

Sonra eşsiz bir rahatlıkla ekledi:

"Sizinkinin evli olduğunu biliyor musunuz? Sanıyorum ki kocası da bu herif."

Bu düşünce onu öylesine sevindirdi ki gülmekten boğulacaktı neredeyse. Şakasını ne gülünç, ne de uygun buluyordum, bunu kendisine söyledim.

"Valla, geçen akşam hiçbir şey bilmiyordum," diye yanıtladı, "bunun için ağlayacak değiliz, değil mi?"

Doğru, bunun için ağlamadık.

"Sustur şunu, müziği gücümü kesiyor."

"Namussuz herif," savaştan sonra, az kalsın başıma bir yığın dert açıdıyordu. Sapong Estate gözaltı kampında, Kızıl Haç'a, karısının ırzına geçtiğimi bildirdi. Britanya ordusu, böyle işlerde, şakaya gelmez. Bereket versin, soruşturma açılmadan hastanede öldü.

Yağmur, sis, güneş, tepelerin rüzgârı. İnsan ayaklarının izleri, kurşunların şakırtısı, Dinamit Dave'in tuzaklarının tesbih taneleri gibi patlamaları. Acı pirinç...

Günler geçiyordu. Japonlar yavaş yavaş Kuzey'e dönüyorlardı.

İlk asılmışımı gördüm. Sinekler sayesinde, onu göreceğimi tahmin etmiştim. Darağacı olarak, asalak bitkilerin paraladığı kocaman bir hind inciri ağacının alçak bir dalını seçmişti. Zehirli bir meyve görünüşündeydi.

Fergusson, alanımıza indi, ama Tamong Miri'ye kadar ilerlemedi. Batıda kaldı, Armstrong ve Senghir'le görüştü. Bununla birlikte, küçük bir F.M. telsizi aracılığıyla, onunla konuşabildim. Learoyd, onunla buluşmak için cepheden ayrılmayı reddetti.

"Bana ne anlatacağını çok iyi biliyorum. Ve beni ilgilen-

dirmiyor bu."

Yağmur, sis, güneş...

Vadinin uğursuz çukurlarında, sayıları gittikçe artan Japon cesetleri öylesine zayıftı ki, artık hemen hemen hiç kokmuyorlardı. Kısa bire süre içinde karıncalar ve kurtlar tamamen temizliyordu bunları. Terkedilmiş hastalar, geride kalanlar, işe yaramayan tüfeklerini toprağa gömüyorlar ve pimi açılmış elbombalarının üzerine uzanmak için ormanın en sık yerine bir yılan gibi süzülüyorlardı. Bir kalçası eksik olan bir ceset bulduk. Bir patlama yüzünden kopmuş değildi. Kalça hizasından bir cerrah tarafından uygun şekilde kesilmişti... ya da bir kasap tarafından. Daha sonraki günler, başkalarını da bulduk... Akşam olunca, cançekişme inlemeleri, hırıltılar, çılgınca korkunun ulumaları yükseliyordu. Tanrım, ölmek için, ne çok vakit harcıyor insanlar!

Yağmur, sis...

25 Temmuz günü, hayalet birliğin yeri belli oldu. Sembakung'un sağ kıyısı üzerinde, Tamong Miri'nin yaya üç gün güneybatısında bulunuyordu. Filler Ovası'nda gözden kaybolalı iki ayı geçiyordu. Edindiğimiz bilgilere göre, bin kişilik bir kuvveti vardı. Araştırmalarımızdan uzun süre kurtulabildiğine göre, hiç kuşkusuz disiplinliydi ve iyi yönetiliyordu. Learoyd'la ben, kendisinin de dediği gibi, "araziyi hazırlamak" için karşılarına hemen Conklin'i ve dinamitçilerini çıkarmaya karar verdik. Conklin, kıvılcımlar, yok canım, havai fişekler döşedi. Karşısında, sonunda, kendisinin de tahmin ettiği gibi, tam bir asker gibi davranan iyi askerler vardı,—Javalı şaşkın öncüler değil artık—gerçek askerler vardı.

Öte yandan, Tamong Miri'de bulunan yedek milisler Srai'yi inerek, Sembakung'a yöneldiler. Maymunlar Geçidi dolaylarında dolaşan Bren'e (Lewis) de aynı anlamda emirler gönderildi telsizle. Learoyd, ulaklar aracılığıyla bu kararları onayladı.

Bir yanlış anlama oldu. Bir emir yanlış yorumlandı.

Sonuç olarak, Bren, bunun sorumluluğunu yüklenmek zorunda olduğuna inandı. Onu Learoyd'un önünde, ayakta, gözleri yaş dolu gördüm:

"Benim... Benim kabahatim... Bilmeliydim."

Ölü gibi sararmış Learoyd, tek söz söylemeden yanından ayrıldı.

Bren'in suçu değildi bu. Yaya altı saat uzaklıkta, dillerini iyi anlamadığı savaşçı sürüsüyle yalnız başınaydı. Her şeyi yapamazdı, her şeyi göremezdi, her şeyi bilemezdi. Özel olarak kimsenin suçu değildi. Bir kazaydı, rastlantının rüzgârı, alınyazısı.

27 Temmuz, yağmur yağıyordu. Buz gibi yağmur damlaları körleştiriyordu bizi. Bitkin bir Japon birliğinin izlerini, kurtlar gibi izliyorduk ve bizden kurtulamayacağını çoktan biliyorduk. Gün batımından az önce, soluk soluğa bir ulak yetişti bize ve haberi verdi: Bulutlar Geçidini tutan milis Sembakung üzerine yürümüştü. Geçit serbestti. Japonlar geçmişler ve Muzlar Vadisi'nden hızla aşağı iniyorlardı.

Geceleyin, çılgınca bir yarış oldu.

Geceleyin, çılgınca bir yarış oldu.

Learoyd, fundalığa vuran çılgın bir yabandomuzu gibi, öfkeli bir manda gibi saldırıyordu, arkasından onu izliyorduk. Göbeğimize kadar suyun içinde üç saat durmadan bir dereyi çıktık. Çevrede Japonlar'ın bulunabileceği olasılığına karşın, yağmurun altında büyük parlak alevlerle yanan kuru bambu ve reçineden yapılmış meşalelerimizi yakmak zorunda kaldık. Biçimsiz gölgelerimiz sırılsıklam bitki örtüsünün üzerinde sıçrıyordu.

Dereden ayrılıp, doğruca tepeye saldırdık, bir süngerimsi, kıyıları bıçak gibi tırtıllı kalker kayalar cehennemini, ellerimiz kan içinde, soluk soluğa aştık. Islak, kokusu soluk kesen bitkiler, her yanımıza yapışıyor, yapışkan bir palto gibi sarıyordu bizi.

Tepeye ulaştık. Artık yağmur yağmıyordu, ama ağaç dalları arasında sızlanan hafif bir esinti, soğuktan titretti bizi. Bir adım daha atacak durumda değildim. Learoyd, hiç durmaksızın devam etmek istiyordu; en fazla üç hafta önce, ölümün eşiğinden dönen bu adamın, olağanüstü bir direnci vardı; sanki krallığının cangılı, ona gizemli bir enerji akımı sağlıyordu. Bu gece, üstelik, boğuntu ve umutsuzluk da arkadan itiyordu onu: Bulutlar Geçidi'ni aşan Japonlar'ın ele geçirdiği Muzlar Vadisi doğrudan doğruya Srai'ye ve Tamong Miri'nin uzun evine açılıyordu. Bununla birlikte, yeniden yola koyulmadan, telsizle Bren'i bulmamız gerekti (Vadi'nin dibinde bunu başaramamıştık). "Beaufighter"leri alarma geçirmesi için Tarakan'ı da aradım.

Şafak sökmeden biraz önce iki boğuk patlama duyduk.

Köyün tarlalarının sınırında, küçük bir tepenin üzerine çıktığımız sırada, hava aydınlanıyordu, doğan günün kurşuni-mor aydınlığı yükseliyordu. Hafifçe yağmur yağıyordu. Şiddetli tropikal yağmur değildi yağan, buz gibi, ipince bir çiselti; İngiliz sonbaharının sisi gibi havaya asılmış bir buhar. Çok düzenli Japon artçısı, geçit verdiği bir yerden Srai ırmağını geçiyordu. Sanki koca koca beceriksiz böcekler alayı gibi. Makineli tüfeklerimiz, orman yalağının ezici sessizliğini ani bir gökgürültüsüyle yırtarak, onları suyun içinde mıhladı. Şaşkına dönen kocaman böcekler, havaya fışkıran beyaz su demetlerinin ortasında, çabalayarak dağıldılar. Dağların yankısıyla, on katına çıkan silah sesleri, barut ve sıcak yağ kokusu, sarhoş edip coşturuyordu. Komançiler kısa, sert, acımasız aralarla ateş ediyorlardı. Ancak bir avuç insan karşı kıyıdaki ağaçlara sığınmayı başarabildi. Kulaklarımızda kötü kötü takırdayan kısa bir ateşle karşılık verdiler.

Büyük evden, koşarak üç Japon çıktı. Biri kocaman bir torba taşıyordu. Bir karabina kurşunuyla yakaladım onu. Olduğu yerde kaldı, bir adım daha attı, duraladı, diz üstü yığıldı. Orada kaldı, başı öne eğik, hafifçe sallanarak, bana hiç bitmeyecekmiş gibi gelen bir an. Kendisini bırakıp giden yaşamı gördüğünü sanıyorum. Daha sonra, İspanya'da boğa güreşinde, bir boğanın öldürülüşünü seyrettim. Kılıç kabzasına kadar gömülmüştü, salyayla karışık kırmızı köpükler çıkıyordu ağzından, bakışları donmuş, dengesini umutsuzca korumaya çalışarak, o da sallanıyordu olduğu yerde. Torero, ona şöyle bir baktı, sonra yavaş yavaş sırtını döndü...

Birden yana yıkıldı adam, kımıldamadı artık. Öteki ikisi de, dereye ulaşmadan, makineli tüfekle biçilip yuvarlandılar.

Korkunç bir sessizlik çöktü, ne bir çığlık, ne bir silah sesi. Ölümün sessizliği. Learoyd sebzelerin arasından eve doğru koşuyordu. Ara epeyce uzaktı: Siyah renkli, kesik ağaç diplerinin yükseldiği, tatlı bir iniş, sonra bir çukurluk. Onun peşinden gitmekte acele etmiyordum, biraz sonra neler bula-

cağını biliyordum. Yağmur yağıyordu, ama gökyüzü çok basık değildi. 300'ü açtım, Tarakan'da alarm halinde bekleyen "Beaufighter"lere yeşil ışık yakmasını bildirmek için, Bren'in Şahin Tepesi'ne ara istasyon olarak yerleştirmiş olduğu ekibi aradım.

Gergin sessizlik sürüyordu; onun, başımızın üzerinde Yazgı'nın kılıcını asılı tutan ip gibi dayanıksız olduğunu duyumsuyordum. Ve birden bu ip koptu. Orman ulumaya başladı. Ağustosböceği sesi gibi, acı cıyaklamalar gibi keskin viraklamalar, ıslıklar, gece kuşu çığlıklarının oluşturduğu boğuk bir konser; bir şiddetin ve umutsuz bir karmaşanın gürültüsü: Maymunlar. Maymunlar, her sabah, güneşle birlikte uyanırlar, böyle boğazlarını yırtarcasına bağırırlar, ama bir köyün bu kadar yakınlarında ve hele Tamong Miri yalağında bağırdıklarını asla duymamıştım. Srai kıyısında, ağaçlar, çılgın bir rüzgârla sallanıyor gibiydi. Japonlar, birkaç el ateş ettiler. Siyah bir gövde daldan dala yuvarlandı, yüksek otların arasına düştü. Çığlıklar hemen kesildi, ama sessiz bir fırtına, tepelere ve geçide doğru uzaklaşarak ağaçların tepesini süpürdü; deniz üzerinde, hızlanarak esen bir rüzgâr gibi, bunu da izlemek mümkündü. Bir Komançi tüfeğini kaldırdı, siyah maymunun düştüğü yere nişan aldı. Uzaklığın boğuklaştırdığı umutsuz yaygara tekrar başladı. Evinin yıkıntıları üzerinde Senghir'in bana söylediği şeyi düşünüyordum: "...Maymunlar merhamet dilemek için haykıracaklar..."

Komançi, pusuda duran bir köpek kadar hareketsizdi. Aşağıda, kıyıda, otlar hafifçe kımıldadı. Komançi, üç kez ateş etti. Kurşunlar otları karıştırdı, sonra her şey tekrar duruldu. Komançi, kıyıyı gözlemeyi bırakmadan tüfeğini indirdi. Birşeyler söyledi, bunların içinden sadece "Nippon" kelimesini tanıdım. Yemek yermiş gibi yaparak elini ağzına götürdü. Aç bir Japon'un vurduğu maymunu bulmaya kalkıştığını anladım...

"Beaufighter"lerin bulutların arasından çıktığı sırada, Bren, havanları ve makineli tüfekleri ile geldi. Uzuneve gir-

di, ama girmesiyle çıkması bir oldu, kusmak için savaş alanını terkeden bir yaralı gibi, yemyeşil. Uçaklara kılavuzluk ediyordum. Alçaktan uçarak, derenin kıyılarına saldırıya geçtiler (uzun napalm bidonlarının kendi çevrelerinde dönerek inişlerini, bir ateş küresi ve büyük bir siyah bulut içinde yere çakılışlarını ilk kez gördüm), sonra cangılı ve yüksek Ölüler Dağı'na (yukardan görünüşü bir kafatasına benzediği için Avustralyalı pilotlar buraya Golgotha ya da Kel Tepe diyorlardı) doğru bir koyak içinde uzanan yolu, makineli tüfek ateşine tuttular. Bu saldırıların, çok etkin olduklarında kuşkum var, ama bizim için yararlı oldu. Hepimiz, büyülenmiş gibi, bu kırmızı güneşlere, gökyüzünü karartan karanlık bulutlara bakıyorduk.

Uzaklarda Japon borazanları çaldı[1]. Uçakların uğultusu içinde bize dalga dalga gelen bu çağrılar, hem kudurgan öfkenin, hem acının, hem de insan umutsuzluğunun haykırışlarına benziyordu.

Yağmur yağıyordu. Hava soğuktu. Ah, öyle soğuktu ki! Yağmur damlaları, yüzümüzden gözyaşları gibi akıyordu.

Tamong Miri'nin uzunevi, karanlık, pis kokulu, vızıltılı bir mezardı. Yanmış etin soluk kesen kokusuna karışmış pis bir mezbaha kokusu gırtlağıma sarıldı. Kanatlarıyla havayı titreterek, kocaman yeşil sinekler yüzüme kondu. Büyücülerden biri, ateşin üzerine yıkılmış, korlar yüzünü kemirmişti. Öteki büyücü, biçimsiz bir yığın halindeydi. Yoo'yu arıyordum. Botlarıma sıvanan siyah bir sıvının içinde yürüyordum. Her tarafta, çeşitli şekilde öldürülmüş, ama hep korkunç bir şekilde parçlanmış vücutlar vardı. Çeng'in hastanesine gönderilecek olan yaralılarımız süngülerle bambu duvarlara çivilenmişti. Her şey kırılmış, paramparça edilmişti. Köpekten geriye, sadece derisi kalmıştı... Bir tüfek namlusunun ırzına geçtiği, kırmızı bir çamur yığınından başka bir şey değildi

---

1. Artık telsizleri bulunmadığından, bağlantılarını korumak için Japonlar'ın elinde başkaca araç yoktu; yaşamak için toplu halde bulunmak zorundaydılar.

Yoo. Saçlarından tanıdım Yoo'yu. Kan. Her yerde kan. Ve bu çevreye yayılmış kan birikintisinin üzerinde, küçük prensin başı, kocaman açılmış gri gözleri. Parçalanmış vücudunun öteki bölümünü karabina kurşunuyla indirdiğim adamın torbasından bulduk.

Komançiler, başları önde, yağmurun altında sessizce dolaşıyorlardı. Uzuneve sığınmak istemiyorlardı, kazık temellerin arasına da girmek istemiyorlardı, çünkü kan oraya da sızmıştı. Üşümüş, acınacak bir durumda dolaşıyorlardı. Learoyd, kollarını kavuşturmuş, sırılsıklam, hareketsiz, ayakta duruyordu. Konuşmak için, kendisine yaklaşmayı denedim. Eliyle bir hareket yaptı ve öyle bir baktı ki, olduğum yerde kaldım: Yalnız kalmak istiyordu. Neler düşünebileceğini bilmiyordum (kim söyleyebilir bunu?) gözlerinin beni korkuttuğunu biliyorum. Gözleri her zamanki gibi anlaşılmaz ve kavranılmazdı; ama gri ve donuk yüzeylerinin gerisinde—bazı su altı mağaralarının kara sularının derinliklerinde korkunç yaratıklar barındırdıklarından kuşkulanıldığı gibi—koyu bir gururun, bir uçsuz bucaksız, bir iflah olmaz, bir mutlak yalnızlığın barındığını sanıyordum. Evet, gözleri korkuttu beni o an, bakışlarından kaçıyordum. O da, hiç kuşkusuz gözlerinin içindekileri okumamı istemiyordu; bana sırtını döndü, yalnızlığının daha da derinliklerine gömülerek, ağır ağır uzaklaştı.

Keder, soğuk, yorgunluk, çürümenin ve kanın utkulu kokusu aklımı bulut gibi sarıyor ve aklı başında bütün düşünceleri sürüp çıkarıyordu. Bu sırada, beni katıla katıla güldüren müthiş bir olay oldu: Uzunevin merdiveninin en üst basamağında, bir deri bir kemik, iki büklüm, şaşkın görünüşlü bir adam ortaya çıktı. Işık gözlerini kamaştırıyordu, neşe içinde, anlaşılmaz sözler söylenerek, bir ayyaş gibi sallanarak bir süre durdu. Yolunu kaybetmiş, unutulmuş bir Japon'du. Bir köşede uyumuş olmalıydı, az önce uyanmıştı. Hepimiz, sarhoş olduğunu düşünüyorduk. Bugün, eminim ki, deliydi, delirmişti. Hepimiz delirmiştik!

Sonunda tanıdı bizi. Yüzünün değişimi, şaşkınlık ve bü-

yük üzüntü bana komik gelmişti... Bunlar güldürdü beni. Bir yığın palalı el havaya kalktı ve bir daha görmedim onu. Tam anlamıyla—tam anlamıyla, çok hafif bir deyim—kıymık kıymık kesildi.

Yağmur yağıyordu. Hava soğuktu. Büyük ateşler yaktırdım.

Öğleye doğru güneş çıktı ve kavurdu bizi. Hava saydamlaştı, gökyüzü açıldı, mavileşti; ürkütücü orman yalağı bir zümrüt çekmecesi gibi parıldadı. Bu zümrüt çekmecesinin mücevheri, bir zamanlar, bu pis kokan, bu vızıltılı uzunevdi.

"Yorgunum," dedi Learoyd.

Öyle sanıyorum ki, bunlar onun, o gün söylediği tek İngilizce sözcüklerdi.

Gündüzün, Sembakung'dan çağırdığımız milisler geldiler. Göz kamaştırıcıydılar... Yabanıl, acımasız, tepeden tırnağa silahlı. Yumuşak yürüyüşlerinde, gururlu havalarında, güvenli tavırlarında korkunç ve heyecan verici birşeyler vardı: Hayattılar, bir yaşam aşısı. Learoyd ayağa kalktı, emirler verdi, ulaklar batıya hareket ettiler. Her yeni geleni evi görmeye davet ediyordu, ama kendisi oraya dönmüyordu.

Savaş gongları yankılandı. Uçan "sabarkan" birlikleri, Srai'yi geçtiler, Japonlar'ın ardından cangıla daldılar. Bren ve havanları, Maymunlar Geçidi'nden ve tepelerden en son hareket ettiler. Learoyd ve yaşlı muhafızla birlikte yalnız kaldım. Akşamleyin, turuncu güneşin son ışınları Şahin Tepesi'nin kara kayalarını aydınlattığı sırada, bu uğursuz gün, bir patlama, acı iniltiler ve kanla sona erdi. Gene kan! Learoyd, gömülmeleri için cesetlerin evden çıkarılması emrini verdi; mayınlıymışlar. Yaşlı muhafızın en iyi arkadaşı iki komançi ağır yaralandı. Bunlardan biri hastaneye götürülürken yolda öldü.

Bundan sonraki günler acımak nedir bilmedik. Hiç tutsak alınmadı.

Ertesi gün, şafak vakti. Tamong Miri'nin uzunevinin duman tüten yıkıntılarından ayrıldık. Learoyd, ateşe vermişti. Yıldızlı gecede, sonsuz bir kızıl işaret gibi yandı.

Japonlar'ın cefa yolunu izledik. Birçoğu sıkıntının sonuna ulaşmıştı. Yorgundular. Ölümü seçiyorlardı. Ötekiler, sıkışık bir dizi halinde, elleriyle dağı yoklayarak, bir geçit bulmaya çalışarak yollarına devam ettiler. Gökyüzü yoktu onlar için, güneş yoktu onlar için, ne yıldızlar, ne umut; yalnızca ormanın nemli karanlıkları ve midelerindeki açlık. Bugün bu yolu düşünürsem, geceleyin bir inişi düşünürüm.

Kararmış otlar arasında, ilkin maymunun vücudunu ve onu almaya gelmiş olan aç Japon'unkini gördüm. Her ikisi de tam anlamıyla kızartma olmuşlardı. Biraz daha ötede, ağaçların arkasında, açgözlülükten salyaları akarak, arkadaşlarının dönüşünü burada beklemiş olan üç-dört artçı askerini iyice kızartmıştı napalm. (Havacıların aktif hesabına geçirilecek olanların bu kadar olduğunu sanıyorum.) Öğleden sonra, asılmışları gördük. Gün batımına kadar on dört tane saydık. Kuşlar, bakışlarını çoktan oymuştu. Yerde başka cesetler de vardı: Çırpınarak kasılmış, karınları şişmiş, yüzleri korkunç, sanki işkenceden geçmişler gibi; zavallılar, uzunevde buldukları yeşil kabuklu pirinçleri çiğ çiğ yemişlerdi. Bazıları, beyinlerine bir kurşun sıkarak son vermişti acılarına. Ertesi gün geride kalanları gördük. İlkin tek başına olanlar, yürüyemeyecek kadar zayıf, tek tek umutları kırılmış olanlar. Sonra, kendilerini çılgınca savunan küçük topluluklar. Delinin biri, boynuna geçirilmiş bir iple kendini boşluğa fırlatmadan önce, bir ağacın tepesinden, son mermisiyle bize ateş et-

ti. Çarpışmalar, gün geçtikçe, daha sert, daha önemli, daha kanlı bir görünüm kazandı. Bren'in havanları, tepelerin üzerinden, ufku büyük Ölüler Dağı'yla kapalı Japon kolunun kafasını obüs ateşleriyle dövüyordu. Uçan birlikler, yanlarından dolaşıyordu. Eriyen bir gövde üzerindeki sülükler, cançekişen bir tırtıl üzerindeki kırmızı karıncalar gibiydik. Her an, Japonlarla ilgili her şeyi biliyorduk; onlar, hiçbir şey bilmiyorlardı, hiçbir şey görmüyorlardı; birşeyler duydukları zaman da iş işten geçmiş oluyordu. Kol'u, her biri, kesilmiş bir kurt gibi, ayrı ayrı debelenen parçalara böldük. Alacakaranlığın son ışıklarında, güçlü bir müfrezeyi sardık. Borazan bütün gece yardım istedi. Biz, bütün gece, öldürdük. Kırım için, dört milis ayırmıştık. Ama kan kokusu alıp, ötekiler de geldiler. İzli mermilerin kırmızı ışıklarıyla yivlediği, patlamaların paraladığı, infilâkların parçaladığı bir karanlık. Bütün gece öldürdük. Borazan bütün gece yardım istedi. Çığlıklar, çığlıklar, çığlıklar. "Learoyd benim." Kelle avcılarının gülüş ve hıçkırıkları... Japonlar sağlam bir bütündüler. Karşı koyuyorlardı. Ölmek istemiyorlardı. Gururluydular. Bütün gece yardım istedi borazan, ama yardıma gelen yoktu, umut yoktu. Korkunç gece, kan kırmızısıydı.

Learoyd, bütün gece öldürdü.

Sabahın yedinci saatinde, cangıl yavaş yavaş külrengini alırken, borazan çalmadı artık. Bunun üzerine, Learoyd durdu, eserini seyretti.

Bununla birlikte, gözleri ancak ertesi gün açıldı ve çıplak olduğunu gördü.

Ertesi gün 6 Ağustos 1945'ti: Hiroşima'nın bombalandığı gün. 5 Ağustos'ta bütün gün savaş alanının yakınında durmuştuk. Utkunun o ak sabahında ölülerimizi gömmemiz, yaralılarımızı Çeng'in hastanesine taşımamız gerekti. Sonra cephemizi yeniden düzenledik: Kendi arkadaşlarının özverilerinden ve reislerinin buyruğuyla yağmaya katılan çılgın milislerin bıraktığı boşluktan yararlanan Japonlar toparlanmışlar,

Tabuk Libang geçidi ile Altın Dere'yi zorlamayı başarmışlardı. Uçan takımları peşlerinden gönderdik.

Sessizliğin ayılttığı Komançiler, kolları sarkık, gözleri yuvarlak ve bomboş, Japon cesetlerinin arasında uyur-gezerler gibi dolaşıyorlardı. Borazanı buldular, üfleyerek komik sesler çıkardılar, bu onları sevindirdi. Deniz gelgitleri gibi, önce yükselen, sonra geri çekilen bir duygular ve anılar çalkantısıyla doluydum, ne yapacağımı bilmeksizin, kafamın içini düzene sokamayacak bir durumda, uzun süre oturduğum yerde kaldım. Learoyd, tedirgin bir uyku uyudu, kederli ve sessiz uyandı. Ancak birkaç kelime konuştuk. Koku ve sinekler dayanılmazlaştığı için, öğleden sonra, saat beşe doğru yola çıktık.

6 Ağustos günü göz kamaştırıcı bir hava vardı; geceleyin yağmur yağmuş ama sis kalkmıştı. Hava, bir ilkbahar sabahı gibi tazeydi. Ölüler Dağı'nın kel kafatası—kara ve devsel duvar—doğan güneşte parıldıyordu. Japonlar'ı gördüğümüz sırada, küçük bir vadiden geçerek bizi Altın deresine götüren kolay bir yolu izliyorduk. Sekiz kişiydiler—tam olarak anımsıyorum—sekizdi, 45'lik bir kolt'un şarjöründe bulunan mermilerden bir fazla. Sekizi de kıvranmaları içinde donmuş, yolun ortasında yatıyorlardı. İlkin, onların da yeşil kabuklu pirinç yediklerini sandım. Biri, hasta bir çocuk gibi tostoparlak olmuştu; bir başkası, yüzükoyun yatmış, tüfeğine vahşice sarılmıştı, yanağı dipçiğin üzerindeydi. Bir başkası, kolları haç şeklinde, toprağı kucaklıyordu. Zayıflıkları korkunçtu, eklemleri kalın halatların düğümlerine benziyordu. Bu kırımı ezen sessizlikte bir gariplik vardı. Garip bir şey vardı ve bunun korkunç anlamını hemen kavrayamadım. Hiç sinek yoktu, vızıldayan sinek yoktu. Ölmemişlerdi.

Sırtlarından ve kalçalarından iki-üç zehirli okla vurulmuşlardı. Okları birbirlerinden sökmek istemişler, ama kırmışlardı. Şaşırmışlardı. Koşmuşlar ve düşmüşlerdi. Bazıları, kırık uçları çıkarmak için yaralarını bıçaklarıyla oymuşlardı. Acı çekmeye başlamışlar, sonra yavaş yavaş felç olmuşlardı.

İki gün önce oklanmış olmalıydılar. Belki de, gece savaşı sırasında elimizden kaçan bir gruptu ve ertesi gün, uçan takımlara yakalanmışlardı. Ne olursa olsun, en az otuz altı saattir buradaydılar, en küçük bir hareket yapamayacak durumda, güneşin ve yağmurun altında. Karıncalar, böcekler, yaralarından akan kanlara koşan küçük etoburlar, canlı canlı kemirmeye başlamışlardı onları. Öylesine hareketsiz, öylesine güçsüzdüler ki, gözlerini kemiren sülüğü bile uzaklaştıramıyorlardı.

Bütün yaşam gözlerinde toplanmıştı! Gözlerinde korkunç bir yaşam gücü vardı! Tıpkı, bir camın arkasına gizlenmiş bir hayvan gibi. Yalnızca korkuyu görüyordum, iğrenç ve çılgın korkuyu, dehşeti. Başka bir şey yoktu. Korku! Dehşet!

Learoyd koltunu çıkardı. Patlama, vadinin sessizliğinde, bir top ateşi gibi yankılandı. Mermiyi kendim yemişim gibi sıçradım. Learoyd, dizinin başmda bulunanın işini görmüş, ikincisine doğru yürüyordu. Adımları, yüreğimin vuruşu gibi gümbürdüyordu. Japon'un gözleri adımların yaklaşmasıyla titredi. Gözkapakları bir an indiler. Gerilim düştü. Göz boşluklarının derinliklerinde yorgun bir boyun eğme gibi, birdenbire kederli bir huzur belirdi: Korkudan daha büyük bir dayanılmazlıktı bu.

Birbiri ardınca, bakışlar yedi kez donuklaştı. Birbiri ardınca, patlamalar top ateşi gibi yankılandılar.

Learoyd'un koltunda mermi kalmamıştı. Şarjör değiştirmek zorunda kaldı.

Sekizinci gövdede hiçbir hareket yoktu, ama gözleri bağırıyordu, haykırıyordu, ölmek istemiyordu, henüz ölmek istemiyordu.

Hayat! Hayat! Hayat! Hayat! Hayat!

Dudakları kımıldadı, konuşmaya çabalayan bir hayvanı duyduğumu sandım. Bana bakıyordu. Bakışında, korkunç bir dehşetin anlamı vardı. Bakışında öylesine bir kaçma arzusu, öylesine bir korku okuyordum ki, Learoyd'u durdurmak için

öne eğildim.

"Hayır!"

Sıcak beyin yüzüme sıçradı. Birkaç saniye sağırlaştım. Learoyd'un silahını havaya boşalttığını gördüm ama ses duymadım, sonra öfkeyle fırlatıp attı silahını. Gözleri açık kalmıştı Japon'un; içlerinde hâlâ korku vardı, ama daha korkuncu, yaşam gitmişti. Yüzü, hepsi birbirine benzeyen ölü yüzlerinden biriydi şimdi.

Akşamleyin birini tutsak aldık: Dizanterinin canına okuduğu bir zavallı. Learoyd'un öfkeyle fırlatıp attığı kolt tabancasını ararken, benim etobur orkideyi de o gün keşfettim. Aslında orkide ailesinden olmayan, özsulu kesesinin yakalanan böcekleri sindirdiğini sandıkları için, eskilerin yanlış yere uzun süre etobur olarak tanımladıkları bir *Nepenthes distillatoria*'ydı. Henüz bilinmeyen bir türdü. İngiltere'ye dönüşte bir ad verdim ona ve Royal Botanic Society'ye (Kraliyet Botanik Derneği) onunla ilgili bir bildiri sundum.

Büyük Ölüler Dağı savaşı, Avusturyalı pilotların deyimiyle Golgotha savaşı işte böyle başladı. Bu savaşa ancak yedi gün katılabildim, çünkü 13 Ağustos günü yaralandım.

"Bu korkunç ormanda olanların hiçbirinin önemi yok," demişti doktor Çeng (ya da Çang) 6 Ağustos 1945 günü, saat 15'te (yerel saat), ilk atom bombası Hiroşima üzerinde patlıyordu, Amerikalılar bunun haberini on altı saat sonra dünyaya bildirmişlerdi, ama korkunç ormanımızda biz bunu ancak ayın sekizinde öğrendik. Ne Learoyd, ne de ben, bu olayın önemini anlamıştık. Learoyd'un bir atom bombasının ne olabileceği hakkında, en küçük bir fikri yoktu. Ona, birkaç bulanık açıklama yaptım ($E=mc^2$... Atomlardan meydana gelen hücre doğuyor, eskiyor ve tekrar doğmak için ölüyor. Atom ölümsüzdür. Bununla birlikte, eğer, onu parçalamak başarılırsa, bu sonsuzluk, büyük bir enerjiye dönüştürülür...) Hepsi, bir saatlik konuşmayı geçmedi, sonra korkunç orman üzerimize tekrar kapandı.

Korku, umutsuzluk, çılgınlık, suç, hepsi insan gibi geçicidir; geçip giderler, yok olurlar. Eğer taşa kazınmamışlarsa, geriye onlardan hiçbir şey kalmaz. Japon birliği ağır ağır dağıldı; azar azar pis kokuya, karıncalara, sülüklere, kara toprağa, yıldızların altındaki ot yapraklarına, sineklere dönüştü. Bütün bunlardan, bugün, ağaçların üzerindeki bazı kurşun izlerinden başka bir şey kalmadı artık. Japon birliği, fırtınanın devirdiği bir gemi gibi battı, ama mürettebat sonuna kadar tulumbaların başında kaldı ve her an ölüme gittiklerini biliyorlardı. Su durmadan yükseliyordu, ama onlar tulumbaları çalıştırıyorlardı. Her şey sulara gömüldüğü, her şey sona erdiği sırada bile hâlâ tulumbalara basıyorlardı. İnsan doğasının izin verdiği kadar korkunun derinliklerine gömüldü Japon birliği...

Bilmeniz gereken bir şey var: Bu, kötülüğe susama değil; bu, onlara kendini yeniden duyumsatan ekmek ya da pirinç açlığı.

Başka tutsaklarımız oldu, acınacak durumda, zavallı, içler acısı. Aralarında biri İngilizce konuşuyordu. Tamong Miri kıyımı üzerine aydınlatıcı bilgiler verdi bize. Açlık! Japon ordusu açlıktan ölüyordu! Kesik bacaklar, parçalanmış çocuk gövdesi, düşünmüş olduğumuz şeyin anlamıydı: Açlık. Learoyd, sorguya çekiyordu. Ağır ağır, donuk, tekdüze bir sesle. Learoyd, dinginsiz, sert ve gerilimin etkisiyle hemen hemen dalgındı. Öğrenmek istiyordu, ayrıntılar istiyordu... "Bütün bunları artçı birliği yaptı. Birşeyler ararken, bir çuval pirinç ve ayak buldular, çıldırdılar..." Japon konuşuyordu. Learoyd'un, onu öldürüp öldürmeyeceğini düşünüyordum, ama yüzünden hiçbir şey okuyamıyordum. Sonunda Japon sustu ve Learoyd onu gene konuşmaya zorlayınca, vurgusuz garip bir sesle:

"Hayatta kaldım, ama ölmüş olduğumu görmüyor musunuz," dedi.

Ve buna tek bir sözcük eklemedi.

Öteki tutuklularla birlikte, Çeng'in (ya da Çang'ın) hastanesine kadar, o uzun yolu yürüdü. Orada tedavi edildi, gerektiği gibi beslendi. Kendini iyi hissetmeye başladığı zaman da kendini öldürdü.

13 Ağustos. Yaralandım.

Bayağı bir şekilde. Cangılda, her zaman olduğu gibi, hemen hemen hiçbir şey görmüyordum. O gün, orman kötü kötü çıtırdadığı sırada, dört beş kişi, bir akarsu yatağına inen küçük bir patikayı aceleyle iniyorduk. Dal parçaları, ağaç kabuğu kırıntıları, taşlar uçtu çevremde, kendimi şaşkın bir durumda yolun ortasında buldum, sanki bacağım bir çengele asılmış gibiydi. Kimse yoktu, ama kurşunlar, toprak parçaları saçarak saplanmadan önce, otları parçalayarak geçiyordu durmadan; bazıları hışırdıyor, miyavlayarak geçiyordu.

Hiçbir şey duymuyordum, ama yaralandığımı seziyordum. Bu düşünce aklıma gelir gelmez, müthiş bir içgüdüsel güç, ayağa kaldırdı beni, bütün nedenlere, bütün sakınımlara karşın. Sağımda, bana nişan alan Japon'u görecek vaktim oldu. Yanından geçtim, hiç kuşkusuz arada üç metre uzaklık ya vardı ya yoktu. Bir an bana bakan gözlerini gördüm. Başım önde, saldırdım. Hiçbir şey hissetmiyordum. Kaçıyordum. Dalıyordum. Birden vücudumu öylesine bir acı delip geçti ki, ancak iki-üç adım daha atabildim sendeleyerek; kalın, dikenli bir bitki yığınının altına süründüm.

Tüfek sesleri yeniden başladı. Bir elbombası patladı. İkinci elbombasıyla birlikte ölümcül bir haykırış duyuldu. Çok yakında, birbirlerine birşeyler soran Japon sesleri duydum. Kımıldamayı göze alamıyordum, yüreğimin atışlarını bastırıyordum. Ağzım, sanki kül yemişim gibi, acı ve kuruydu.

Beni, gece kurtardı, gece ve Japonlar'ın güçsüzlükleri. Uzun süre aradılar beni, sonra yeniden toplanmak için, hay-

van sesleri çıkardıklarını duydum. Yoldan uzaklaştılar.

Soğuğu anımsıyorum ve o gece yağan yağmuru. Ormanın hışırtılarını, çatırtılarını anımsıyorum. Kanımın vuruşunu anımsıyorum, böğürümü ezen acıyı. Böylesine bitkin, kımıldamayacak durumda, ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Yaralarımı yoklamak, kanamayı durdurmak için epeyce çaba göstermek zorunda kaldım, sonra kendimi dikenli çalılığımın dışına sürükledim. Cangılda tek başıma ilk gecem! Yaralıydım, çevremde, taze kana aç hayvanları duyumsuyordum. Uyudum ya da bayıldım. Yağmurun altında titreyerek uyandım. Artık tek bir hareket yapamıyordum, felç olmuştum. Beni de canlı canlı kemireceklerdi. Hiç kimse bulamayacaktı beni. Bu, karıncaların, kıskaçlı böceklerin, kabuklu hayvanların, kör sülüklerin iğrenç dünyasının sona ermesi için, hiç kimse bir merhamet kurşunu sıkmayacaktı kafama. Hiç kimse asla bilmeyecekti... Gerçekte, iğrenç mi iğrenç gece.

Sabahleyin, uyuşmadığımı farkederek mutlu oldum. Yola kadar süründüm ve Learoyd'un beni aramak için saldığı devriye birliğine rastlayıncaya kadar da iki-üç mil tırmandım. Bomboştum, hiçbir şey düşünemiyordum, şaşkın ve sersemdim. Beni bir sedyeye yerleştirdiler. Ateşim vardı. Hiçbir şey umurumda değildi. Sonsuz bir sallanma ve bulantı duygusuyla uykuya daldım... Dolaşıyorum, dibe gömülüyorum, yarı uyanığım. İçecek birşeyler veriyorlar, dalgalanıyorum gibi geliyor, kendimi ağır hissediyorum. Öleceğimi sanıyorum. İğne yapıyorlar. Günler geçiyor. Yağmur yağıyor. Güneş. Boğuluyorum, bacağımı yitiriyorum. Soğuk...

Gözümü açtığımda, Çeng'in (ya da Çang) hastanesindeydim. Japonya teslim olmuştu. Savaş bitmişti.

Hastanede beş gün kaldım. Bir süre içinde, iyi doktor Çeng (ya da Çang) bacağımı kesip kesmemeye karar veremedi (Tanrı'ya şükür, antibiyotikler kurtardı onu). Eylemin büyük kargaşası, yorgunluk, yağmur, soğuk, güneş, açlık, Murutlar arasındaki yaşamın iğrenç kalabalığı, hemen hemen düşünecek zaman bırakmamıştı bana. Birkaç ay, genç bir köpekten başka bir şey değildim, havlayan ve koşan, koşan ve havlayan, bazan, geceleri, o garip türküsünü havlamak için burnunu yıldızlara kaldıran genç bir köpek. Ne var ki, böğrümün altında duyduğum acı, beni şafağa kadar uykusuz bıraktığı zaman, varlığımın bir belirtisine dönüştürmek için yararlanıyordum ondan.

Otuz yaşındaydım. Savaş bitmişti. Yaşıyordum. Kendi görüntüme bağlı kalıp kalmadığımı düşünüyordum, bize kendi kardeşimizmiş gibi benzeyen ve hepimizin kendi bilincinin derinliklerinde gizli tuttuğu, şu bozulmayan, doğruluktan ayrılmayan genç insana bağlı kalıp kalmadığımı düşünüyordum.

Kim olduğumu düşünüyordum.

Hayatımı yönetmemişim, ona boyun eğdirememişim gibi geliyordu bana. Hayat beni eline geçirmiş, kendi için uygun gördüğü yerlere sürüklemişti.

Küçükken, denizci olmak istemiştim, ama botanikçi oldum. Savaşın güçlü rüzgârı Borneo'ya sürükledi beni. "Yel istediği yerde eser, onun sesini işitirsin, fakat nereden gelip nereye gittiğini bilemezsin[1]." Atılganlıkla, gençliğin o görkemli

1. İncil, Yuhanna, III,9. (Çev.)

umuduyla serüven gemisine binmiştim. Rotaya uygun yönetememiştim onu, beni dilediği yere götürmesine göz yummuştum. Açmıştım bütün yelkenleri, büyük pruva yelkenini, büyük babafingo üstü yelkenini, alt ve üst küçük yelkenleri ve—hepsinin üzerine—mizana yelkenini. Direkler eğilip, halatlar titreşirken gülmüştüm, büyük dalgalar güverteyi süpürürken gülmüştüm, paralanan yelkenler, düşler gibi parça parça uçup giderken gülmüştüm. Gençtim, o sıralar, sonsuz bir yaşamım olacakmış gibi, ya da hemen ölecekmişim gibi (doğrusu da buydu) duygularım vardı. Tanrı'nın yargısı! Ya fit, ya iki katı. Çünkü, suçsuz olup olmadığımı, dahası ne türlü bir yazgım olduğunu öğrenmek için baldıran zehrini içebilirdim.

Kim olduğumu düşünüyordum.

Rüzgârın oyuncağından başka bir şey olmadığımı duyumsuyordum. Kendi varlığımda araştırmaya çıkmıştım, bütün inançlarımı yitirmiştim. Kargaşa içindeydim, kuşkuluydum, birbirine karışmış bulmaca parçaları gibi çarpışıyordu düşüncelerim, kimi zaman ayağa kalkmak, kaçmak istiyordum, kimi zaman yaşamımı baştan-sona gözden geçirmek ve söylemek istiyordum: Bunu ben yaptım, ama şunu ben yapmadım, şunu istemedim ben. Şaşırıyordum, artık bilmiyordum. Bunu ve şunu yapmıştım, şunu da yapmıştım ve yaptıklarımdan hiçbiri bozulamazdı. Mutsuzdum, kendimden hoşnut değildim. Savaş bitmişti, yaşıyordum, hepsi bu kadardı.

Bu beş günü iyi anımsamıyorum, çok acı çekiyordum, morfin sersemletiyordu beni. Learoyd, benimle birlikte gelmişti; Tamong Miri kıyımından beri biraz yüzüstü bıraktığı krallığının dizginlerini tekrar ele alması gerekiyordu. Çeng'i sevmiyordu. İki Japon hemşirenin varlığına karşın hastaneden uzak duruyordu. Hemşirelerin ikisi de şişmanlamıştı, şimdi daha güzel, daha çekiciydiler. "Benimki" dediğim büyüğü, ne beni görmeye, ne de benden kaçmaya çalışarak görevleriyle uğraşıyordu. Sarsılmaz tavrı sinirlendiriyordu beni. Sargılarımı değiştirirken, öpmek için üzerime yıktım ve bana

karşılık verdiğini görerek iyice şaşırdım. Kocası, *shakuhachi* çalgıcısı namussuz herif kendini hastaneye aldırmayı başarmıştı, kederli ve kuşkulu bir tavırla çevremizde dolaşıyordu; bu bir süre eğlendirdi beni, sonra hesaplaşma düşüncelerime daldım tekrar.

Her sabah taş maskeli yaşlı misyoner beni görmeye geliyordu.

"Yorgun görünüyorsunuz," dedi birinde.

Uykusuz gecelerimden birini geçirmiştim, kargaşalık içindeydim.

"Hayır!" diye yanıtladım, "kendimi yaşlı hissediyorum... Bakın söyleyeyim. Bir insanın sahip olabileceği her şeye sahip oldum: Gençlik, güç, tehlike ve şans. Bunlarla hiçbir şey yapmadım. Aldım ve geri attım. Hepsini saçıp savurdum. Kendimi yaşlı hissediyorum."

Yaşlı misyoner bana sessizce baktı.

"Atlatırsınız bunu... Ama doğru, yorgun görünüyorsunuz."

Gecemden, bitkin ve şeytanla savaştan sonraki gibi coşkun çıkıyordum. Sabah aydınlığının acılı bekleyişi uzundu. Ateşim vardı ve şimdi konuşmam gerekiyordu.

"Anlamıyorsunuz. Yaşlıyım ben, yaşamadım ben, hayattan yararlandım. Hayat savaş gibi geçer, her şeyi yakıp yıkarak. Yaşamak, savaşmaktır. Gökyüzüne yükselen bir ağaca bakın, yerçekimi yüzünden, bir liken gibi kayaların üzerine yayılması gerekirdi, ama yükseliyor, beş yüz kırk metreye kadar... Ve bir orman!"

Sustum, bacağım ve kalçam acı veriyordu, ama özellikle boğazımı sıkan heyecanı dile getirmeyi başaramayacağımı hissediyordum. Ölümden, "Tanrı'nın merhametinden başka bir şey" beklemeyen yaşlı adam gülümsedi.

"Evet, Tanrı'nın evreni hayranlık vericidir..."

"Hayır, söz konusu bu değil. Bakın: Ölmek, hepimiz öleceğiz, uyuyacak ve düş görecek değiliz. Hayır, her şey sona erecek. Sonra hiçbir şey olmayacak. Eğer savaşarak yaşama-

mışsak, ölümümüz haklıdır, adalete uygundur, semirmeye bırakılan öküzün mezbahaya gidişi gibi doğrudur... Cesaret nedir? Hayat karşısında korkak davranmışsak, ölüm karşısında yiğit olmak nedir? Ölümümüzün haksız olması gerekir!"

Aynı sözcükleri mi kullandım bilmiyorum; serttim ve hiç kuşkusuz tutarsızdım, ateşten titriyordum, ama bu konuşmayı açıklıkla anımsıyorum, bu beş sisli günden varlığını sürdüren tek açık şey, bu konuşmadır. Yıpranmış taş maskeli adam, iyilikle bana bakıyordu—benim için dayanılmaz bir şey—.

"Yaşamaktan ilkin insanların gözleri kamaşır," dedi, "sonra, azar azar kuşkunun kendilerini sardığını hissederler. İnsan, sanıldığından daha basit, daha saftır, biliyorsunuz; insan doğar, acı çeker ve ölür, ama ruhu!.. Ruhu bir sırdır, ruh sonsuzdur, onun boyutu... dünya kadar, evren kadardır. Tanrı'nın ve şeytanın savaş alanıdır ruh... Tanrı, tam olarak, sadece çocuklara verilmiştir..."

Bu iliğine kadar sofu yaşlı çağanoz, hiçbir şey anlamadı, diye düşündüm ve hayat hakkındaki sözde bilgisi, rüzgârdan başka bir şey değildi. Çok gençtim, çok coşkundum, acılar ve ateşle dolu, öfke ve kuşkuyla dolu, genç bir köpek gibi havlayan bir genç. Kestirip attım:

"Ne zaman bir varlık doğsa, onunla birlikte, güneşiyle, yıldızlarıyla, otlarıyla bütün bir dünya da doğar ve yavaş yavaş özel rengini, kişisel özelliğini kazanır. Ne zaman bir varlık ölse, bütün dünyası, güneşi, yıldızları, otları da kesin olarak yiter gider. Bu dünyaların yitip gitmesi utanç vericidir, ama dünya ne kadar zengin ve renkliyse, rezalet o kadar büyüktür. O halde, büyük bir kepazelik yapalım ve Tanrı utansın."

Golgotha yolu üzerinde inmelenmiş sekizinci Japon'un ölümü, bana, bir adaletsizlik, büyük bir kepazelik gibi görünüyordu şimdi, çünkü dünyası zengindi onun: Cançekişmesiyle de olsa birkaç saat daha fazla yaşamak istiyordu; güçsüz ve canlı canlı kemirilerek... Bir krallık fethetmiş, Tanrı'yı

kovmuş olan Learoyd'un dünyasının renkleri, benim dünyamın renklerinden daha parlaktı, güneşi daha yakıcıydı. Yaşlı bir ulusu uyandırmış, destansı çağların dönüşünü haber vermişti. Pirincin içindeki tuz, demişti Gwai onun için... Kararımı, şaşkın yaşlı misyonere bildirdim:

"Geri dönmeyeceğim. Learoyd'la kalıyorum."

"Ateşiniz var, sakinleşmeniz gerek," diye mırıldandı.

Ateş!.. Ateşli olan benim hayal gücümdü, sakinleşmesi gereken benim hayal gücümdü. Aslına bakarsanız, öyle büsbütün çılgın değildim. Çok hastaydım.

Dördüncü gün, Fergusson'un beni aramaya geleceğini haber vermek için, Anderson telsiz istasyonundan aşağı indi.

"Learoyd'u da görmek istiyor. Israr etti. Bunun bir "emir" olduğunu bildirdi."

Geceleyin, peşinde meşale taşıyan, gölgesi Suskun Gwai ile Learoyd geldi. Çavlandan gelen hafif bir esintinin serinlettiği güzel bir geceydi; ateşim biraz düşmüştü, yarı uykudaydım. Kıvılcımlar saçarak çıtırdayan kırmızı alevin dans eden parıltısı ve siyah dumanın kıvrımları içinde, görüntülerinde doğa-üstü birşeyler vardı. Onları ancak birkaç saniye sonra tanıyabildim.

"Artık yollarımız ayrılıyor, size veda etmeye geldim," dedi Learoyd sakin bir sesle.

Hâlâ morfinin verdiği uyuşukluk içindeydim, kafam ağır çalışıyordu.

"Ama ben gitmiyorum. Zaten yarın sizi Fergusson görmek istiyor," diye yanıtladım.

"Yarın burada olmayacağım."

"Ama Fergusson?.."

"Görmek istemiyorum onu."

Rüzgâr, alevi büyüttü, duman bir kıvılcım yağmuru içinde kıvrıldı. Gwai'nin bronz rengi vücudu, ıslanmış gibi parıldıyordu. Hafifçe doğruldum.

"Learoyd, gitmiyorum ben, sizinle kalıyorum. Sizinle

kalmaya karar verdim. Defolup gitsin Fergusson! Sizin bana ihtiyacınız var, zor olacak..."

Learoyd bana bakıyordu. Dalgalanan ışıkta, artık sadece bir çift hareketsiz gri göz görüyordum. Uzun bir sessizlik oldu, yavaşça konuştu:

"Gideceğinizi çok iyi biliyorsunuz..."

Göğsümün ortasına bir kurşun yemiş gibi oldum.

"Allahaısmarladık," diye ekledi, "sizi çok seviyorum, siz dostumsunuz benim... Ne yaparsanız yapın dostumsunuz benim."

Learoyd elimi sıktı ve hemen çıktı. Geceydi!

Fergusson'un uçağı, ertesi gün, sabah sisi kalkar kalkmaz indi.

Her şey kısa zamanda olup bitti. Learoyd "-sizin deli İrlandalı-" orada bulunmadığı için Fergusson müthiş öfkeliydi. Kalmak istediğimi söylediğim zaman kendini tuttu, ateşime bakmak için elini alnıma koymakla yetindi. Ama, Anderson kendisinin de gitmeye niyetli olmadığını çekinerek bildirdiğinde, tam anlamıyla patladı. Korkunç bir öfkeye kapıldı, edepsizce küfretti. Anderson'un yanında duran Koca-Göbek Truu ve altı parmaklı aptal karısı, şaşkın tavşanlar gibi tabanları yağladılar. Çeng'in (ya da Çang) basık, neşeli Çinli yüzü, gizlice uzaklaştı. Köpekler havlamaya başladılar.

Fergusson birden sakinleşti, "Great Barrier Reef'in en kodamanlarını bile etkileyen soğuk tavrını takındı:

"Önce, söyleyin bakalım, kimsiniz siz?"

"Ben Ander... Şey! Telsiz, çavuş Anderson, sör," diye geveledi şaşkın Anderson, duruşunu düzelterek.

"Güzel! O halde, benden haber alacaksınız. Bu arada, size on dakika veriyorum. Eşyalarınızla burada olacaksınız. Bizimle dönüyorsunuz."

Saat 11'e doğru uçak havalandı. Sıcak hava, güneşte titreşiyordu. Orman telâşsızdı. Karanlık, iri kümülüsler, güneyde, tepelerin ötesinde kabarıyordu. Fergusson homurdanıyordu. Anderson, burnunu kabinin pleksiglasına yapıştırmıştı.

Uçak yükselmek ve Labuan'a yönelmek için dönüş yaparken, uzandığım sedyeden, bir an vadiyi görebildim.

Labuan'da soğuk bira ve ılık deniz meltemi vardı. Rastladığım insanların gürbüzlükleri, dirilikleri şaşırttı beni. Bana temiz, güzel kokulu bir pijama verdiler, ameliyat olmam için Morotai'ye gönderdiler.

Savaş bitmişti. Armstrong'la 9'uncu tümenin Avustralyalılar'ı, Sapong Estate plantasyonunda savunma yapan Japonlar'ı teslim almışlardı, ama Doğu'da savaş devam ediyordu: Hayalet birlik ve Japon ordusunun cançekişen birkaç dökün-tüsü—kandan kırmızı, umutsuzluktan kara—daha bir ay boyunca, yaşamak ve savaşı sürdürmek için, insan eti yiyecekti!.. Hava Kuvvetleri bizim yararımıza birkaç çıkış daha yaptı, sonra bütün askeri eylem durdu; Avustralya kurmayı, bir tek insanın hayatını bile tehlikeye atmayı kabul etmiyordu. Birbiri arkasından benim eğitmenler geri çağrıldılar. Eylül ortalarında, cangılın göbeğinde yitmiş ve duymazlıktan gelen Armstrong, iki telsiz ve Conklin'den başka kimse kalmamıştı artık. Japonlar teslim olmayı kabul etmiyorlardı; D.C. 3'ler imparatorun söylevinin basılı olduğu bildiriler attılar bulundukları yerlere; kendilerine mesaj getiren Murutlar'ı öldürdüler (ve belki de yediler); kendilerini inandırmak için esir bir subay bile gönderildi: Hiçbir şey işe yaramadı. Ağır ağır, gün gün, batıya doğru ilerliyorlardı, uzak vadiler, borazanların trajik çağrısıyla, silah sesleriyle yankılanıyordu durmadan.

Fergusson, her taraftan saldırıya uğramıştı. Hollandalılar, çavuş Learoyd'un, sömürgelerinden derhal geri çekilmesini istiyorlardı. Avustralyalılar birliklerini geri çekiyorlardı. İngiliz yönetimi, silahların geri alınmasını, düzensiz çetelerin dağıtılmasını istiyordu. Savaş bitmişti, her şeyin düzene girmesi gerekiyordu.

Murut topraklarının denetimini azar azar yitiriyorduk. Learoyd ortalıkta görünmüyordu; yalnızca Armstrong'la bek-

lenmedik zamanlarda ilişki kuruyor, çok dikkatli davranıyordu. Senghir iyi niyetliydi ama batı kabilelerinin birliğini sağlamaktan çok uzaktı; milis birliğinin genç savaşçılarının krallığın ateşli yandaşı olmayı sürdürdükleri kendi köyünde bile sözünün geçerliliği tartışılabilirdi. Sapong Estate'in Japonlar'ı teslim olur olmaz, mülteciler kıyı bölgesine döndüler. Murutlar biraraya geldiler. Bir ulus olarak var oldukları, savaştan önceki durumlarını kabul etmedikleri hemen belli oldu. Görevi başında, binlerce güçlükle boğuşan Armstrong'un ilişkileri, bu konuda hiçbir kuşku bırakmıyordu: Batıda İngilizler'le, Doğuda Hollandalılar arasında pay edilmeyi kabul etmeyen Murutlar, bütünlüklerini, bağımsızlıklarını silahla savunuyorlardı. Avustralyalılar, İngilizler ve Hollandalılar arasında, MacArthur'un koruduğu kurmaylar düzeyinde, politik anlaşmaların neler olduğunu bilmiyorum, ama haber bir bomba etkisi yaptı. Hoşnutsuzluk çığlıkları dört bir yanda çınladı durdu.

Eylül ortalarında, Queensland'da Brisbane'de, Hollandalılarla yapılan fırtınalı bir toplantı dönüşü, Fergusson beni görmek için Morotai'de durdu. Hastanedeydim. Biraz sakinleşmiştim. Her türlü insansal zayıflığa acımak nedir bilmeyen ormanın karanlıkları, kızıl Sembakung, bulanık ve umutsuz gökyüzü, Komançilerin yabanıl kalabalığı, savaş gongların vuruşu, asılmışların vızıltısı, yitik vadilerin öfke ve sesi hafiflemişti. Yaşamın gürültüsüz-patırtısız ve biraz donuk akışı beni yeniden eline geçirmişti: Soğuk biralar, deniz banyoları, İngiliz hemşireler... Saygıdeğer insanların yüzüne karşı, küstahça sırıtmıyordum, içkinin ölçüsünü kaçırmıyordum; gevşemiştim. Pijama içinde bir şezlonga uzanmış, bir Mali yelkenlisi satın almayı, İngiltere'ye yelkenle, tek başıma dönmeyi tasarlıyordum. Ne kadar pirinç, ne kadar kuru balık götürmem gerektiğini hesaplıyordum. Rotamı çiziyordum. Makkassar Boğazı, Sunda Boğazı, Seylan, Maldiv adaları; Ümit Burnu ve Güney Atlantik yolu ile Aden ve Kızıldeniz yolu arasında bir seçim yapamıyordum...

"Çok karışık bir iş. Bu delinin daha fazla saldırmasına izin verilemez," diye bitirdi konuşmasını Fergusson, bana durumu anlattıktan sonra.

Uzun bir sessizlik oldu. Fergusson, yıpranmış bakışıyla bana meydan okuyordu; Fergusson'un arkasında, dalgaların çarpıp geri döndüğü yerin beyaz çizgisinin ötesinde, güneş, parlak mavi denizin üzerinde bakıyordu.

"Sadece haksızlıklar yapmış değil," dedim sonunda, "bununla birlikte, Murutlar..."

"Biliyorum," diye sözümü kesti yaşlı albay. "Biliyorum, biliyorum... Hayır, bilmiyorum. Hiçbir şey bilmiyorum. Ben askerim. Siz de hiçbir şey bilmiyorsunuz. Allah belâsını versin muhayyilenin! Bizi suç işlemeye itiyor. Gözümüzü açmazsak bizi doğruca tehlikeye sürükleyecek düşünceler fısıldıyor kulağımıza... Bizler askeriz, basit şeylere inanmayı seçmişiz. Bizden istenen şeyi yapacağız. İnsanın girişimlerinin hiçliğini, boşluğunu bilince, insan tasarıları nasıl da karmaşık görünür! Tanrı korusun bizi."

Yanıtlamadığımı görünce sürdürdü konuşmasını:

"Toplum düzeninin dışında kurtuluş yoktur... İnanın bana."

Bronz rengi yüzü heyecansızdı sanki yaşlı bir meşeden yontulmuş gibi. Sanki doğruları dile getiriyormuş gibi, derinlerden gelen sesi katı ve korkusuz çıkıyordu ağzından, ama bununla birlikte, tedirgin bir kuşkunun gölgesinin titreştiği de hissediliyordu.

"Düzene dönmeyecek o," dedim, başımı olumsuz olumsuz sallayarak.

"Dönecek, şu ya da bu şekilde dönecek toplum düzenine. Biliyorsunuz, hiç kimse asla çok uzaklaşamaz... İnsan gençken, çok uzaklara, tek başına gideceğini sanır: O yoldan daha önce geçilmiş olduğunu görmez... Farklı olmak ister, olmak... daha iyi, ya da daha kötü olmak, sonra... değişik olsun da nasıl olursa olsun! Biricik, tek! O zaman, ruhunun iblisine kapılıp, burnunun doğrusuna, dosdoğru koşar... Ve ço-

ğu zaman bir kadın döndürür sizi düzene... Ya da hayat—hayatın şöyle okkalı tarafından iki, üç şamarı. Ha! Ha! Ha!"

Örtünün bir ucu, bir an, kalkmış ve beklenmedik bir albay Fergusson çıkarmıştı ortaya, ama sezinler gibi olduğum şeyden emin değildim. Denize döndü. Güçsüz meltem, tuz ve iyot kokusuyla doluydu. Uzaktan bir hemşirenin, plajdaki bir adamın kalın sesine karışmış mutlu gülüşü duyuluyordu. Hayat, tatlı, sakin ve doyulmaz görünüyordu.

"Bir ay sonra, kuzeydoğu musonları dönecek," dedi Fergusson durup dururken. "Bakın, onu en iyi siz tanıyorsunuz: Ne yapılabilir?"

"Onun için yapılacak bir şey yok."

"Onun için yapılacak hiçbir şey yok mu?" diye üsteledi Fergusson.

"Var..."

Fergusson'un haklı olduğunu, herkesin haklı olduğunu, aklı başında olmak gerektiğini, babamın yaşlı uşağının dediği gibi, hayatın hep "yağ-bal" olmadığını biliyordum tabii, ama bununla birlikte, karar veremiyordum; yelkenlimin içinde, Hind Okyanusu'nun göbeğinde, pirincim, kuru balıklarımla birlikte olmak isterdim, şu yapacağım şeyi yapmak yerine...

"Evet... Tuz! Tuz olmadan isyan üç ayda sona erer. Bunu kendisi söyledi bana."

Ayın sonunda, nekahat dönemini bitirip Labuan'a döndüm. Durum çok kötüleşmişti. 28 Eylül günü, son telsizimiz kısa bir mesaj gönderdi: "Dönüyoruz." 12 Ekimde, Armstrong ile iki operatörü Tomani'ye boy gösteriyorlardı. Armstrong, Learoyd'dan bir mesaj getirmişti: "Bizi rahat bırakırsanız biz de sizi rahat bırakırız."

İç bölgeye giden bütün yollar şimdiden küçük oklar ve dikenlerle kapatılmıştı. Kızıl Köpeklerin kılavuzluk ettiği sürekli devriye birliklerimizden biri, yukarı Tungkalis üzerinde durduruldu, yolu kesildi.

"Başımızın üç dört metre yukarısından iki üç mermi geç-

ti. Hiçbir şey görülmüyordu, ama bizim vahşiler cin çarpmış gibi bağırıyorlardı. Karşıdakilerle tartışıyorlardı. Çevirmen, daha ileriye gidemeyeceğimizi söyledi bana. Durmadan, "Onlar kötü değil, ilerlemek mümkün değil" diye tekrarlıyordu. Ama pis bir korkuya kapıldığı belli oluyordu. "Sivillerle çatışmaktan kaçınmak emrini aldığım, bir de telsizim çalışmadığı için, dönmeye karar verdim" diye anlattı devriye birliğinin komutanı astsubay. Bunun benzeri başka olaylar oldu.

15 Ekim, iskeleti çıkmış yüz kadar Japon tutsak, Tomani'ye geldi. Komançi muhafızlar, altın tozuyla tuz değiştirmeyi denediler, ama başaramadılar: Fergusson emir vermişti. Komançilerin silahları alındı, memleketlerine dönmeleri için serbest bırakıldı.

17 Ekim, Japon kılıçları kuşanmış, iyice zayıf, ama mutlu Conklin cangıldan çıkıp Padas ırmağı kıyısına geldi. Karşılaştığımız güçlüklerden hiçbirini bilmiyordu. Ayın 5'inde hâlâ hayalet birlikle çarpışıyordu. Learoyd, kendisini görmeye gelmiş, "orospular, ayak ve aklınıza ne geliyorsa hepsi dahil, esaslı bir şenlik yapmışlardı" birlikte. Sonra, kendi "tarla fareleri"nden üçü, yolun üzerinde rastladıkları her uzunevde şenlikler yaparak, onu ırmağa kadar geçirmişlerdi. Karaciğeri öylesine kötü durumdaydı ki, on beş gün hastanede yatmak zorunda kaldı.

Batı kıyıda, Tarakan'daki Avustralyalılar'ın yerini yavaş yavaş alan Hollandalılar, Sembakung deltasının içerlerine kadar çıkmayı, Filler Ovası'na girmeyi bile başaramamışlardı. Learoyd'un Murut krallığının bütün dünyayla, bütün ilişkisi kesilmişti şimdi.

İlk kuzeydoğu rüzgârları, kıyıları tırtıllı, kurşun rengi engin bulutları, yeşil bir denizin üzerinde önleri sıra sürerek Labuan'a ulaştılar. Gün batımları, giderek her gün biraz daha, ölü bir yıldızın can verişine –koyu kırmızı– dönüştü. Geceler nemlendi, yumuşadı. Fergusson'a, Learoyd'u son bir kez görmek ve... denemek... önerisinde bulundum.

"Neyi denemek?" diye homurdandı, ters ters.

"Bilmiyorum, onu inandırmak..."

"Bırak, semerli eşeğin biri o, hiçbir şey öğrenmek istemeyecektir."

Bununla birlikte, bu düşünce kendini kabul ettirdi ve Özel Kuvvetler'in emrine bir D.C. 3. verildi.

"Hadi bakalım, gidin. Hiç olmazsa orada olup-bitenleri öğreneceğiz," dedi hiç hayale kapılmaksızın.

21 Ekim, Victoria Harbour havaalanına indin. Borneo'nun göbeğine üçüncü kez atlayacaktım... Orman... Orman... Bu alabildiğine sakin, alabildiğine hareketsiz, hiçbir zaman ele geçmez, uçsuz bucaksız, bu güzelliği benzersiz kubbenin altında, karanlığın içinde insanlar vardı: Belki de, ölmek üzere olan son Japonlar, tek başlarına... Kızıl Sembakung güneşi yansıtan bir ayna gibi... Vadi, doğuda saydam bir sisin altında... Havaalanımız çalılarla kaplı... Pirinç tarlaları...

Learoyd yoktu. Uzunevde, Gwai ile birlikte, bütün dostlarımın kutladığı çok güzel iki gün geçirdim. Koca-Göbek Truu, Anderson'un "Komançi-Dinamo" takımı... Tarakan çıkartmasından önceki, eski güzel günlerin geri geldiğine inanacaktım. Telsiz istasyonunun yolu üzerindeki karargâhında, birkaç Japon yaşıyordu. Pirinç tarlalarında çalışıyorlar, su kanalları kazıyorlardı. Akşamları biraz müzik çalıyor, verandanın altına ayak içmeye geliyorlardı... Cinler ormanında gezdim. Çavlanda yıkandım. Yoo yoktu artık, ne de gri gözlü küçük prens. Ama, sabahın yaldızlı güzelliğinde, baldırlarının derisini taşlarla perdahlayan bronz renkli, çıplak, başları dik, güzel genç kızlar vardı her zamanki gibi...

Uzun boylu, zayıf, Muhteşem Learoyd'u yeniden gördüm, dövmesini ve bir isyan gibi kızıl saçlarını. Çok daha sessiz, daha katı, daha anlaşılmazdı. Gözleri, Tamong Miri kıyımından öncekinden daha gri görünüyordu. Ama mutlu bir görünüşü vardı. Ağustos ayının sonunda, Çeng'in hastanesinin geri çekilmesi sırasında gitmek istemeyen küçük Japon

hemşire ile birlikte yaşıyordu. Onu görür görmez, girişimimin boşluğunu anladım.

Tomani'ye dönerken, Senghir'e uğradım. Eski evinin kalıntıları üzerinde çöreklenmiş bir kobra yılanı gibi hareketsiz, dikkatli ve sabırlıydı. Kuzeydoğu musonu, Crocker Ranges'ı aşmış, Padas ırmağını geçmiş ve Sembakung'a ulaşmıştı. Karnı kükürt boyalı, kara, ağır, engin bulutlar güneşi örtüyordu. Korku veren bir karanlık, boğulan vadinin üzerine çöküyordu.

"Bulutlu bir gök, fırtınasız açılmaz... Hiçbir şey yapamayız: Bu, Tanrı'nın bir cezasıdır..."

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEYDOĞU MUSONU'NUN DÖNÜŞÜ

"Senin işlerini bilirim. Yaşıyorsun diye ismin var ve ölüsün."

YUHANNA'NIN VAHYİ III, I.

Böylece, Learoyd'dan ayrıldım. Kraldan. Üç ay sonra, Tomani'nin doğusundaki küçük bir askeri karakolda, onu tekrar gördüm, tutsak, pek sert, pek dokunaklı ve suskun. "Çoktan ölmüştü," dedi Japon albay.

O günkü gözlerini hiç unutmayacağım: Gözleri bana bakıyordu, hiçbir şey söylemiyordu, ama Tamong Miri kırımının yağmurlu sabahında, gözlerinde gördüğüm boşluktan da korkunçtu.

Learoyd, yaş kütüklerden yapılmış, bir korugana benzeyen bir hücreye kapatılmıştı. Çavuş: "Ayağa kalk!" diye bağırmıştı. O, ağır ağır ayağa kalkmıştı. Yüzü şişkin, kırmızı saçları taze kan ve siyah pıhtılarla yapışmıştı. Tek bir kelime söylemedi. Sorularımıza cevap vermedi. Sesini hiç duyamadım. Oradaydı, ayakta, hareketsiz. Bana bakıyordu. Beni yargılıyor muydu, acaba?.. Bilmiyorum. Bana bakıyordu ve gözleri hiçbir şey söylemiyordu. Hiçlik, gri, soğuk, boş.

"Onu kim bu duruma getirdi?" diye sordu Fergusson sonunda.

"Şey! Sör, on... Adamlar, sör," diye geveledi çavuş sıkıntıyla.

Fergusson'un buz gibi bakışı onu daha da şaşırttı.

"Ben orada değildim, sör, vahşiler onu getirdikleri sırada, ben Tomani'deydim, onu ve Jap... Hiçbir şey söylemek istemiyordu, sör tıpkı şimdiki gibi. Adamlar, biraz tartakladılar... Ne de olsa, bir asker kaçağı."

Fergusson'un öfkesi bir kırbaç gibi şakladı. Birdenbire, "Great Barrier Reef'in büyük günlerinin patronunu görür gibi oldum tekrar.

"...Hakkınız yoktu... Ordunun şerefini lekeliyorsunuz... Kafanızı kırmalı sizin..."

Zavallı çavuş taşlaşmıştı. Learoyd, kımıldamamıştı, bakışları bir an, ama çok kısa, Fergusson'a dönmüş, sonra gelip bende durmuştu, direnen, sakin, düşünce ve umuttan yoksun. İletilmeyen bir mesaj gibi geldi bana; yoksa, yazgısının acımasızlığına yanan benim uyduruk duygululuğuma karşı içinde bir güvensizlik mi vardı?

Dışarı çıktığımız zaman, çamurlu avluda, Fergusson kendi kendine mırıldandı:

"Tanrım!"

"Onu bağışlamak lazım... Hepimizin bağışlanmaya ihtiyacı var," diye ekledi. Çavuşu mu, yoksa Learoyd'u mu düşünüyordu, biliyordum.

Gün batıyordu, batıda geniş ve kırmızı kuşaklar gökyüzünü bölüyordu. Yabanıl, kara bulutları geriyordu ıslak rüzgâr. Vahşi köpek, bu sessiz vadide sağ kalan tek köpek, ulumaya başladı. Karakolun çevresinde dolaşıyor olmalıydı, çünkü geceleyin uluduğunu gene duyduk.

Fergusson'la ben, fırtınanın altında sırtımızı kamburlaştırarak üç ay beklemiştik. Yapılacak başka bir şey yoktu. Benim abluka sürüyordu. Bir tuz tanesi bile ulaşmıyordu Murut krallığına, Kızıl Köpekler'i elde etmiştik, Learoyd'un onları satın alacak kadar altın tozu yoktu. Halkın ele verdiği adamları, kaçakçılık düzenlerlerken Tamoni'de tutuklandılar.

Üç ay boyunca beklemiştik. Kuzeydoğu musonunun hummalı gündüzlerini, nemli gecelerini, sinirlendirici sıcaklığını ve bardaktan boşanırcasına yağan yağmurlarını anımsıyorum. Hiç sarsılmıyordu Fergusson. Her akşam yüzmeye gidiyordu. Açıklara kadar yüzüyor, ancak gece olunca dönüyordu.

"Beklemek lazım," diye tekrarlayıp duruyordu yorulmadan. "Boynu kesildiği zaman tavuk bir süre koşabilir."

Borneo, barışa yerleşiyordu. Aç ve dehşete kapılmış son Japon birlikleri teslim oluyordu. Avustralya birlikleri ülkelerine dönüyordu. Sivil Yönetim[1] yavaş yavaş hayatı yeniden ele alıyordu. İngiliz Uluslar Topluluğu'nun bu en uzak, en unutulmuş, savaşın en çok yakıp yıktığı köşesinde, her şey eksikti, her şey yıkıntı durumundaydı. Her şeyi yeniden yapmak gerekiyordu. Kısa zamanda pek çok işler yapılmıştı. Eserimizin gereğine ve doğruluğuna inancımız tamdı, ama Padas ırmağının ötesinde, mavi tepelerin arkasında, cangılın karanlıklarında, Üç Orman krallığı, Learoyd'un ele geçirilemeyen kalesi yasalarımızdan kurtuluyordu.

"Beklemek lazım," diye tekrarlıyordu Fergusson.

Olay akıl almaz, zırva boyutlar kazandı. Bazıları, "Deli İrlandalı"yı ölü ya da diri ele geçirmek için bir paraşütçü komando birliğini havadan indirmek istiyordu. Bazıları, bir Murut bölgesine resmen şef tayin edilmesini öneriyordu. Gene bazıları, başına ödül konulmasını düşünüyorlardı. Yeni sınırda kötü olaylar oldu: Ateş etmeler, birkaç gün sonra, bize silahları alınmış olarak gönderilen bir teğmenin ortadan kayboluşu. (Yabandomuzu avına gitmiş ve biraz uzaklara açılmıştı.) Ürküntü verici söylentiler dolaşıyordu: Learoyd komünist partisinin üyesiymiş, altın ya da yakut madeni bulmuş, ordu kurmak için başıboş dolaşan son Japonlar'la birleşmiş. Londra'da 25 Temmuz'dan bu yana iktidarda bulunan ve Java ile Fransız Hindiçinisi'nin güç durumuyla ilgilenen işçi hükümeti kaygılanıyordu. Soruşturmayla görevli iki parlamento üyesinin ziyaretiyle onurlandırıldık. Fergusson, onlara da:

"Beklemek lazım," dedi.

Hollandalılar, sızlanıp yakınmalarıyla bizi tedirgin etme-

---

1. *British Borneo Civil Administration Unit* (B.B.C.A.U., Bu-Beekau okunur) Sarawak Sultanlığı ile Chartered Company'nin topraklarının, krallığın sömürgeleri oldukları Temmuz 1946 tarihine kadar, Borneo'daki İngiliz sömürgelerinin tümünden sorumluydu.

yi sürdürüyorlardı. Yöneticilerinden biri ve küçük bir askeri birlikleri Sembakung'u çıkarken kurşun yağmuruna tutulmuşlardı. Ölüler ve yaralılar vardı. Misilleme yapmak için, bir köyü "Dakota"lar ve bir "P.B.Y. Catalina" deniz uçağı ile bombalamışlardı. Bombalanan köyü çok iyi biliyordum, daha önce 1943 yılında Japonlar tarafından yakılmıştı, milisi, ünlü hayalet birliği Filler Ovası'nın güneyinde kovalamış, Leopar Geçidi'nde yiğitçe çarpışmıştı. Learoyd'un bu köyde, birlikte oldukları zaman, bütün gece gülüp beni uyutmayan, "Cinler tarafından tasarlanmış" sevimli bir yavuklusu vardı.

Öfkelenmiştim, bu misillemeler hem sersemlik, hem de haksızlıktı. Fergusson, sert bir dille protesto etti; Hollandalılar'la ilişkilerimiz daha da bozuldu. Tarakan'ın doğusunda bulunan bir balıkçı köyünde, İngiliz altınlarıyla tuz alan Murutlar'ı tutukladıklarında, durum iyice kötüledi. İngiliz altınları! İngiliz Özel Kuvvetleri'nin ihaneti imzalanmıştı! Benim, krallığın işe yarar insanlarına saçıp savurduğum, Learoyd'un da toplamış olduğu altınlar söz konusuydu hiç kuşkusuz, ama Hollanda Yönetimi, isyanı, parayla bizim desteklediğimize inanmayı yeğliyordu.

Beklemek, beklemek, beklemek, beklemek lazım!

"Başka ne yapılabilir, bilmiyorum ben. Bir cangıl savaşına başlanamaz. Ve Hollandalılar'ın, Java ve Sumatra'da, başları yeteri kadar belâda."

Fergusson sarsılmıyordu. Bütün saldırılara karşı koyan bir duvar, bir engeldi. Bununla birlikte, bu sarsılmazlık maskesinin gerisindeki kuşku, güç bir sorunun çözüm yolunun birdenbire aydınlık ve açıklığa kavuşması üzerine, Fergusson'un kendini denize attığı Ekim 1946'ya kadar, şaşmaz yolunda ağır ağır ilerledi. Daha dikkatli olabilseydim eğer, ruhun sessizliğinde oluşan bu yeraltı mayalanmasının bazı belirtilerini görebilirdim. Fergusson, çok az konuşur olmuştu, her gün İncil okuyordu. Hava nasıl olursa olsun, her gün daha uzun süre ve daha uzaklara yüzüyordu. Onunla birlikte yüzmüyordum, yapamazdım, ama kimi zaman, sıkıntı içinde

plajda bekliyordum onu.

"Kıyıya tekrar döne... memekten korkmuyor musunuz?" diye sordum ona, ışığın dünya yüzünden tamamen silinir gibi olduğu bir gece.

Görünmez bir dalganın sesi, sözlerinin bir kısmını yuttu.

"...Uzak... yüzmek... artık ölüm korkutmuyor beni... Çok güçlendirici..."

Biraz sonra, barakaya dönünce, ekledi:

"Ve şu krallık devam edebilseydi, ha?"

"O halde... biz...," diyerek, duraksadım.

"O zaman, güneşin altında bir fazla krallık olurdu. Hepsi bu!"

Aralık ayının başında, sabrımız sonunda karşılığını gördü: Tungkalis'in batısında, üç uzunev birleşti. Aslında çok büyük bir zafer değildi bu, geleneksel olarak Kızıl Köpekler'e dönük olan bu üç köy, hiçbir zaman krallığın bütünleyen bir parçası olmamıştı gerçekten, ama ablukamızın etkinliğinin ilk dişe dokunur belgesiydi. İç bölgenin uzak kesimlerinde tuz dağıtımlarını denetleyemediğimiz için, ordunun koruması altında, Tomani ile Sapong Estate arasına, Padas kıyılarına aktarıldı bu üç köy. Hiçbir olay çıkmadı, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar yerlerine esenlikle vardılar. Genç savaşçılar, Learoyd'un milislerine katılma yolunu seçtiler.

Aralık ayının ikinci yarısında, Senghir'in bir ulağı Tomani'ye geldi, bizi görmek istedi. Ulağın getirdiği haber inanılacak gibi değildi: Learoyd, Filler Ovası'ndan, Hollanda topraklarını üzerinden, kıyıya bir baskın hazırlıyordu. Tuz arayıcılara yol açacak olan baskın birlikleri, "kılıcı, daha parıltısı görülmeden inen" büyük bir reisin komutası altında Japonlar'dan oluşuyordu. Bu bilgilerin hepsini, Tarakan'daki Hollandalılar'a aktardık.

Ordu hazırlıklarını yaptı. Donanma Doğu kıyısında, Sembakung deltasında devriye gezmeye başladı. İngiliz Hava

Kuvvetlerinin son "Beaufighter"ları alarma geçirildi.

Noel gecesi, Tarakan'ın doğusunda, bir balıkçı köyünün dolaylarında, büyük bir çarpışma oldu. Şans, bir an Learoyd'a döner gibiydi. İki gün önce, Çinli ormancıların uyardığı baskın birlikleri, hiç çaktırmadan mangrov bataklıklarını aştılar, denize ulaştılar. Durumu bir balıkçı haber verdi. Bunun üzerine deniz topçusu ve hava kuvvetleri, plajı karış karış taradılar. Uçabilen her şey bir bomba yüküyle havalandı, geri dönüp tekrar bomba aldı ve dolap beygiri gibi döndü durdu. Balıkçı köyü bir meşale gibi yandı.

25 Aralık, ağır kayıp veren ve yeniden Learoyd birlikleri ormana daldılar. Kanlı izlerinin peşine düşen Hollanda birlikleri, ancak Conklin'in kurabileceği şeytani tuzaklara düştüler. Ağır kayıplar verdiler ve izlemekten hemen vazgeçtiler. Doğan güneş, plajda ve mangrov bataklıklarında kırk kadar kömürleşmiş ceset buldu. Yirmi Japon ve onlara kılavuzluk yapan iki Komançi tutuklandı. Sorgulanmaları krallıkta olanlara sonunda ışık tuttu ve öğrendiğimiz şeylerden şaşkına döndük.

10 ya da 11 Ekim'de, Learoyd, hayalet birlikten sağ kalanların komutanı albayın desteğini sağladı. Albay, adamlarına, Avustralyalılar'a tutsak olmamak için, bu ülkede, bir süre, barış içinde yaşayacaklarını bildirdi. Karabasan bitmişti! Umutsuzluktan ve yoksulluktan delirecek hale gelmiş olan, cançekişen Japon askerlerini Murut savaşçıları beslediler, tedavi ettiler. Korku, gece ve kan aylarından sonra, Japonlar ve Murutlar birbirlerini sevmek, güneşte yan yana ısınmak ihtiyacını hissetmiş gibiydiler. Bir acıma ve cömertlik, civanmertlik hamlesinin ormanın karanlıklarını aydınlattığı görülüyordu. Kurtlarla, kuzular arasında bir uyuşum gerçekleşmiş gibiydi. Kuzeydoğu rüzgârının yardımsever Cinleri'nin, hayatın nemli rüzgârının dönüşünü kutlamak için, Tamong Miri'nin soğuk külleri üzerinde, büyük bir şölen yapıldı!.. Japon askerleri, pirinç tarlalarında çalıştılar, sulama şebekesini geliştirdiler, domuz yetiştirmeye başladılar, bazı yolları ge-

nişlettiler, hatta Sembakung üzerinde bir asma köprü bile yaptılar; kendilerini özgür ve yaralı hissediyorlardı... Sonra tuz gelmemeye başladı. Şikâyetler, tartışmalar oldu. Pirinç tatsızdı, etin yavan bir tatlılığı vardı. Bütün küçük çocuklar hastalandılar, bazıları öldü. Gözyaşları, acı şarkılar. Bunun üzerine, Learoyd denize yürümeye karar verdi ve bu Noel gecesi oldu. Yirmi Japon'un ve Tamong Miri'li iki kılavuzun anlattıkları işte bunlardı. İşte!

Hollandalılar, misilleme olarak -bizim protestolarımıza karşın- D.C.3.'leriyle bir uzunev yaktılar, ama Filler Ovası'na bir kez daha girmeyi göze alamadılar. Learoyd'un baskını, onlara üçü beyaz subay olmak üzere, on iki ölüye mal olmuştu. Zafer kazanmış olmalarına karşın hiç hoşnut değillerdi.

Yeniden beklememiz gerekti. Fergusson, dışardan hâlâ sarsılmaz görünüyordu.

"Şimdi, sonun başlangıcı. Biz kazandık," dedi, acı bir şekilde, Tarakan'dan gelen raporu okuduktan sonra.

Learoyd ve Japon albayın bize teslim edilmelerinden sonra tuz ablukasını derhal kaldıracağımızı anlatarak, Tomani'de tutsak edilen Komançilerden bazılarını iç bölgeye gönderdi. Düşüncesinin yavaş yavaş gerçekleşeceğini umuyordu.

Beklemek.

Ve bu bekleyiş sırasında, orman sakin ve sessizdi, tümüyle sakin ve sessiz. Orman -kaygısız ve içine girilmez orman-, uzak vadilerde oynanan dramın üzerine kapanmıştı. Uzak vadiler de, sonsuz bir sabırla bekliyor gibiydi. Bu dönemde, beni allak bullak eden, sabrımı tüketen, öfkelendiren ve Fergusson'u kızdıran coşkunluk nöbetlerim oldu sık sık.

"Böyle davranmayı bırakın. Bu kadar enerji, iğrenç bir şey."

Her şey, ancak 3 Şubat'ta sona erdi. Bir telsiz Tomani'den gelen bir mesajla uyandırdı beni: "Taç ve kılıç dün akşam bize teslim edildi. Stop..." Fergusson'a koştum.

"Tamam. Yakalandılar."

Kırım'dan kurtulan tek köpek, alacakaranlıkta uluyordu. Learoyd'dan ayrıldıktan sonra çamurlu avluyu geçerek, karşıdaki Japon albayın kapatıldığı korugana doğru yürüdük. Elli yaşlarında zayıf, küçük bir adamdı. Saçları kazınmıştı. Enerjik bir yüzü vardı. Adını, rütbesini ve birliğinin numarasını söyledi. Hafifçe yabancı vurgulu kusursuz bir İngilizcesi vardı.

Karakol komutanı iyice korkmuş olduğu belli olan bir onbaşıyı önümüze sürdü.

"Sorumlu budur, sör, ben Tomani'deydim."

"Biliyorum, daha önce de söylemiştiniz bunu," diye homurdandı Fergusson.

Sonra, onbaşıya dönerek:

"Nasıl oldu?"

"Peki sör, anlatayım, vahşiler, güneş batarken geldiler. Yağmur yağıyordu. İkisini, iki paket gibi karakolun kapısının önüne bıraktılar. Hiçbir şey söylemeden beklediler. Ne istediklerini anladım. Reisleri, galiba reisleriydi, usandığını söyledi... Kısacası, bıkmışlar. Bütün kabahatin bu ikisinde olduğunu söyledi, tuz istiyorlardı. Aranan iki kişinin bunlar olup olmadığını öğrenmek için, araştırma yaptım. Sonra, önceden kararlaştırıldığı gibi iki çuval tuz verdim..."

Varlığını unuttuğumuz Japon albay, onbaşının sözünü kesti:

"Hayır, tam böyle değil."

Fergusson, hücreye doğru döndü, tutukluyu sertçe azarlayacağını sandım, ama onu bir an süzdü ve sakin bir sesle sordu:

"Nasıl oldu?"

"Gwai, Ballang Gwai teslim etti bizi. Bambuya bağlamışlardı. Bu... onbaşı gelince, Ballang Gwai ona İngilizce kısa bir söylev çekti..."

"Ne dedi?"

"Hemen hemen sözlerinin hepsini hatırlıyorum: Güzel bir söylevdi, çok hüzün vericiydi. 'Biz yaşlı bir ulusuz, yorgunuz, barış ve tuz istiyoruz. Bu benim kardeşimdir, bizim kralımızdır. Bu da kılıcımız. Bizim kralımız bütün ormanı ateşe veren kırmızı alevdir.' dedi. Ve, 'Biz yaşlı, yorgun bir ulusuz, barış ve tuz istiyoruz,' diye bir kez daha tekrarladı. Söylevini nasıl öğrendi bilmiyorum, ama ezbere biliyordu ve bir öğrenci gibi okuyordu."

"Teşekkür ederim."

Fergusson onbaşıya döndü:

"Peki... Onu bu hale siz mi getirdiniz?"

Sesi bana korkunç geldi. Ama onbaşı pek etkilenmedi, hemen kendini savunmaya başladı.

"Sör, adamlar sinirliydiler, sör. Bize ateş ediyorlardı, bir yaralı bile var, o zaman..."

"Bir yaralı," diye sözünü kesti Fergusson. "Hangi yaralı? Benim haberim yok. Ne zaman? Kim bu yaralı?"

"Yani, sör... Maxi, Maxi Laurens, sör, kasım ayında... Tomani yolunda yere düşmüştü. Ama gene de bize ateş açtılar, sör, iki defa..."

Onbaşı, beceriksiz açıklamalarıyla kendi kendini ele veriyordu. Fergusson omuz silkti. Japon albay tekrar konuşmaya başladı, büyük bir rahatlık içinde.

"Gwai, tuzu alıp gidince bizi çözdüler. Bana dokunmadılar, ama o... İlkin, alay ettiler onunla. Ayakta duramıyordu, eklemleri kaynaşmıştı. Hiç konuşmuyordu. Bunun üzerine, senin gibi kralın... diyerek vurmaya başladılar. Enayiler kralı dediler galiba. Başına bir miğfer geçirip: Bak, işte senin tacın... dediler."

"İyi! İyi!" diye homurdandı Fergusson.

Japon'un söze karışması kızdırmıştı onu, ne hakla karışıyordu bu tutuklu? Onbaşıyı onun önünde sorguya çektiği için üzülüyordu. Ben de, Japon albayın gözlerinde, alaycı bir parıltı gördüğümü sanıyordum, sanki, bir tutuklu olarak, bir üstünlük sağlamış olmaktan memnundu. Avluya çıktı... Vah-

şi köpek ulumuyordu. Geceydi!

Karakola girdik. Bardaktan boşanırcasına yağan yağmura ve sise karşın, bizi Tomani havaalanına indirmeyi başaran pilot, karanlıkta geri dönmek istemiyordu. Fergusson, Learoyd'un yaralarına bakılması için emir verdi. Daha sonra, iki tutuklu daha rahat bir barakaya aktarıldılar, kapılarının önüne bir nöbetçi dikildi. Yağmur, çatının sacı üzerinde pıtırdıyordu. Fergusson, her akşam bitkin düşene kadar nasıl yürüyorsa, aynı hırsla, avluda tek başına bir aşağı-bir yukarı yürüyordu. Üşüyordum, bir nöbet öncesinde olduğu gibi kendimi hasta hissediyordum. Bir saçağın altındaki ateşe yaklaştım. Kırmızımsı duman, gökyüzüne kıvrılarak yükseliyordu, bazan bir nemli esinti, gözlerime duman kaçırıyor ve ben ağlıyordum.

Daha sonra, hepimiz uyuduğumuz zaman, bir haykırış, çağrı gibi bir haykırış, geceyi yırttı ve deli köpek, uzaktan, ölümcül ulumalarla yanıtladı bu haykırışları.

Tekrar kâbuslar gören Learoyd'dan başkası değildi bu.

Japon albay, askeri mahkeme tarafından savaş suçlusu olarak ölüme mahkûm edildi. Tanık olarak gösterilen Learoyd, ağzını açıp tek bir söz söylemedi. Uzaktan, hücresinde, bir hayalet gibi belirsiz, bir taş gibi hareketsiz görünüyordu. Onu son kez görüyordum. Fergusson, duruşmasının, daha sonra İngiltere'de yapılmasını sağlamıştı.

Albay, idam edilmeden önce benimle görüşmek istediğini bildirdi. Duruşmada, iç bölgenin yitik vadilerinde geçen üç aylık süre içinde olanlar hakkında hiçbir şey söylememişti: Learoyd konuşmamıştı, albay da öyle... Öteki suçlarının yanı sıra, kabul ettiği isyana katılma suçundan yargılanırken, hiçbir aydınlatıcı bilgi vermemişti. Bana söylemek istediklerini, merakla öğrenmek istediğimden, dileğini kabul ettim.

"Sizi çağırttım... Özür dilerim. Beni görmenizi istedim, çünkü... Benim son gecem olduğunu biliyorsunuz, değil mi?"

Başımı salladım. Sahte bir duygusallığa kapıldığından kuşkulandığımı anlamış olmalı ki, beni yatıştırmak için hemen ekledi:

"Korkmayın, sizi tedirgin edecek değilim, benim... bununla. Hayır! Learoyd, bana sizin bir dost olduğunuzu söyledi. "Sen de mi Gwai"den bu yana, tek bir kelime söylemedi. Sesini son kez o zaman işittim. Hatta onbaşı ve askerler kendisini döverlerken bile ağzını açıp tek bir kelime söylemedi, ağzına tek bir sitem almadı. Bir taş gibiydi. Bir taş gibi olduğundan, bir taş gibi duygusuzlaştığından beri... Biliyorum bunu, oldukça bilinen bir şeydir, biliyorsunuz. Tarakan'da, 1943 yılında, Çinli haydutları... daha doğrusu Çinli direnme-

cileri kurşuna dizdirmek zorunda kaldım. On beş, on beş kişiydiler. Hepsi de taş gibiydi. Hepsi biri dışında. Şimdiye kadar, kimseyi kurşuna dizdirdiniz mi hiç? Bir deneydir bu... bir asker için. Biliyorsunuz, gidip çukurlarının kıyısına kendiliklerinden durdular. Hepsi iyi niyetle dolu gibi görünüyorlardı. Bakıyorlardı, canlı bir görünüşleri vardı hâlâ, ama çoktan ölmüşlerdi. Hepsi. Hepsi, biri hariç. O, çabaladı... Hayat, biliyorsunuz, hayata korkunç susamışlık. Ama bununla birlikte, yaşlı biriydi. Learoyd da çoktan ölü. Nasıl olduğunu size anlatmamı ister misiniz?"

Ona hâlâ güvenim yoktu. Ne yapmak istediğini anlamıyordum. Gözleri garip bir yalımla parlıyordu. Aldatılmaktan korkuyordum. Baştan savma cevap verdim:

"Niçin? Vicdanınızı mı rahatlatmak istiyorsunuz?"

"Çok gençsiniz... Ben de çoktan ölüyüm, görüyorsunuz. (Japonca birşeyler söyledi, sonra çevirdi.) "Sonuna kadar dinlenmek istiyorum sadece. İmparatorumu... ve gülleri düşünüyorum." Bunlar, Tsoushima galibi, büyük amiral Togo'nun son sözleridir."

"Duruşmada neden konuşmadınız? Şimdi çok geç artık."

"Ne için çok geç?"

"Şey için... Bilmiyorum, birşeyler değiştirmek için," dedim.

"Beni anlamıyorsunuz. Bunun önemi yok. Bağışlayın beni."

Hücrenin kapısına doğru döndü ve güçlü bir sesle bağırdı:

"Nöbetçi!"

Nöbetçi gelince, ayağa kalktı ve ekledi:

"Görüşme bitti, siz..."

"Hayır," diye atıldım. "Hayır, bize bir kahvedenlikle iki fincan getirin, lütfen."

"Ama sör..." diye başladı nöbetçi.

"Biliyorum," diye üsteledim, "ama bu gece farklı."

"Evet, sör, şüphesiz," dedi nöbetçi kaybolurken.

"Özür dilerim, albay, bana anlatmanızı rica edeceğim."

Japon albay, nöbetçinin duraksamalarını sakin ve alaycı gülüşüyle izlemişti.

"İntihar etmemden korkuyorlar... harakiri, hara-kiri diyorlar buna. Yanılıyorlar, intihardan başka bir şey değildir: hara-kiri, bir törendir. Birçok,... savaş suçlusu intihar etmeye kalkıştı. Cezalandırılacak duruma gelmeleri için onları hastaneye yolladılar."

"İntihar etmek istemediniz mi hiç?"

Duraksadı.

"Hayır! Yani... Size şunu söyleyeyim: askerlerimden birçoğu umutsuzluğa kapılıp intihar ettiler, ben de kendimi pekâlâ İngilizler'e astırabilirim."

"Adalet?"

"Bana adaletten söz etmeyin! Mağlubum ve yorgunum, hepsi bu kadar. Yaşlıyım... Hayır, bu bir yaş sorunu değil, yaşlı Çinli haydut, biliyorsunuz, bir iblis gibi karşı koydu. Ağlıyor ve herkese küfrediyordu. Çok yaşlıydı. Hayır, yorgunum ben, çok yorgunum ve sonra... Nasıl desem? (Bir an düşündü.) Çok eskiden, 1938 yılında, Şankay'da, bir başka Çinli ihtiyar, bana bir hikâye anlatmıştı, örnek bir hikâye. Dinleyin!"

"Bir zamanlar bir imparator vardı... Yoksa bir kral mıydı? Önemli değil! Yeryüzünün küçük bir parçasının sahibi ve efendisi. Yaşlı ve hastaydı. Sonunun yaklaştığını biliyordu. Bir oğlu vardı, çok genç, çok yakışıklı. Kendini çok zayıf hissettiği bir gece, bütün krallığı üzerinde bilge geçinen yaşlı bir deliyi başucuna getirtti ve ona dedi:

"Tahtımı oğluma emanet etmeden önce, ona bilgeliği öğretmeni istiyorum, 'benim bilmediğim şeyleri bilmesini istiyorum, istiyorum ki insanın ruhunu ve durumunu tanısın.'"

"Ey benim sevgili efendim," diye yanıtladı, bilge geçinen yaşlı deli, "insanın ruhu benim için hâlâ bir sırdır, onu tanımıyorum ben."

"O halde, ona yeryüzünde insanın durumu nedir, onu öğret."

"Ey hayatımın efendisi, bu, pek az insanın karşıdan bakmaya cesaret edebileceği korkunç bir keşiftir."

"İstiyorum," diye üsteledi kral, "acele et, sana bir ayın zamanını veriyorum, gerekeni yap."

"Aynı gece, bilge geçinen yaşlı deli, kralın oğlunu kaçırdı, zincire vurdurdu ve içinde, daha birçok zavallının çürüdüğü bir zindana attı. Her gün, maskeli, kırmızılar giyinmiş, sağır ve dilsiz bir cellat zindana giriyor, tutuklulardan bazılarını alıyor, ötekilerin gözleri önünde boğazlıyordu.

"Her gün geliyordu, bazan gözlerinde bir bant oluyor ve rasgele seçiyordu, bazan kurbanlarına doğru, kararlı adımlarla yürüyor, bazan bakışları uzun süre dolaşıyor, karar veremiyormuş gibi görünüyordu, ama seçilen zavallıları her zaman öldürüyordu, ya hemen, ya da yavaş yavaş uzun bir cançekişmesinden sonra. Hatta, yaralı olarak bırakıp, işini ertesi gün tamamladığı da oluyordu.

"Zindana her gün yeni tutuklular atılıyor ve cellat her gün, kendi haracını ayırıyordu... Bir ay zamanının sonunda, bilge geçinen yaşlı deli, kralın oğlunu aramaya geldi. Kırmızılar giyinmiş cellat, zindandan içeri girince, onun zincirlerini çözdü. O gün, celladın gözlerinde bant vardı ve rasgele yürüyordu: Bükülmez yumruğu bilge geçinen yaşlı delinin kafasına indi ve onu, bağırmalarına ve yalvarmalarına rağmen, cellat kütüğüne sürükledi..."

"Korkunç bir hikâye," dedim, bir sessizlikten sonra.

"Bu insanın durumunun hikâyesidir... Ben, olduğum yerde duruyorum, celladımın, gözlerimin içine baktığını ve sıramın geldiğini biliyorum, ama siz!.. Belki, biraz sonra, beni almaya geldiği zaman, sizi de seçecektir belki. Kimbilir?"

Albay bana bakıyordu, gözlerinde şu sakin ve muzip yalım vardı, gene gülüyordu kendi gülüşüyle.

"Bana bu hikâyeyi anlatan saygıdeğer Çinli, esrar içiyordu, kendisi de bilge geçinen bir deliydi: Esrarını elinden al-

dıkları zaman, iğrenç bir korkak oldu... Görüyorsunuz, ölüm o kadar korkunç değil. Korkunç olan umutsuzluktur... Kralın oğlunun yazgısı..."

Yüzünde acılı bir büzülme oldu ve ağırbaşlı, bana doğru eğildi.

"Dinleyin, gençsiniz, gelecek günlerde, sizi neler bekliyor bilmiyorum, ama insanların umutsuzluğun dibine inecekleri zamanların geri dönüşünden sakının, çünkü, o zaman, hiç kimse orada neler bulacağını bilemez: Bir altın pul mu, yoksa bir avuç çamur mu? Yargı kesin olacak ve temyizsiz..."

Sesi fısıltıya dönüştü, gerginleşti:

"...Kendimden korktum kimi zaman... İnsan kendi varlığının gecesinin çok derinlerine inmemeli, lânetli bataklığın bulanık sularına dalmamalı: Canavarlar oradadır... aşağıda, hareketsiz. Yapmamalı!"

Başını bir süre yere eğdi, sonra geriye attı. Odanın ortasında bir telden sarkan çıplak elektrik ampulü, onun yaşlı asker yüzünü yeniden aydınlattı. Tekrar sakinleşmişti.

"Çok konuşuluyor. Hep çok konuşuluyor... Bırakalım bunu, Learoyd'dan söz etmemiz gerek. Başlangıçta, krallığını çalmak istediğinizi söyledi bana... Ben de düşünmüştüm bunu... Ama ne siz, ne de ben, onu ne yapacağımızı bilemezdik..."

Bütün geceyi, kahve içip Japon albayı dinleyerek geçirdim. Bana, Learoyd'un 10–11 Ekim gecesi, kendisini nasıl "silahsız hemen hemen anasının karnından çıktığı günkü kadar çıplak, elinde bir kutu sığır konservesi ile" görmeye geldiğini anlattı. "Ruhumun gecesine rağmen" onu nasıl kurşuna dizdirmediğini anlattı. "Alnına su yosunu gibi yapışmış kızıl saçları yüzünden, belki?" (Tabii, gene yağmur yağıyordu.) Belki de, bir insandan çok bir düş gibi göründüğü içindir? Belki de bizim kadar zayıf, bizim kadar acınacak durumda olduğu için?.. Bilmiyorum." Learoyd, ormanı aydınlatan bir ateş yakmıştı. Dört aydır, ilk ateş! Gecenin içine dağılmış as-

kerler yavaş yavaş yaklaştılar, "gene güvensiz ama ışığın çektiği kelebekler gibi tıpkı". Az sonra, yüz kadar oldular, hareketsiz ve dilsiz, ısınmak için birbirlerine sokuluyorlardı. O zaman, Learoyd, Üç Orman krallığından söz etti...

"İnandım ona, vallahi inandım!" diye haykırdı albay. "Ertesi gün, yemek yedik, sıcak, pişmiş pirinç... hayvan... eti. Sonra, güneş vardı! Güneş, gökyüzü, bulutlar. Ve tepelerin üzerinde rüzgâr. Ve yıldızlar, ertesi gece..."

Bir an, hiç kuşkusuz, olağanüstü. Tasarlayabiliyordum onu.

"Kendimi bir rônin[1] gibi hissediyordum, kılıçlarını köylülerin emrine veren şu efendisiz samurailer gibi... Başlangıçta, hiç kuşkusuz, krallığını elinden almak istiyordum. Ha! Ha! Ha! Neyi çalmak? Sorarım size? Hiçbir şey yoktu. Rüzgâr ve yağmur... Çalacak hiçbir şey yoktu, değil mi? Ama bununla birlikte, güzel bir krallıktı..."

"Tuz vardı..."

"Mümkün olduğu kadar uzun süre dayandı. Ona son darbeyi kardeşi Gwai indirdi... bizi kıskıvrak bağlayan Gwai. Ulusu onu terketti, yarı yolda... Belki böylesi daha iyi."

Saat 7.30'da albayı almaya geldiler. Sakin ve dingindi. Küçük bir bardak viski içti. Canım çok istediği halde ben içmedim. Önümde eğildi:

"Krala söyleyin... Ki emirleri altında hizmet etmiş olduğum için gurur duyuyorum."

Ve sabahın ışığına çıktı.

On beş gün sonra, Learoyd, İngiltere'ye gitmek üzere bir gemiye biniyordu. Japon albayın mesajını kendisine iletemedim, çünkü o sırada, şu Senghir denen yaşlı kargayla birlikte Tomani'deydim. Gemi, Colombo'ya uğradığı zaman kaçtı. Kayboldu ve hiç kimse ondan söz edildiğini duymadı bir daha. Fergusson, temmuz ve ağustos aylarında, Kuzey

---

1. Bağımsız samuri, ücretli samurai. (Çev.)

Borneo'nun, İngiliz Tacı'na tekrar bağlandığı bütün törenlere katıldı. Bütün insanların gözünde, Murut topraklarını barışa kavuşturan kişiydi. Eylül ayında, "P. and O."nun İngiltere'ye giden bir gemisine o da bindi.

Bir söylenti, yalnızca bir söylenti, ama Learoyd'un kaçmasını onun kolaylaştırdığını söylediler.

İÇİNDEKİLER

Öndeyiş
1942 9
Birinci Bölüm
Kuzeydoğu Musonu 13
İkinci Bölüm
Güneybatı Alizeleri 99
Üçüncü Bölüm
Kuzeydoğu Musonu'nun Dönüşü 199